

Kvinnerens liv og hverdag i Damaskus

Masteravhandling av Ragna Hansen-Krone
Institutt for sosialantropologi
Universitetet i Bergen
Mai 2009

Forsidebilde: Mosaikk sammensatt av syriske kvinner. Ingen av de avbildede kvinnene er omtalt i oppgaven. Fotografier: Ragna Hansen-Krone

Forord

Arbeidet med masteravhandlingen var allerede fra prosjektskissen et utfordrende, og til tider meget frustrerende, prosjekt. Likefullt har det vært en veldig lærerik prosess som jeg nå er glad for at jeg begynte på. Alene hadde jeg nok ikke klart det, derfor ønsker jeg å takke alle som har bidratt til prosjektet.

Først og fremst ønsker jeg å takke alle de fantastiske informantene mine og deres familier for gjestfriheten, tålmodigheten, og for at dere lot meg få ta del i livene deres. Uten dere ingen oppgave. Takk til alle som var med på å gjøre oppholdet i Damaskus så bra som det ble, særlig stor takk rettes til Kerry og Maddie for assistanse, oppmuntring og motivasjon, og til Mamma, Gregard og Linn Hege for besøk i Damaskus.

Jeg ønsker også å takke min dyktige veileder, Anh Nga Longva, for god veiledning bestående av blant annet nyttige innspill, motivasjon og ikke minst konstruktiv kritikk.

Takk til min familie for støtte, tiltro og gode observasjoner. Takk til venner utenfor lesesalen, særlig Linn Hege, Marte og Marte, som har bidratt med oppmuntring, adspredelse og tiltro til mine faglige evner når jeg har tvilt som mest på om oppgaven noensinne ville bli ferdig. Og en stor takk til Marte, Marte og Mamma som har tatt seg bryet med å lese korrektur og kommentere oppgaven.

Til slutt vil jeg takke mine fantastiske medstudenter på rom 840 for viktige pauser, oppmuntring, teknisk hjelp og fjas.

Innholdsfortegnelse

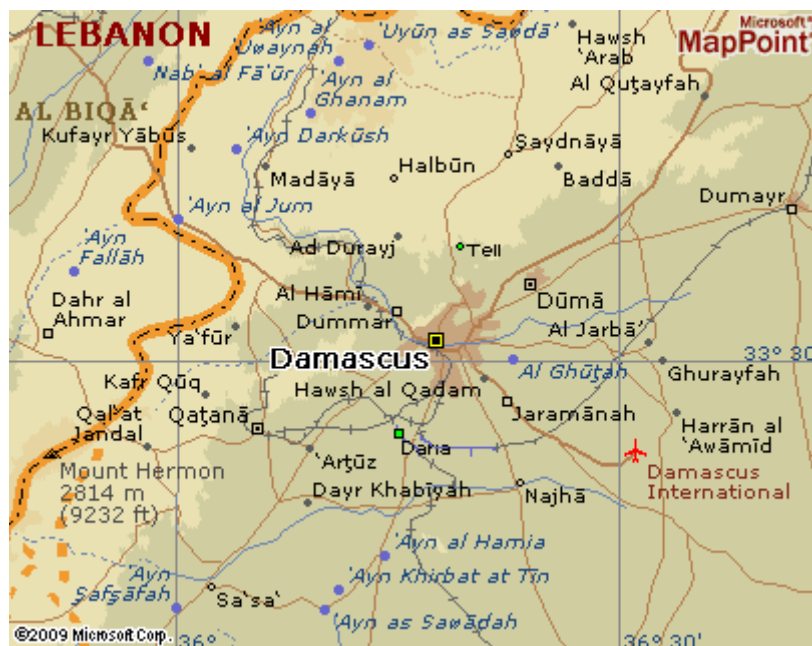
Kart over Syria	1
Introduksjon	2
<i>Kort oversikt over syriske kvinners sosiopolitiske historie</i>	4
<i>Kort tematisk oversikt</i>	6
Status og posisjon	6
Utdanning og arbeid	7
Ekteskap	9
Skam og ære	10
Sladder	12
<i>Midtøstens kvinner i antropologien, en oversikt over eksisterende forskning</i>	12
<i>Metodiske refleksjoner</i>	15
Utvalg av informanter	15
Refleksjoner over min egen rolle: venn eller forsker	17
Damaskus som felt	20
Språklige utfordringer	21
<i>Makt som analytisk rammeverk</i>	22
<i>Oppgavens struktur</i>	25
Karima, Imma, Jasmin og Aisha: Studenter og kandidater på ekteskapsmarkedet	26
<i>Retroende muslimer: Status og posisjon</i>	32
<i>Et familieanliggende: Utdanning og arbeid</i>	35
<i>Med hodet, ikke med hjertet: drømmen om ekteskapet</i>	39
<i>Frihet eller fangenskap, kunsten å ”oppføre” seg: Skam og ære</i>	44
<i>Sladder som sosial kontroll</i>	48
<i>Oppsummering</i>	50
Mona : Jakten på friheten	51
<i>Gjensidig respekt: status og posisjon</i>	54
<i>Kilden til uavhengighet: Utdanning og arbeid</i>	56
<i>Med hjertet fremfor hodet: ekteskap</i>	60
<i>Begrenset effekt: Skam og Ære</i>	64
<i>Krav om hijab: Sladder som sosial kontroll</i>	66
<i>Oppsummering</i>	69
”Katolikker kan ikke skille seg”: Nadia	70
<i>Svigmors makt: Status og posisjon</i>	73
<i>Utdanning, arbeid og dobbeltarbeid</i>	76
<i>”Gud være lovet at jeg ikke har en datter!”: skam og ære</i>	79
<i>Status quo og drømmen om framtiden</i>	83
<i>Kalam an-nas: sladder</i>	86
<i>Oppsummering</i>	87

Mannen er familiens hode, men kvinnen er nakken som styrer hodet: hegemoni, dominans og ideologi	89
<i>Begrensninger i kvinners status og posisjon</i>	93
<i>Utdanning som et våpen for fremtiden: Utdanning og arbeid</i>	96
<i>Lovfestet underlegenhet: Ekteskap</i>	98
<i>Konstant på vakt: Skam og ære</i>	101
<i>Frykten for snakk: Sladder som sosial kontroll</i>	102
Avsluttende kommentar	105
Litteraturliste	107

Kart over Syria

Figur 1: Kart over Syria (CIA The World Factbook)

Figur 2: Kart over Damaskus og omegn der Daria og Tell er merket med grønt (MSN Encarta)

Kapittel 1

Introduksjon

Da jeg høsten 2007 begynte feltarbeidet i Damaskus var utgangspunktet mitt at jeg ville undersøke hvordan høyere utdanning påvirket kvinners status i forhold til ekteskap og arbeid. Jeg ønsket å finne ut av betydningen utdanning har for kvinners livssituasjon, og hvordan det å ta en utdanning påvirker syriske kvinners personlige status. Som grunnlag for min informantgruppe hadde jeg sett for meg et utvalg av kvinnelige studenter som behersket engelsk. For å komme i kontakt med disse kvinnene hadde jeg planlagt å tilbringe mye tid på campusen ved universitetet i Damaskus. Da jeg begynte å komme i kontakt med forskjellige kvinner, som ikke bare var studenter, og som jeg hovedsakelig traff i deres hjem, forstod jeg at feltarbeidet ikke kom til å bli helt som planlagt. Jeg kom riktignok i kontakt med en gruppe studenter ved å oppholde meg på campus, men også disse traff jeg etter hvert oftere i deres hjem enn på campus. Jeg la merke til at samtalene som kvinner selv innledet med meg dreide seg om mye annet interessant, i tillegg utdanning. Foruten de gangene jeg bevisst tok opp temaet ble det snakket lite om status i forhold til utdanning. Da forstod jeg at ved å fokusere på det mine informanter selv var opptatt av ville jeg få et bedre innblikk i kvinners hverdag. For å avgrense oppgaven valgte jeg å fem temaer som er innenfor det kvinnene selv var opptatt av, det er: status og posisjon, utdanning og arbeid, ekteskap, skam og ære og sladder. Jeg mener at jeg ved å utforske disse temaene, og å se på hvordan de påvirker hverandre, fikk et innblikk i hvordan det er å være kvinne i Damaskus og hvordan hverdagen fortøner seg for syriske kvinner. Jeg ville bruke disse fem temaene som en innfallsport til å se på kvinners livssituasjon som helhet. De fem temaene viste seg å være noe som informantene mine var særdeles interessert i å snakke om. Og med familiene jeg besøkte som kontekst, kunne jeg lettere benytte meg av deltakende observasjon som metode i tillegg til samtaler av formell og uformell art.

Gjennom historiene og samtalene som blir gjengitt i denne oppgaven kommer det frem at syriske kvinner ikke er en homogen gruppe som, i generaliserende ordelag,

kan kategoriseres som en enhet. De er ulike og livene deres varierer, dog kommer en fellesnevner særlig sterkt frem. De har alle opplevd at deres valg og muligheter har blitt begrenset av ulike faktorer. Noen av disse faktorene er de i opposisjon til, og noen betrakter de som selvfølgelige og naturlige. Denne oppgaven vil ta for seg hvilke faktorer det er som begrenser syriske kvinners hverdag og hvordan kvinnene forholder seg til det.

Oppgaven baserer seg i hovedsak på et seks måneder langt feltarbeid i Damaskus fra august 2007 til og med januar 2008. Jeg benytter meg også av informasjon samlet inn under en hektisk uke i februar 2009. Da jeg i august 2007 landet på Damaskus internasjonale flyplass følte jeg meg sliten og forkommen. I forkant av feltarbeidet hadde jeg tatt et arabiskkurs i Jemen som hadde vært lærerikt, men også preget av blant annet skorpionbitt og dehydrering. Nå hadde jeg tatt et nattfly fra Istanbul og stod forvirret i passkontrollen mens en masse frimerker ble limt inn i passet mitt og jeg måtte svare på spørsmål jeg ikke ante svaret på. Heldigvis ble jeg møtt av Kerry, en amerikansk venninne som jeg hadde studert med i Kairo. Hun hadde ankommet en måned i forveien og hadde funnet en leilighet til oss. Det gjorde at jeg raskt kunne komme i gang med selve feltarbeidet. Men da jeg hadde fått installert meg i leiligheten og ordnet praktiske ting som et syrisk mobilnummer og en forlengelse av visumet innså jeg at jeg ikke var godt nok forberedt på hvordan jeg burde gå frem for å skaffe informanter. Det å komme i kontakt med informanter var mer utfordrende enn jeg hadde forutsett, og det var tidkrevende å etablere relasjoner. Fordi "felten" var en storby hadde jeg ikke et lite avgrenset geografisk område å forholde meg til, og dermed måtte jeg aktivt ut og skape min egen "felt". De første informantene fikk jeg gjennom arabiskkurset jeg tok ved universitetet i Damaskus og gjennom Kerry som underviste i engelsk på en privatskole. Gjennom de første informantene kom jeg i kontakt med flere, og etter hvert kom jeg i gang med feltarbeidet for fullt. I tillegg til informantene mine hadde jeg et mer internasjonalt nettverk bestående av andre utenlandske studenter som var i Damaskus av ulike årsaker. De fungerte som en avlastning og det var de jeg traff når jeg trengte fri fra arbeidet, for selv om jeg utviklet venninnerelasjoner med informantene mine hadde jeg alltid en følelse av å være på jobb når jeg var sammen med dem. Senere i kapittelet vil jeg komme inn på de metodologiske utfordringene knyttet til feltarbeidet.

Kort oversikt over syriske kvinners sosiopolitiske historie

Syria var en del av det Ottomanske riket frem til dets oppløsning på slutten av første verdenskrig, deretter kom landet under fransk mandat. De franske koloniherrere førte ikke med seg store endringer i kvinners rettigheter, men utdanningstilbudet for kvinner økte betraktelig ettersom franske misjonærer opprettet mange jenteskoler. Likevel var mange konservative muslimer motstandere av at jenter skulle få en fransk utdanning da de så på de franske skolene som et våpen mot islam (Keddie 2007:95). Under fransk herredømme gjennomgikk Syria en moderniseringsprosess som blant annet førte med seg kvinnebevegelser som jobbet for kvinners rett til utdanning og arbeid. Blant annet ble *Women's Union in Syria and Lebanon* grunnlagt i 1924. De var basert på et nasjonalistisk arabisk fundament, og åpen for alle de ulike religiøse gruppene. De drev med ulike veldedighetstiltak, og tilbød blant annet utdanning til fattige jenter (ibid.:95). Flere av kvinneorganisasjonene opererer fortsatt i dag, og noen nye har kommet til. For kvinner som ønsker å drive sine egne forretninger, eller er forretningskvinner på et høyt nivå, finnes det for eksempel en organisasjon som heter Mawreed. Den er støttet av presidentfruen og holder kurs og seminarer om forretningsdrift for sine medlemmer. I tillegg gir de økonomisk støtte til prosjekter, og forretningsideer, drevet av og for kvinner. Under mandatperioden var moderniseringen av vestlig art, og kvinnebevegelsene var inspirert av vestlige kvinner og deres frihet. I senere tid har det vestlige idealet måttet vike plass for et islamsk ideal. Arabiske feminister har i stor grad forkastet vestlige idealer og forsøker heller å finne fram til en form for feminisme tuftet på islamske prinsipper.

I 1946 trakk Frankrike seg ut og den selvstendige syriske republikken ble etablert. Syria inngikk i en kort periode i en union med Egypt (1958-1961), men ble så igjen uavhengig. I Syria ble kvinners utdanningstilbud forbedret samtidig som kvinner i større grad kunne delta i arbeid, og utvalget av jobber ble større (ibid.:103). Høyere utdanning ble etter hvert tilgjengelig for kvinner. Den første kvinnelige universitetsstudenten begynte i 1941 og fullførte i 1945 (Shaaban 1988:40). Det ble også innført regler for arbeidslivet som styrket kvinner og barns posisjon med blant annet betalt barselpermisjon (Thompson 2000:98).

I 1963 kom Ba'th-partiet til makten. Det er et sekulært sosialistisk og nasjonalistisk parti som fortsatt sitter ved makten. I en sammenhengende periode på omtrent 30 år klarte president Hafez al-Asad å stabilisere Syria og å skape et sentralisert og mektig regime (Zisser 2001:1). Ba'th partiet har påvirket kvinners situasjon ved blant annet at al-Asad innførte reformer som svekket de religiøses makt, samtidig som de gav kvinner flere rettigheter. Ba'th partiet ønsket å integrere kvinner i det offentlige og i det nasjonale. De fremmet reformer som, særlig innenfor utdanningssektoren, høynet kvinners status (Keddie 2007:137). I følge Rabo blir hvert syriske individ, uavhengig av kjønn, betraktet som en byggestein i samfunnet (Rabo 1992:115). Utdanning av både kvinner og menn ble sett på som en viktig del av utviklingsprosessen i landet (ibid.:101), og det er i dag obligatorisk skolegang for både gutter og jenter (Rabo 1996:162).

Under al-Asad ble utdanningstilbudet utvidet i de rurale områdene og gjorde universitetsutdanning gratis, og dermed tilgjengelig for flere (Cleveland 2000:390-391). I tillegg tilbyr staten kjønnssegregerte studentboliger som gjør det enklere for kvinner fra rurale områder å bo alene og studere i byene. Kvinners rettigheter ble fremmet av staten, de fikk økt tilgang til jobber og gikk inn i stillinger i blant annet parlamentet og rettsvesenet. Den syriske grunnloven gir til en viss grad menn og kvinner like rettigheter og plikter, og staten tilbyr mange stillinger i det offentlige for kvinner. Disse stillingene er populære på grunn av fordeler som gunstige arbeidstider, pensjonsordning og barselpermisjon. Disse fordelene er ikke garantert i privat sektor. I tillegg er det en generell oppfatning i Syria at den offentlige sektoren kan tilby kvinner mer "passende" arbeid enn den private (Rabo 1986:98). På tross av statens holdning blir kvinner fortsatt begrenset ved at folkets holdninger ikke alltid er i tråd med statens, og at kvinners deltakelse i det offentlige ikke er akseptert blant alle, da særlig Ba'th-partiets motstandere (Cleveland 2000:391). Høy arbeidsledighet fører til at mange mener at kvinner tar jobbene fra menn som trenger de mer ettersom de er forsørgere, men på den andre siden fører økte kostnader til at mange familier er avhengige av to inntekter. En annen faktor som fører til begrensninger for syriske kvinner er den delen av det syriske lovverket som omhandler familierett og personlig

status. Den er i hovedsak basert på *sharia*¹ som blant annet tilsier at kvinner skal arve halvparten så mye som menn, at barn ikke kan arve sin mors nasjonalitet, og at kvinner trenger en verges godkjenning for for eksempel å gifte seg eller for å reise ut av landet (Moghadam 2003:128). Ba'th-partiet forsøkte å innføre en sekulær "Personal Status Law", men de har ikke gjort nye forsøk på å gjennomføre denne reformen da den møtte stor motstand fra religiøst konservativt hold (Rabo 1996:170-171).

Kort tematisk oversikt

Her vil jeg gi en kort oversikt over de fem ulike temaene jeg har valgt å sentrere oppgaven min rundt.

Status og posisjon

Generelt har en kvinnes posisjon i de arabiske landene vært knyttet til hennes posisjon i familien. Kvinners status finnes først og fremst i familiesammenheng, som hustru og som mor (Youssef 1978). Det å være gift gir en viss status, men ekteskapet blir ikke regnet for sikkert før hun har født et barn, og da helst en sønn. Det gir nemlig høy status å få mange barn, og da fortrinnsvis sønner (ibid.). Om paret ikke får barn i løpet av de første årene er sjansen for skilsmisse veldig høy. Høy alder kan også være medvirkende til å øke en kvinnes status. Tidligere hadde eldre kvinner stor makt over yngre kvinner, men med kjernefamiliens inntog er dette i endring (Kandiyoti 1991). Syriske kvinners posisjon er bedre enn tilsvarende for mange av deres medsøstere i andre arabiske land ettersom noen elementer av sharia-lovgivningen som direkte påvirker kvinner har blitt endret over årene. Grunnloven gir menn og kvinner de samme rettigheter og plikter. Kvinner har i teorien full mulighet til å delta i det politiske, økonomiske og kulturelle liv (Moghadam 2003:12). En av endringene i syrisk lov er at en mann ikke lengre har lov til å skille seg uten å gå rettens vei. Tidligere var det tilstrekkelig for en mann å gjenta "Jeg skiller meg fra deg" tre

¹ Islamsk lovgivning. Det finnes unntak i lovgivningen som gjelder for landets kristne og drusiske befolkning. Senere i oppgaven vil jeg komme tilbake til unntakene som gjelder for kristne.

ganger til sin kone for å oppnå skilsmisse (*talaq*)². Kvinnen har da krav på et underholdningsbidrag fra mannen. Om paret har felles barn har mannen og hans familie krav på foreldreretten, men det blir i økende grad tatt hensyn til hva som er i barnets beste interesse (Coulson og Hinchcliffe 1978:45). I dag må både menn og kvinner som ønsker å skille seg i Syria gå rettens vei (Barakat 1993:115-116). Etter en lovendring i 1953 kan menn som ønsker å skille seg uten å ha en god grunn bli dømt til å måtte betale kona et underholdningsbidrag (Coulson og Hinchcliffe 1978:43). Polygami er heller ikke tillatt uten rettens godkjenning, og mannen må fremvise bevis for at han kan forsørge alle konene og behandle dem likt. Det er likevel flere aspekter ved den syriske familielovgivningen, som er basert på sharia, og som ikke er i kvinners favør. En kvinne kan for eksempel ikke reise ut av landet uten en skriftlig godkjenning fra sin verge. Dette blir ikke alltid sjekket ved flyplasser og lignende, men i utgangspunktet har menn rett til å nekte sin kone utreise. En annen lov som virker begrensende på kvinners posisjon og status er arveretten. I følge sharia arver kvinner kun halvparten av det mannlige slektninger arver. Dette vil jeg komme nærmere inn på senere i oppgaven.

Utdanning og jobb er noe som kan gi mannen høyere status, dog er det verdt å nevne at sosiologen Youssef mener at mannens status ikke nødvendigvis trues av at kvinner har utdanning og godt betalte jobber ettersom kvinner ikke kan oppnå samme status som mannen på dette feltet (Youssef 1978:89)³. I følge den danske antropologen Lei-Jacobsen står syriske kvinner friere enn menn til å velge studieretning ettersom det ikke er forventet at de skal forsørge noen (Lei-Jacobsen 2005:43).

Utdanning og arbeid

I Midtøsten har det tradisjonelt vært uvanlig for kvinner å arbeide utenfor hjemmet.

Tradisjonen er at mannen er ansvarlig for å forsørge familien økonomisk mens

² Kvinner kan også initiere skilsmisse (det kalles da *khul*), men de må gå rettens vei for å bevise at de har en gyldig grunn som for eksempel at mannen er impotent eller ikke klarer å forsørge henne. I tillegg må kvinner si fra seg den økonomiske kompensasjonen som de har krav på i de tilfeller der mannen initierer skilsmissen.

³ I følge Bourdieu "...kan de samme oppgavene være høyverdige og kompliserte når de utføres av menn, men ubetydelige og umerkelige, enkle og overfladiske når de blir gjennomført av kvinner" (Bourdieu 2000:68-69). Det samme gjelder for utdanning der fag som velges av kvinner blir sett på som mindre verdifulle enn de som velges av menn (ibid.:99). Et av Bourdieus syn på hvordan man kan endre kvinners vilkår er ved at flere kvinner får tilgang til høyere utdanning. Det fører til "...en sterk økning av kvinners representasjon i intellektuelle posisjoner eller administrasjon og i ulike former for symbolske servicetjenester..." (ibid.:98).

kvinnen er ansvarlig for husarbeid og barneoppdragelse. I senere tid har det likevel blitt mer og mer vanlig for kvinner å ta lønnet arbeid utenfor hjemmet. Særlig i de arabiske landene som ikke har store oljeinntekter, slik som Syria, er familier i økende grad blitt avhengige av to inntekter for å forsørge familien. I tillegg til behovet for kvinnelig arbeidskraft har den syriske staten vært en pådriver for at kvinner skal arbeide på lik linje med menn. Det har blitt sett på som en del av moderniseringsprosessen. Som nevnt tidligere ble både menn og kvinner sett på som viktige i oppbyggingen av det syriske samfunnet (Rabo 1992:115). Utdanning var en sentral del av denne prosessen og dermed ble skolegang obligatorisk for alle (Rabo 1992:101, 1996:162). I tillegg til at grunnskolen er obligatorisk er høyere utdanning gratis, og dermed tilgjengelig for de fleste.

Utdanning er en viktig del av strategier for å forbedre individers velvære og samfunns økonomiske og sosiale utvikling (Moghadam og Roudi-Fahimi 2003:1-2). Gjennom utdanning kan stater øke sin produktivitet og dermed også sin inntekt. Økt utdanning av kvinner kan også lede til en lavere fødselsrate, noe som er fordelaktig for land som sliter med overbefolkning (ibid). Kvinner med utdanning blir ofte mer politisk aktive og har mer kunnskap om sine juridiske rettigheter og hvordan man kan bruke disse rettighetene (ibid.). Den syriske staten anser det som viktig å utdanne kvinner slik at de blir gode mødre, og etter hvert fordi utdannede kvinner i arbeid blir sett på som en ressurs for nasjonen (Keddie 2007:80). Som nevnt tidligere fikk mange jenter tilbud om skolegang i kristne franske-, og enkelte statsdrevne, skoler under mandatperioden, men det var få jenter som tok universitetsutdannelse (Thompson 2000:78-89). Etter at Syria ble selvstendig økte antall skoler drastisk. Staten så på skolegangen som en måte å skape nasjonal enhet på og å lære opp borgerne til å bli lojale mot Ba'th-partiets ideologi. Likevel var det fortsatt mange flere gutteskoler enn jenteskoler (Cleveland 2000:391, Thompson 2000:282-284).

Selv om kvinner lettere kan ta en utdanning og arbeide utenfor hjemmet i dag betyr ikke det nødvendigvis at deres posisjon har blitt bedre. Kvinner blir ofte ofre for dobbeltarbeid. I tillegg til sin lønnete jobb er de som regel fortsatt ansvarlig for husarbeidet og barneoppdragelsen.

Ekteskap

Ekteskapet spiller en sentral rolle i de fleste arabiske kvinners liv. Ekteskapet er et sosialt, snarere enn et romantisk eller individuelt, initiativ (Beck og Keddie 1978:4). Ekteskapet kan sees på som en kontrakt som inngås mellom mann og kvinne hvis hovedmål er biologisk reproduksjon og der de i følge islam er likestilte, men forskjellige. Kvinnen har tradisjonelt hatt ansvaret for huset og barneoppdragelse, mens mannens ansvar ligger i å skaffe mat, klær og andre nødvendigheter til familien. Dette er i endring ettersom flere kvinner deltar aktivt i arbeidslivet samtidig som fødselsraten synker.

Ved ekteskapsinngåelse underskrives en kontrakt av begge parter. Kvinnen må ha en godkjenning av sin mannlige verge før hun kan gifte seg. I kontrakten har kvinner muligheten til å stipulere klausuler som for eksempel retten til skilsmisse om mannen skulle gifte seg med flere kvinner eller nekte henne utdanning og arbeid. En annen faktor som påvirker skilsmisser er at det er vanlig at brudgommen betaler en brudepris, *mahr*, ved ekteskapsinngåelsen. Den er todelt og består av en sum som betales ut med en gang og en (ofte større) sum som må utbetales om han vil skille seg. Denne summen kan for mannen være et sterkt insentiv til ikke å skille seg (Fluehr-Lobban og Bardsley-Sirois 2005:185). Men det kan også få en negativ effekt ved at menn forsøker å fremprovosere en skilsmisse fra konas side fordi han da slipper å måtte betale den resterende summen. Om kona er den som tar initiativ til skilsmissen er mannen ikke lengre pliktig til å betale den resterende summen av brudeprisen.

Familielovene har i de arabiske statene endret seg over de siste tiårene:

Both polygamy and the male right of repudiation have, to various extents, become restricted, and women may, under specific conditions, turn to the court to ask for annulment of marriage. The wifely duty of obedience is no longer enforced by returning a wife against her will to the marital home, and women's custody rights over their children have been extended. Both marriages of minors and compulsory marriages have largely been done away with. (Anderson 1968:221, referert i Moors 1999:142)

Tradisjonelt har det i stor grad vært familiene som har arrangert ekteskap på vegne av sine døtre, sønner har stått noe friere til å velge sin brud, men familiens godkjennelse er vanligvis nødvendig før et giftemål kan finne sted. I dag er det vanligere at par finner hverandre på egen hånd ettersom de lettere kan treffes gjennom skole og jobb (Barakat 1993:107). Tidligere var det også vanligere å gifte seg med noen innad i familien. I dag er det friere, og kjærlighet har blitt viktigere for den yngre generasjonen (Barakat 2005:156). Dog gifter de fleste seg fortsatt med noen fra samme landsby, bydel og/eller religion. I Midtøsten er det fortsatt uvanlig å gifte seg med noen som ikke deler samme trosretning (Barakat 1993:109-110). Dette gjelder for Syria også.

Familien står sterkt i arabiske samfunn, og det blir sett på som viktig å tilhøre en familie. Selv om den tradisjonelle storfamilien har begynt å vike plassen for kjernefamilien står familieverdier fremdeles sterkt. Barna bor som regel hjemme, eller hos andre familiemedlemmer, frem til de gifter seg. Før var det vanlig at bruden flyttet inn med brudgommens familie, men i dag er det ikke uvanlig at en nystiftet familie flytter inn i en egen leilighet (ibid.:97-102). Familier er som regel basert på patriarkalske familiemønstre der det eldste mannlige familiemedlemmet er familiens overhode, og yngre menn, kvinner og barn er underordnet ham. Kvinner og barn er også underordnet yngre menn. I og med at det blir flere små kjernefamilier er det patriarkalske familiemønsteret i endring, yngre menn bryter tidligere ut av fedrenes kontroll og kvinner og barn får stadig mer innflytelse i familien. Idealet er at både foreldre og barn er fullstendig knyttet til familieenheten (Barakat 2005:146) som opererer som en kollektiv enhet. Denne forpliktelsen kan innebære betydelig selvoppofrelse. Foreldre, og da særlig mødre, ofrer mye for barnas skyld (ibid.:146).

Skam og ære

Skam og ære er to begreper som er sentrale for å forstå en av hovedkontrollmekanismene i en syrrers hverdag. I følge Wikan har skam feilaktig blitt framstilt som to binære opposisjoner, hun mener derimot at ære er et begrep som brukes lite i dagligtalen, mens skam (*ayb*) gjennomsyrrer hverdagen til de fattige i Kario. De bruker begrepet *ayb* til å beskrive alle typer skam (Wikan 1984). Jeg fant ut at dette i stor grad er tilfellet også i Syria. *Ayb* er det som i størst grad påvirker

hverdagen og det finnes en rekke handlinger som innebærer skam, men det er likevel knyttet opp til ære ettersom det å gjøre noe som er skam påvirker æren. Ære er direkte knyttet opp mot familien og det er snakk om en kollektiv ære snarere enn en individuell ære. Det et enkelt familiemedlem gjør får altså direkte konsekvenser for resten av familien. I arabiske samfunn har kvinnen tradisjonelt blitt betraktet som den som må bevare familiens ære; gjennom å bevare sin møydom⁴ opprettholder kvinnen familiens kollektive ære. Mennene i familien hadde ansvaret for å bevare æren ved å beskytte og skjermes kvinnen. Det ble sett på som risikabelt for en families ære å la kvinner oppholde seg alene i offentlige rom. Dette gjenspeiles i tradisjonell arkitektur der boliger er bygd slik at det er minimal innsikt fra utsiden til hva som foregår i huset, og om økonomien tillater det har man hatt atskilte stuer for mannlige gjester og husets kvinner. Med boligblokkenes inntog har dette til en viss grad forsvunnet, men fortsatt påvirker skam og ære kvinners utdanning og arbeid. I følge White er det hovedsakelig to årsaker til at kvinners muligheter til utdanning og arbeid i muslimske samfunn begrenses. Den første årsaken er at de juridiske begrensningene og ulikhetene som er nevnt i koranen, hadithene, sunnaene og shariaen. Den andre årsaken til begrensning er den som kommer med praktisering av *pardah*⁵ eller kjønnssegregasjon (White 1978:53). Det kan være sosialt stigmatiserende både å studere og jobbe fordi det blant mange sees på som upassende for kvinner å frekventere offentlige rom som skoler, universiteter og arbeidsplasser. Det eksisterer en allmenn oppfatning om at uanstendige ting kan foregå på slike plasser, og det er vanskelig for kvinnens familie å beskytte sin ære der (Youseff 1978:78). Rabo nyanserer dette synet ved å si at det å undervise har høy status for kvinner og blir betraktet som en veldig passende og respektabel jobb. En kvinnelig lærer får status fordi hun er belært og tjener penger samtidig som hun delvis er skjult innenfor skolens fire vegger og omgås barn som fungerer som anstand (Rabo 1986:97). På den andre siden nevner hun andre yrker, for eksempel bussjåfør og rengjøringshjelp, som blir betraktet som upassende for kvinner og sier at kvinner fortsatt møter begrensninger i forhold til hvilke jobber de kan utføre med æren inntakt (ibid.:98).

⁴ Utenom i ekteskapelig sammenheng.

⁵ *Purdah* er et ord som stammer fra hindi. Det betyr segregasjon av kvinner slik det har blitt praktisert innenfor hindusimen og islam.

Sladder

Sladder og snakk blant naboer, venner og bekjente er et utbredt fenomen i Syria og utgjør en sterk mekanisme for sosial kontroll. Sladder kan kontrollere oppførsel når det å bli sladret om kan få konsekvenser sosialt, politisk og/eller økonomisk (Engle Merry 1984:272). Som nevnt ovenfor er familien å regne som en kollektiv enhet når det gjelder skam og ære, derfor blir ryktekontroll et kollektivt familiært anliggende. Familier prøver som best de kan å verne seg mot sladder ,og interne problemer diskuteres derfor sjelden med utenforstående. Fordi et individs handlinger kan få konsekvenser for alle blir familien opptatt av å kontrollere alle medlemmenes oppførsel. Ettersom nesten alle syrere er avhengige av familiene sine for bolig, støtte og lignende har familien makt til å sanksjonere mot uønsket oppførsel, og dermed fungerer sladder som en sterk kontrollmekanisme. Sladder og snakk er ikke nødvendigvis bare negativt, det kan være positivt i tilfeller der folk snakker om ens gode moral, oppførsel, jobb og lignende. Det at folk har positive ting å si om en familie kan være avgjørende ved en ekteskapsinngåelse. Det er vanlig at de to familiene forsøker å samle inn informasjon om bruden/brudgommen og dens familie gjennom å forhøre seg i deres nabolag. Det kan derfor være katastrofalt om de får høre noe negativt eller ikke får høre noe positivt.

Frykten for sladder, eller sladder i seg selv, fungerer som en meget sterk kontrollmekanisme som i stor grad påvirker folks hverdag, og da særlig kvinner ettersom det hovedsakelig er de som må vokte sin ære. Sladder som omhandler en kvinnes moral påvirker dem i aller høyeste grad og kvinner er derfor veldig opptatt av å unngå oppførsel som kan tolkes som umoralsk og lede til sladder (al-Khayyat 1990:23). For å unngå å bli sladret om unngår man å gjøre ting som er regnet som ayb, dermed blir beslutningstaking påvirket av at man ønsker å unngå å bli offer for sladder. Dermed blir sladder en kontroll mekanisme som er med på å regulere folks hverdag i Syria.

Midtøstens kvinner i antropologien, en oversikt over eksisterende forskning

Kvinner var lenge underrepresentert i den antropologiske litteraturen skrevet om, og fra, Midtøsten. Mannlige antropologer var generelt lite opptatt av kvinner, og hadde

lite eller ingen tilgang til dem. Dette endret seg dramatisk på 70-tallet. Da begynte antropologer for alvor å sette fokus på kvinner og kjønn. Feministisk antropologi fokuserte på viktigheten av å undersøke kvinners rolle og stilling i samfunnet. Det var ikke bare det at forskning på kvinner var underrepresentert som var problematisk, men også måten kvinner ble fremstilt på, som 'stumme' og passive, var et problem i antropologien (Moore 1988). Over de siste tiårene har vi fått flertallige publikasjoner om kvinner i Midtøsten, mange av disse skrevet av kvinnelige forskere og antropologer (for eksempel Beck og Keddie 1978; Fernea 1969, 1977, 1985; Holmes-Eber 2003; Keddie og Baron 1991; Tucker 1985; Wikan 2006). Etter hvert har også kvinner med røtter i Midtøsten selv skrevet om sine liv (for eksempel Makdisi 2005; Satrapi 2006; Shaaban 1988) eller som utdannede akademikere, forsket på andre kvinner i Midtøsten (for eksempel Abu Lughod 1999, 1993; al-Khayyat 1990; Altorki og Fawzi 1988; Hijab 2001; Joseph 1999; Othman 1996, Saadawi 2007). Kvinnelige akademikere med bakgrunn fra Midtøsten har som regel hatt bedre adgang til kvinner i Midtøsten enn sine vestlige og /eller mannlige kollegaer. Når det gjelder Syria finnes det forholdsvis lite spesifikk litteratur om kvinner. I verk som omhandler Midtøsten, eller den arabiske verden, blir Syria som regel kun nevnt i generelle trekk og da gjerne fra et historisk eller politisk perspektiv (for eksempel Thompson 2000; Vikør 2004; Yapp 1996). Særlig er det en mangel på antropologiske arbeider om Syria som baserer seg på feltarbeid. På grunn av mangelfull litteratur om Syria spesifikt vil denne oversikten over relevant litteratur også inneholde tekster som omhandler regionen mer generelt.

Som nevnt ovenfor begynte antropologien på 70-tallet å sette fokus på viktigheten av å undersøke kvinners rolle og stilling i samfunnet. Sentralt stod spørsmålet om hvorfor kvinner var underordnet menn i flere samfunn. Dikotomien mellom "offentlig" og "privat" så ut til å passe særs godt for å forklare forholdet i Midtøsten. Orientalismen har også hatt en sterk innflytelse på den vestlige fremstillingen av Midtøstens kvinner i både media og i akademia. Orientalismen, som Edward Said omtalte i sin bok om vestens oppfatninger om Orienten, innebærer et evigvarig og statisk syn på arabisk kultur som gjeldende for hele Midtøsten (Said 2003). Kvinner i Midtøsten har ofte blitt fremstilt som marginaliserte i forhold til menn i regionen. Som usynlige ofre, underordnet mannen i patriarkalske samfunn, tilhørende den private hjemlige sfære, i motsetning til mannen som oppholder seg i den offentlige

sfære. Islam har blitt fremstilt som en religion som undertrykker kvinner gjennom blant annet segregasjon, bruk av slør og færre rettigheter. Allerede på 1700-tallet beskrev en engelsk ambassadørfrue kvinnene hun møtte på sin reise i det ottomanske Tyrkia som helt forskjellige fra det hun hadde lest om dem i menns reiseskildringer, hun begrunnet mye av dette med at de mennene som stod bak reiseskildringene aldri hadde hatt tilgang til de tyrkiske kvinnene og deres harem og at skildringene dermed var tatt ut av fantasien snarere enn virkeligheten (Montagu 2007 [1716-1718]). Likevel er det først innenfor nyere forskning at det har kommet fram at kvinner ikke er så undertrykte som de ble fremstilt som tidligere. Det har for eksempel blitt satt fokus på strategier for motstand, den sentrale rollen kvinner ofte har i familien, kvinnegrupper og islamistisk feminisme (Lei Jacobsen 2005:8-9).

Et annet aspekt ved den akademiske litteraturen om Midtøsten er at det er skrevet mye om muslimske kvinner, om slør og *sharia*, mens andre kvinner og andre temaer har blitt oversett. I og med at mitt prosjekt er basert på feltarbeid blant kvinner i Syria håper jeg at denne avhandlingen kan være med på å bøte på dette, og gi et mer nyansert bilde av syriske kvinner. Ved å benytte en formidlingsform som er inspirert av Abu-Lughod i "Writing Women's Worlds" og "Veiled Sentiments", Gorkin i "Days of Honey, Days of Onion; The Story of a Palestinian Family in Israel" og Shaabans "Both Right and Left Handed: Arab Women Talk About Their Lives" håper jeg å kunne si noe om livet og hverdagen til syriske kvinner.

Abu-Lughods bok er "...intended to present, in the form of a narrative ethnography made up of these women's stories and conversations, a general critique of ethnographic typification" (Abu-Lughod 1993:xvi). Gjennom kvinnenens historie ville hun "...challenge the capacity of anthropological generalizations to render lives, theirs or others', adequately" (ibid.:xvi). Hun argumenter for at det å generalisere og klassifisere kan få menneskene det skrives om til å fremstå som "...more coherent, self-contained, and different from ourselves than they might be" (ibid.:7).

Generalisering er også delaktig i å skape kulturer og i følge Abu-Lughod virker det som om "culture" fungerer som et verktøy som skaper "the other" (ibid.:12). Ved ikke å generalisere kan man få frem hvordan folk faktisk lever:

[...]-not as automaton programmed according to "cultural" rules or acting out social roles, but as people going through life wondering what they should do, making

mistakes, being opinionated,[...] enduring personal losses, enjoying others, and finding moments of laughter. (ibid.:27)

Gorkins bok inneholder historien og hverdagen til en palestinsk familie i Israel, han håper at dette fokuset vil gi en forståelse av noe av det som er felles i livene til palestinere i Israel (Gorkin 1993:2). Shaaban ønsker å la kvinners fortelling komme frem snarere enn å presentere en sosiologisk analyse (Shaaban 1988:1-2). Ved å videreformidle livet og hverdagen til mine informanter håper jeg at jeg i likhet med Abu-Lughod kan unngå å sette kvinnene i en ”kulturell bås”, men heller la kvinnene selv være i fokus. Jeg håper også at ved å formidle livshistorien og hverdagen til et utvalg av syriske kvinner vil jeg kunne gi et innblikk i og forståelse for syriske kvinners liv. Hvert av kapitlene er sentrert rundt en eller flere kvinner. Historiene og episodene som jeg vil videreformidle er valgt ut etter hva jeg synes er interessant og ut i fra hva kvinnene selv vektla. Jeg vil til en viss grad inkludere min egen tilstedeværelse da den har påvirket samtalene.

Metodiske refleksjoner

Som nevnt tidligere var det sammenhengen mellom høyere utdanning, arbeid og ekteskap jeg var interessert i å undersøke da jeg planla feltarbeidet. Men etter en stund i felten forstod jeg at det ville være mer fruktbart å se på fem ulike temaer, som alle er sentrale i kvinners liv, og bruke det som inngangsport til å se på andre aspekter ved livene deres. Dette viste seg å være en mer effektiv avgrensning. Det var også lettere for meg å observere relevant samhandling ettersom jeg tilbrakte mye tid i familiesituasjoner med de fleste av informantene mine. Det å bruke familiesituasjoner som kontekst for samhandling viste seg å være mer fruktbart enn tiden jeg tilbrakte på campus fordi jeg da fikk observere informantene og familiene deres.

Utvalg av informanter

Da jeg ankom Damaskus var jeg bekymret for hvordan jeg skulle formidle min interesse til potensielle informanter. Jeg hadde planlagt å studere arabisk ved universitetet i Damaskus for å få tilgang til universitetsområdene og for å forbedre mine språkferdigheter. Gjennom å oppholde meg på campus håpet jeg på å komme i

kontakt med aktuelle studiner. Jeg studerte derfor arabisk ved institutt for arabisk språk i overkant av en måned. Det fungerte for så vidt i forhold til å komme i kontakt med informanter, men det ble for tidkrevende å fortsette kurset med dets stadige prøver og uendelige mengder lekser. På dette tidspunktet hadde jeg allerede truffet Karima, og noen av hennes venninner. Jeg hadde også begynt å ta arabisktimer med Nadia, i tillegg til at jeg da hadde diverse andre informanter, og fokuset på feltarbeidet hadde begynt å gå fra utdanning til de fem sentrale temaene, så jeg vurderte det som unødvendig å tilbringe mer tid på campus som student. Det var ingen kontroll av utenlandske studenter så adgang til campus var ikke et problem. Da jeg planla feltarbeidet var jeg usikker på om jeg ville leie et rom hos en syrisk familie. Jeg valgte å ikke gjøre det fordi jeg var redd for at det ville sette begrensninger i forhold til tid og i forhold til hvem jeg kunne treffe. Ulempen var at jeg ikke fikk praktisert arabisk like mye som jeg ellers hadde fått og at jeg ikke var integrert i en familie. Fordelen var at jeg var fri til å treffe informanter når det passet for dem, og at jeg kunne trekke meg tilbake fra "felten" de gangene jeg hadde behov for en pause.

Under feltarbeidet kom jeg i kontakt med mange interessante mennesker som jeg betraktet som potensielle informanter og som jeg tilbrakte varierende mengder tid med. Det begynte med at Kerry introduserte meg for syriske kvinner hun kjente gjennom jobben som engelsklærer, og med Karima som jeg kom i snakk med på universitetet. Deretter utvidet nettverket av informanter seg ved at informantene introduserte meg til venninner og familiemedlemmer som de mente at jeg ville ha utbytte av å snakke med, eller som var interesserte i å møte meg. Ved første møte introduserte jeg prosjektet ved å forklare dets innhold, mål og deres eventuelle rolle i prosjektet. Jeg var svært nøye med å informere om at alle navn, og annen sensitiv informasjon ville bli anonymisert. Noen ble lettet over anonymiseringen, mens andre ville at jeg skulle skrive deres fulle navn. Det har jeg imidlertid ikke gjort og alle har blitt anonymisert. I begynnelsen stilte jeg et sett med spørsmål som jeg hadde utarbeidet på forhånd med tanke på at jeg ved å stille alle informantene de samme spørsmålene ville kunne kartlegge generelle oppfatninger, likheter og ulikheter. På tross av at prosjektets fokus endret seg etter hvert har denne informasjonen vist seg å være nyttig i etterkant av feltarbeidet. Etter hvert ble metodene mer varierte. Noen hadde jeg samtaler med, andre fortalte sin livshistorie, og etter hvert skilte det seg ut et utvalg av informanter som jeg brukte hovedparten av tiden min på. Som nevnt

tidligere ble utvalget av informanter foretatt litt tilfeldig da jeg ikke tok utgangspunkt i en bestemt demografisk gruppe, men heller baserte meg på et utvalg som hadde tid til å være med, og som var villige til å snakke med, meg. Fordi feltarbeidet begrenset seg til seks måneder var jeg avhengig av å ha informanter som hadde tid til meg.

Dette kan ha ført til at utvalget ble snevrere, men samtidig tillot det meg å gå mer i dybden. Med Karima (19), Imma (19), Jasmin (19), Aisha (19), Mona (24) og Nadia (45) tilbrakte jeg mye tid på samtaler, intervjuer, systematisk innsamling av livshistorier og deltakende observasjon. I begynnelsen var de fleste av informantene mest opptatt av å fortelle meg om kvinner generelt i Syria, men etter hvert som de ble bedre kjent med meg ble de mer åpne for å fortelle om sin egen situasjon. Jeg opplevde at det å åpne med et generelt spørsmål førte til et ganske generelt svar før de fortsatte med å bruke seg selv som eksempel og fortelle hvordan de selv forholdt seg til temaet. Det ble dermed en nyttig spørreteknikk.

Refleksjoner over min egen rolle: venn eller forsker

Relasjonen mellom kvinnene og meg ble preget av vennskap og gjensidighet. Jeg deltok aktivt i samtalene, men var bevisst på å forsøke å unngå å styre samtalen for mye. Jeg svarte villig på spørsmål som de stilte meg, men jeg var forsiktig med å gi råd eller uttrykke følelser som kunne påvirke deres valg. Informantene ville ofte vite hvordan ting er i Norge i forhold til i Syria. Det var ikke alltid jeg visste svaret og det var noen ganger jeg ble beklemmt når jeg måtte fortelle hvor bra (materielt sett) nordmenn har det. Jeg fungerte også ofte som en uavhengig tilhører, og støtte, til alle problemer og frustrasjoner de måtte ha. Det tok mye tid å bygge opp en slik fortrolig relasjon, og det var tidvis problematisk da det noen ganger ble litt uklart hva som var min egentlige rolle, venn eller forsker. Venneforhold med informanter kan føre til at man får en bedre forståelse fordi man får tilgang til andre kontekster enn man ellers ikke ville ha fått, men at det også kan være problematisk ettersom det kan være vanskelig å fastsette hvor grensen går (Nielsen 1996:155). Det at de to rollene som venn og forsker gikk litt opp i hverandre gjør at jeg har hatt problemer med å skille hva slags informasjon som var ment for forskeren og hva som var sagt til en venn i fortrolighet. Nettopp fordi jeg er usikker på om forskerrollen alltid kom frem har jeg unnlatt å ta med veldig personlig og intim informasjon. Det at det ble en

vennerelasjon gjør at jeg fortsatt holder kontakten, om enn noe mer sporadisk, via brev, tekstmeldinger og e-post.

Det var tidvis også vanskelig å forklare hva jeg egentlig drev med ettersom antropologi ikke var noe de kjente til. Jeg ble ikke alltid tatt seriøst som forsker og mange hadde meninger om hva jeg heller burde forske på, det være seg pre-islamisk familiestruktur eller primitive tradisjoner utenfor Damaskus. Men de fleste var glade for å kunne hjelpe, og flere var beæret over at jeg ville forske på nettopp dem. Jeg fikk en rolle som utenlandsstudent som var særlig interessert i Midtøstens kvinner og visste mye om dem. Det ble ofte nevnt at jeg visste om ”dem”, og det ble til og med brukt som argument på hvorfor en informant ville at jeg skulle gifte meg med fetteren hennes. Mange av informantene var opptatt av meg som person. De var overrasket over at en *bint kariyya*⁶ med foreldre med forholdsvis beskjeden inntekt studerte ved et universitet og hadde klart å reise helt til Syria. Det så å si alle kommenterte, og som var et tilbakevendende tema, var det at jeg var 24 år og ugift og har skilte foreldre. Min religion, eller snarere mangel på religion, var et tilbakevendende tema blant mine informanter. Jeg valgte å være ærlig om mitt standpunkt som agnostiker selv om jeg var redd for å ikke bli forstått, noe jeg heller ikke alltid ble. Det førte til et visst press om å vende seg til henholdsvis islam eller kristendommen, men det åpnet også opp for mange verdifulle diskusjoner, spørsmål og forklaringer, i tillegg til at det gav meg mye viktig informasjon om motsetningene mellom de ulike religiøse grupperingene i Syria. For Karima og venninnene var det uvanlig å ha en venninne som ikke var muslim. Ved en anledning måtte Karima og moren forsvare meg ovenfor naboene deres som lurte på hvorfor jeg ikke gikk med *hijab*⁷, og deretter hvorfor Karima var venn med en kristen jente (det ble sagt at jeg var kristen for å forklare mangelen på hijab). Karima hadde ingen kristne syriske venner så jeg det var min utenlandske bakgrunn som gjorde at vi kunne være venner på tvers av religion.

De fleste syrere jeg har truffet er veldig gjestfrie, og informantene mine er intet unntak. Jeg ble ofte invitert hjem til dem på middag eller lunsj. Og de var ivrige på å vise meg Damaskus og hjelpe meg med innkjøp og lignende. De var opptatt av min

⁶ Landsbyjente.

⁷ Hodetørkle, eller slør, som er festet slik at det dekker håret. Det er ulike måter å knytte hijaben, og noen viser mer hår enn andre. Jentene det er snakk om her viste ikke hår i det hele tatt. De tok ofte opp speil for å kontrollere at ingen hårstrå stakk ut.

velferd og av at jeg fikk et godt inntrykk av Syria, de brukte sine nettverk for å hjelpe meg og det var som regel bare hyggelig, men kunne bli litt problematisk fordi jeg følte at jeg ikke alltid fikk gjengjeldt gjestfriheten. Informantene mine insisterte alltid på å betale for meg. Karima ville alltid betale for transport. Mona, og venninnene, insisterte alltid på å betale restaurantregninger. Det følte jeg meg ukomfortabel med. En annen frustrasjon var at jeg ikke syntes at jeg kunne dele mine opplevelser i Syria som ikke utelukkende var positive med informantene mine fordi de da ble så opprørte og beklagde hendelsene så mye at det ble ubehagelig for meg. Da var det greit å ha et nettverk av andre utenlandske studenter som jeg kunne dele mine frustrasjoner med.

Det at jeg er en ung vestlig kvinne var aldri et problem i forhold til mine kvinnelige informanter. Jeg la stor vekt på å kle og oppføre meg etter de lokale normene slik at det ikke skulle bli en belastning for informantene mine å være sammen med meg. Med menn var det verre, nærmest uansett hvordan jeg gikk kledd eller oppførte meg, førte samtaler med menn til misforståelser i forhold til hva mine intensjoner var. Første gangen jeg tok *service*⁸ alene endte det med at jeg ikke ante hvor jeg var (det viste seg at jeg var veldig nærme gata jeg bodde i) samtidig som språklige misforståelser hadde ført til at sjåføren trodde jeg ville bli med ham på en svømmetur og at han nå ville at jeg skulle sitte i forsetet sammen med ham på vei til bassenget. Jeg ble veldig klar over min egen rolle som kvinne og da særlig som vestlig kvinne. Det eksisterer mange misoppfatninger og stereotyper om vestlige kvinner, hvorav de fleste går på deres manglende seksuelle moral. Dette førte til at jeg ble mer sjenert og tilbaketrukket ovenfor menn i frykt for å skape misforståelser. Jeg fant fort ut at det var best å fokusere på kvinnelige informanter, og begrense kontakten med menn til den jeg hadde med de kvinnelige informantenes mannlige familiemedlemmer. Hos Karima og venninnene hadde jeg ikke tilgang på mennene i familien, med unntak av Aishas far som jeg traff en gang. I Monas tilfelle hadde jeg god kontakt med Basil, ektemannen hennes, men det var begrenset til den tiden han var tilstede når jeg var sammen med Mona. Jeg traff også faren hennes ved noen anledninger. Hos Nadia tilbrakte jeg mye tid i selskap med ektemannen og de to tenåringssønnene hennes. Disse seks mennene er i hovedsak utvalget av mannlige informanter jeg hadde. Som kvinne på feltarbeid i Midtøsten har man potensielt tilgang til begge kjønn, men som

⁸ En service er en minibuss som kjører etter faste ruter, men som ikke har faste stoppested underveis. Passasjerene stopper den ved selv å gi beskjed når de vil av eller på.

nevnt ovenfor var det kvinner det var mest praktisk å forholde seg til. Jeg valgte derfor å fokusere på kvinner, og forsøkte å forholde meg til fremmede menn på samme måte som en syrisk kvinne ville ha gjort det. Jeg unngikk derfor direkte blikkontakt med menn på gata, og var høflig, men avvisende ved tiltale. Jeg kledde meg også i løssittende og dekkende klær for å følge de lokale normene. Adgangen til kvinner hadde også sine begrensninger. Det var ikke alltid det passet for informantene mine å ha en vestlig student på slep.

Damaskus som felt

Det å bevege seg bort fra antropologiens tradisjonelle felt, den avgrensede landsbyen, blir stadig vanligere. Selv om gamle ideer om hva som utgjør et "ordentlig" felt fortsatt henger igjen er det i dag mer aksept for å gjøre feltarbeid i mindre permanente settinger på temaer som er av en forbigående art slik for eksempel Malkki har gjort i en afrikansk flyktningleir (Malkki 1997). Det å velge en storby som felt uten å avgrense seg til et bestemt sted innenfor storbyen er også i ferd med å bli mer akseptert og fordelene og ulempene har i større grad blitt debattert for eksempel av Passaro (Passaro 1997). Det at jeg ikke hadde en liten avgrenset landsby å forholde meg til som "felt" var i begynnelsen litt problematisk fordi jeg ikke visste helt hvor jeg skulle ta fatt på prosjektet. Men med Kerrys kontakter og universitetet som startpunkt gikk det etter hvert av seg selv. Jeg utvekslet telefonnummer med informanter og i begynnelsen var det jeg som ringte, eller sendte tekstmelding, for å avtale møter. Men etter hvert var det nesten oftere at de tok kontakt med meg, særlig Karima og Mona sendte ofte meldinger eller ringte for å finne på noe med meg. Det å gjøre feltarbeid i en storby hadde også sine fordeler. Blant annet at jeg hadde mulighet til å ha mange ulike informanter uten at de nødvendigvis visste om hverandre. Jeg tror at avstanden mellom informantene førte til at de ble mer fortrolige med meg da jeg ble betraktet som en venninne som stod utenfor deres vannlige bekjentskapskrets, og ikke en som potensielt kunne videreformidle ting til naboene. I og med at prosjektet foregikk i en urban kontekst der informantene hovedsakelig ikke kjente hverandre ble det lettere å få tilgang til sensitiv informasjon. Med Karima, Imma, Jasmin og Aisha var det tidvis problematisk for meg at de kjente hverandre, de satte med ofte i en ubehagelig situasjon ved å spørre om ting som for eksempel hvem

som lagde best mat eller hvem som snakket best engelsk. Jeg unnlot alltid å svare på slike spørsmål.

En av ulempene med å ha et stort geografisk område som felt var at avstandene noen ganger førte til at informantene syntes det ble tungvint å ha meg på besøk på kveldstid fordi de ikke syntes de kunne la meg ta drosje alene om kvelden eller komme meg hjem på egenhånd. Jeg var aldri hjemme hos Karima og venninne til sent på kvelden fordi de mente at det ikke var trygt for meg å reise alene på kvelden. Mona og Basil kjørte meg alltid hjem og satt i bilen og passet på at jeg gikk inn i huset mitt før de kjørte videre.

Språklige utfordringer

Språkbarrieren var helt klart en hemsko i felten. På tross av utallige timer med arabisk, både i Midtøsten og ved UiB snakker jeg ikke arabisk godt nok til å kunne konversere på dypere nivåer. Jeg valgte derfor hovedsakelig å satse på informanter som snakker godt engelsk slik at jeg kunne dra nytte av spontane samtaler og være sikker på at jeg forstod det som ble sagt. Dog viste det seg noen ganger at det at informanten var god i engelsk gav meg en falsk trygghet der jeg trodde at jeg hadde forstått noe som jeg ved en senere anledning fant ut at jeg hadde misforstått. Selv om jeg ikke er flytende i arabisk er jeg i stand til å holde haltende samtaler og jeg hadde på forhånd lært meg en del arabiske ord og begreper som var nyttige. Jeg skapte ofte stor forvirring når jeg traff nye mennesker og innledet samtalen med noen godt innøvde arabiske høflighetsfraser, og en liten presentasjon av meg selv, slik at jeg i begynnelsen av samtalen fremstod som flytende, og det deretter viste seg at det ikke var tilfellet. Med Karima og venninnene snakket jeg engelsk, men de snakket av og til arabisk seg i mellom eller med familiemedlemmer. Da klarte jeg ofte å plukke opp ting som jeg kunne spørre videre om selv om jeg ikke forstod alt som ble sagt. Nadia snakker ikke engelsk så i hennes tilfelle var jeg avhengig av å forstå og gjøre meg forstått på arabisk. Det var vanskelig i begynnelsen, men heldigvis hadde hun tålmodighet til å snakke med meg på enkel arabisk og det ble lettere i takt med at jeg ble flinkere. Ettersom Nadia har studert fransk kunne vi kommunisere en del på fransk på tross av min begrensede skolefransk. Hun har også studert litt engelsk og visste ofte hvordan et ord staves, men ikke hvordan man uttalte det. Om vi satt helt fast slo

vi opp i en av hennes mange ordbøker eller vi kunne tegne eller gestikulere. Jeg var klar over den store faren for misforståelser på grunn av språket, men Nadia hadde mye tid til meg så jeg gikk grundig over det meste som ble sagt for å oppklare eventuelle misforståelser og forsikre meg om at jeg hadde forstått alt. Nadia på sin side har lang erfaring med å undervise utlendinger i arabisk og er derfor vant til å bruke ord og uttrykk som hun vet at studentene kan, i tillegg til at hun er veldig tålmodig når hun snakker. I kapittelet om Nadia har jeg hovedsakelig referert til samtalene Nadia og jeg hadde oss i mellom fordi det er de samtalene jeg er sikker på at blir gjengitt korrekt. I interaksjonen jeg observerte mellom familiemedlemmene var jeg ikke alltid sikker på hva som foregikk og jeg har dermed utelatt å ta det med i oppgaven hvis jeg ikke har vært rimelig sikker. Det at jeg ikke forstod alt som ble sagt gjorde at jeg ble veldig oppmerksom på å observere atferd og interaksjon, men valget av storby som felt gjorde det naturlig å også fokusere på det verbale, særlig i tilfellet med Mona der jeg sjelden kunne observere henne i hjemmet. Jeg har valgt å gjengi mange samtaler og uttalelser i oppgaven og i stor grad la det utgjøre grunnlaget for analysen. I den sammenheng vil jeg gjøre oppmerksom på at jeg var bevisst på at det som sies ikke nødvendigvis gjenspeiler ens handlinger.

I etterkant ser jeg at jeg burde brukt tolk mer, men jeg var redd for at det ville forringe informasjonen jeg fikk, og ikke være mulig i de situasjonene jeg trengte det mest, for eksempel i den mer uformelle interaksjonen mellom familiemedlemmer. I noen tilfeller brukte jeg Mona som tolk, men hun hadde ingen tidligere erfaring som tolk og det var med blandede resultater. Jeg følte at jeg ofte gikk glipp av viktig informasjon, noe som var veldig frustrerende, men heldigvis var informantene mine velvillige og tålmodige når det gjaldt å oversette for meg og forklare. Alt i alt tror jeg ikke det er mange språklige misforståelser i notatene mine, men helt sikker kan jeg aldri være. Det største problemet i forhold til språk var nok heller informasjonen jeg gikk glipp av i forhold til samtaler som ikke var rettet til meg og som dermed gikk for fort til at jeg fikk med meg alt.

Makt som analytisk rammeverk

Som et rammeverk for analysen av mine funn vil jeg bruke teorier om hegemoni, mothegegoni, makt, motstand og ideologi. Gjennom å analysere mine informanternes

livssituasjon ønsker jeg å få frem hvordan deres hverdag er preget av at kvinner i Syria i mange henseender er underordnet mannen. Noen av disse aspektene er de klar over selv, andre oppfatter de som "selvfølgelige" og "naturlige". Ved å beskrive kvinnenenes hverdag gjennom de fem ulike temaene; status og posisjon, utdanning og arbeid, ekteskap, skam og ære og sladder, vil jeg vil belyse noen situasjoner der det ikke blir stilt spørsmål ved hvorfor ting er som de er, og andre der kvinner er i opposisjon. Det teoretiske grunnlaget er i hovedsak basert på Gramscis hegemonibegrep, men Bourdieus teorier om symbolsk makt og Webers definisjon av makt og dominans vil også bli brukt.

Gramscis hegemonibegrep forklarer hvordan den dominante klassens ideologi blir tatt opp av den dominerte gruppen og gjort til normen. Den dominante gruppen får dermed en makt som er skjult for den dominerte gruppen, og som den dominerte gruppen betrakter som legitim og selv er med på å produsere (Gramsci 1971). Gramsci var en marxistisk teoretiker, og hegemonibegrepet var ment å forklare den dominante klassens makt. I følge marxismen har samfunnet en dominant ideologi tilhørende den dominante klassen. Den består av et sett av verdier og ideer som er felles for de fleste i samfunnet og legger grunnlaget for hvordan de tenker. Den dominante klassen sprer så sine verdier til den dominerte gruppen som tar opp disse verdiene og gjør de til sine egne. Denne ideologien er med på å understøtte den dominante klassens legitimitet som dominant. Dermed er det den ledende klassens ideologi som alltid dominerer. Formidlingen av ideologien kan skje både bevisst og ubevisst. Bevisst ved at for eksempel staten bestemmer hvilke ideer som skal fremstilles i offentligheten. Den underlegne klassen adopterer deretter den dominante ideologien (Marx 1971). Siden 70-tallet har hegemonibegrepet blitt overført til kjønnsrelasjoner. Det har jeg også valgt å gjøre i og med at jeg argumenterer for at den dominante "klassen" i Syria består av menn. Og at de sprer sine ideer og verdier gjennom en patriarkalsk tolkning av religion og normer.

Når det gjelder den ubevisste formidlingen mente Gramsci at den styrende gruppen gjennom sitt ideologiske hegemoni får folk til å akseptere situasjonen sin som naturlig. I hans tilfelle var det arbeiderne som gjennom den dominante ideologien ikke stilte spørsmål ved sin situasjon fordi den dominante ideologien hadde ledet dem til å tro at ideologien også var deres egen; at det var slik det var, og at det ikke var noe

å stille spørsmål ved (Bocock 1986). Det er mange aspekter ved en syrisk kvinnes hverdag som har sine ”naturlige” begrensinger i religion og i normene for hvordan man skal oppføre seg. I de tilfellene der de selv oppfatter det som ”naturlig” stiller de ikke spørsmål ved hvorfor det er slik, men er enige i at det skal være slik. Selv om de er bevisst sine egne interesser gjør de sjelden motstand. I stedet har de tilpasset seg det rammeverket patriarkatet har gitt dem og utøver mothegemoni i stedet for motstand. Gramsci brukte den katolske kirke som et eksempel på en religiøs organisasjon som fortsatt (på 1930-tallet) klarte å integrere intellektuelle og ”folket” i et relativt forent verdenssyn (Bocock 1986:96). Jeg vil påstå at religion også i dag spiller en lignende rolle i Midtøsten. I likhet med katolisisme i Italia på 30-tallet, har islam en sentral rolle i dagens syriske samfunn. Weber definerte makt som muligheten til å påtvinge sin egen vilje på andres oppførsel (Weber 1971:53). Han mente også at for å utøve makt over lengre tid må man gjøre makten legitim ved å få andre til å akseptere den. Han mente at makt på bakgrunn av tvang ikke ville kunne opprettholdes over lengre tid (Weber 1971). Her er det naturlig å trekke inn Bourdieu. Han mente at makt kan oppfattes som ”naturlig” dersom maktforhold ikke erkjennes som makt, men snarere oppfattes som legitimt. Dette kaller han for symbolsk makt (Bourdieu 1996:38). Symbolsk makt er makten til å konstruere virkeligheten, og henger sammen med symbolsk kapital og symbolsk vold. Symbolsk makt kan for eksempel være retten til å bli lyttet til, og når man utøver denne retten utøver man symbolsk vold. Dette blir av den underordnede betraktet som legitimt (Bourdieu 1996).

Blant informantene i prosjektet mitt stilte de færreste ingen spørsmål ved restriksjoner som følge av religionsutøvelse. Men de stilte spørsmål ved praksis som de mente ikke var knyttet til religion, men snarere til gamle skikker og vaner, eller som følge av ”feiltolkning” av religiøse skrifter. Restriksjoner og begrensinger som ikke var knyttet til religion, men til patriarkalske normer, var de mer i opposisjon til. I følge Foucault finner man motstand der man finner makt (Foucault 1984:95). I de tilfellene jeg fant var det i større grad snakk om hegemoni enn makt, derfor blir det mer aktuelt med mothegemoni enn med motstand. I følge Keesing er mothegemoni motstand som utøves innenfor det hegemoniske rammeverket der diskursen som brukes til å utføre mothegemoni er gitt av den dominerende gruppens hegemoni (Keesing 1989).

Ettersom prosjektet dreier seg om kvinner blir det naturlig å ta med Kandiyotis⁹ teori om ”patriarchal bargaining” som går ut på at kvinner bruker strategier som er innenfor et patriarkalsk rammeverk for å maksimere sin livssituasjon (Kandiyoti 1988).

Lazar, som er professor i engelsk språk og litteratur, skriver om hvordan den patriarkalske makten er hegemonisk ved at den blir sett på som ”naturlig” og ”logisk” og at kvinner selv er med på å reprodusere maktforholdene som undertrykker dem (Lazar 2005).

Oppgavens struktur

I de følgende tre kapitlene vil jeg beskrive livet og hverdagen til tre forskjellige grupper kvinner ved å se på de fem sentrale temaene status og posisjon, utdanning og arbeid, ekteskap, skam og ære og sladder og samtidig knytte mine funn opp mot eksisterende forskning fra regionen. Det første av de tre kapitlene dreier seg om Karima og venninnene hennes, Imma, Jasmin og Aisha. De er alle 19 år gamle konservative sunnimuslimer med relativt lik bakgrunn og studievalg. Deretter følger et kapittel om Mona som er en 24 år gammel nygift student. Til slutt kommer kapitlet om Nadia som er en 45 år gammel kristen bankfunksjonær. Jeg vil avslutte med et kapittel som trekker de tre foregående kapitlene sammen i en analyse med makt, og da særlig hegemoni og mothegegoni, som analytisk rammeverk.

⁹ Kandiyoti er professor ved SOAS, og underviser i kjønn og utvikling.

Kapittel 2

Karima, Imma, Jasmin og Aisha: Studenter og kandidater på ekteskapsmarkedet

Karima (19) er sunnimuslim, og studerer engelsk på universitetet i Damaskus. Hun var en av de aller første syrerne jeg ble kjent med. Vi traff hverandre for første gang i mylderet utenfor universitetscampusen. Det var alltid veldig mange studenter som skulle hjem samtidig og ettersom Baramkeh, bydelen jeg bodde i, var et knutepunkt for servicer til andre bydeler var det nesten umulig å få plass på servicene som kjørte dit. Jeg hadde endelig klart å praie en drosje da Karima dukket opp og spurte om jeg også skulle til Baramkeh og om hun i så fall kunne være med fordi hun skulle ta service fra Baramkeh til Daria. På veien ble vi venner og utvekslet mobilnummer.

I begynnelsen møttes vi for det meste på campus i friminuttene eller etter skoletid. Der spaserte vi rundt, eller satt på en av benkene i de ulike parkområdene mens vi pratet om alt mulig. Karima tok etter hvert med seg venninner som jeg dermed også ble kjent med. Det var særlig tre av venninne til Karima som jeg tilbrakte mye tid med; Imma, Jasmin og Aisha. De er også 19 år, studerer språk ved universitet i Damaskus og bor i likhet med Karima hjemme hos foreldrene sine i bydelen Daria. Selv om jentene har mye til felles er de også ulike på flere punkter.

Karima er eldst av seks søsken. Hun har tre yngre brødre og to yngre søstre i alderen 15 til 3 år. Bortsett fra lillesøsteren på 3 år går alle på skolen. Hun studerer engelsk litteratur og har fransk som andrespråk. Karima har toppkarakterer fra baccalaureatet og kunne i teorien ha valgt nesten hvilken som helst studieretning. Hun ville egentlig bli ingeniør, men faren og onkelen hennes rådet henne fra det, og anbefalte henne i stedet å studere engelsk fordi hun da lettere ville få en jobb som lærer i tillegg til at det er et mer passende yrke for en kvinne. Foreldrene hennes er begge i midten av førtiårene. De er søskenbarn og ble introdusert til hverandre gjennom familien, men i følge moren var det deres eget valg å gifte seg. Faren er utdannet ingeniør og jobber både som ingeniør og som lærer i faget. Han har to jobber for å kunne forsørge familien på åtte. Moren fullførte en bachelorgrad i engelsk litteratur mens hun gikk

gravid med Karima, men ble aldri å gå ut i arbeidslivet fordi hun utviklet diabetes under svangerskapet.

Imma er yngst av fire søsken. Søsteren på 29 studerer arabisk litteratur og bor fortsatt hjemme fordi hun ikke er gift. De to brødrene på 24 og 26 arbeider i Gulfen. Imma arbeider for et selskap som driver med import og eksport i tillegg til at hun studerer engelsk litteratur og fransk som andrespråk. Hun valgte å studere engelsk fordi hun mener det vil føre til en god jobb. Faren er i begynnelsen av 60 årene og driver med salg av tekstiler. Moren som er i slutten av 40 årene er hjemmeværende. Hun er utdannet sykepleier, men sluttet å jobbe da hun giftet seg.

Jasmin har fire eldre søsken og et yngre. Fire av dem bor i likhet med Jasmin hjemme hos foreldrene. De tre eldste søsknene er fra farens tidligere ekteskap og de to yngste er Jasmins helsøsken. Den eldste søsteren på 28 år er ugift og er hjemme etter å ha gitt opp universitetsstudiene etter 2 år. Den nest eldste søsteren på 25 år studerer til mekanisk ingeniør samtidig som hun jobber i et oljeselskap og underviser. Hun bor også hjemme og er ugift. Den yngste søsteren på 22 år studerte jordbruk, men fullførte ikke studiene fordi hun giftet seg med en mann som verken ville at hun skulle studere eller jobbe. Den eldste broren som er 32 år jobber med glass og er forlovet, men blir boende hjemme frem til han gifter seg. Den yngste broren er 18 år og går på et revisorstudium. Jasmin arbeider for samme selskap som Imma og studerer også engelsk i tillegg. Hun valgte å studere engelsk fordi hun i ung alder begynte å like språket i tillegg til at hun ville jobbe med tolking slik som Bouthaina Shaaban. Faren er i slutten av 50 årene og kjører service taxi¹⁰ mellom Syria og Saudi Arabia. Moren som er i begynnelsen av 50 årene er hjemmeværende, men tjener litt ved å påta seg syjobber. Hun er utdannet lærer og underviste i et år før hun giftet seg.

Aisha har tre søsken, to eldre og et yngre. Den eldste søsteren er 25 år er gift med en syrer, og bor i Australia med mann og barn. Broren på 23 år jobber i et telefonselskap. Søsteren på 15 år går på skole. De bor i likhet med Aisha hjemme. Aisha studerer arabisk litteratur i tillegg til engelsk på Institute for Languages¹¹. Tidligere har hun tatt et datakurs og undervist litt i dette på skolen moren hennes jobber på. Hun valgte å studere arabisk litteratur fordi karakterene hennes ikke var gode nok til å komme inn på engelsk litteratur. Faren er i midten av 50 årene og jobber med eiendom. Moren

¹⁰ Service-taxi er en type drosje som kjører mellom større byer i Midtøsten. Som regel mellom faste stasjoner som ligger i utkanten av byen. Passasjerene betaler per plass og drosjen kjører når den er full.

¹¹ Instituttet ligger på samme campus som fakultetene for engelsk og arabisk litteratur, men har mer praktisk rettede kurs. Arabiskkurset jeg tok var ved dette instituttet.

som er i slutten av 40 årene er utdannet lærer og underviste tidligere, nå jobber hun i administrasjonen på en skole.

Karima, Imma, Jasmin og Aisha møtte jeg i begynnelsen mest på campus. For å komme seg til universitetet må de først kjøre med service til Baramkeh for så å bytte til en service som kjører til bydelen Mezze der fakultetene deres ligger. I rushtiden kan det være en tidkrevende prosess. Jeg møtte dem når de hadde pauser og fritimer. Vi vandret som regel rundt i universitetets parkområder, eller satt på benker, mens vi pratet om løst og fast. Bekjentskapet fikk en litt treig start fordi det sammenfalt med ramadan¹². Oktober var en varm måned i Damaskus og jentene var trøtte og slitne etter lange og varme dager på skolen uten mat og vann så de ville som regel reise rett hjem for å spise *iftar*¹³ når de var ferdige. Og etter iftar var det for sent for dem å dra tilbake til sentrum eller for meg å reise alene til Daria for å besøke dem. I denne perioden møttes vi mest i fritimene deres. Ved slutten av ramadan inviterte Karima meg til å spise iftar hjemme hos henne. Det ble den første av mange turer til Daria, en bydel jeg etter hvert kom til å bli godt kjent i. Under besøket satt jeg på finstua¹⁴ og var adskilt fra alle mannlige medlemmer av Karimas familie. Jeg fikk ikke sett verken faren eller brødrene hennes, men moren og de to søstrene snakket med meg selv om vi spiste alene fordi Karima hadde mensen og derfor verken fastet¹⁵ eller spiste sammen med resten av familien¹⁶. Etter det første besøket hos Karima tok kontakten seg opp. Ramadan var over og de hadde mer tid til meg. Vi traff hverandre oftere på campus, jeg ble med på forelesninger og vi dro på handleturer. Etter hvert ble jeg også invitert hjem til de andre jentene og jeg lærte meg hvordan jeg skulle komme meg fram til Daria, og husene deres, på egenhånd.

De første besøkene var veldig formelle og jeg ble servert mye mat og fikk hilse på alle de kvinnelige familiemedlemmene, men ikke på de mannlige. Etter hvert ble disse

¹² Ramadan er den måneden i den muslimske kalenderen da man faster ved å avstå fra å spise og drikke mellom soloppgang og solnedgang.

¹³ Iftar er måltidet som bryter fasten ved solnedgang. Det deles som regel med nær familie.

¹⁴ Jeg har valgt å kalle dette rommet for finstue fordi det er en stue med fine møbler og gardiner, og som så å si bare blir brukt til å motta gjester; Imma og Aisha mottar for eksempel friere i dette rommet. Det er et rom som sjelden brukes bare av familiemedlemmer.

¹⁵ Fasten avbrytes hvis man får mensen eller blir syk under ramadan. De dagene man ikke faster kan man "ta igjen" ved å faste ved en senere anledning.

¹⁶ Karima spiser ikke sammen med sin lillebror når hun har mensen i tilfelle det kan påvirke ham. Jeg fikk aldri full klarhet i akkurat hvordan hennes menstruasjon kunne påvirke broren.

besøkene mindre formelle, og serveringen mer beskjeden, jeg fikk da delta mer i deres hverdag. Jeg benyttet også sjansen når jeg besøkte jentene hver for seg til å stille mer personlige spørsmål, og til å foreta mer strukturerte og formelle intervju. En begrensning i samhandlingen med dem var at de alltid var hjemme til middag og ikke kom inn til sentrum etter det. Om jeg var på besøk måtte jeg alltid reise hjem før det begynte å bli mørkt. Ved en anledning møtte jeg Imma og Jasmin i byen på ettermiddagen/kvelden, da ringte Karima meg og var lei seg for at moren hennes ikke hadde latt henne være med på grunn av at det ikke passet seg at hun var ute så sent. Jeg hadde også mye kontakt med jentene via mobiltelefon. Vi ringte eller sendte meldinger for å avtale møter, eller bare ga hverandre et tapt anrop for å vise at vi tenkte på hverandre. Det var ofte de som tok kontakt med meg. Jeg fikk inntrykk av at det var en viss status forbundet med å kjenne en utlending, og særlig en som var vestlig. De var alltid oppdatert på hva jeg hadde gjort og sagt når jeg hadde vært sammen med en av dem. Både jentene, og foreldrene deres, så på meg som en god mulighet til å praktisere engelsken sin¹⁷. Jeg hjalp også til med lekser og pugging til eksamen når det var behov for det. Et mer problematisk aspekt i forholdet til jentene var at de, med unntak av Karima, var ivrige på å få meg til å konvertere til islam noe jeg fånyttes forsøkte å gjøre klart at ikke kom til å skje. Jeg var oftest hos Karima fordi det var dit jeg oftest ble invitert. Moren hennes har studert engelsk for mange år siden og var interessert i å snakke med meg, i tillegg mente hun at det ville være veldig god trening for Karima å snakke engelsk med meg. Derfor var jeg alltid velkommen, og ble ofte invitert på lunsj eller middag.

Daria er en bydel som ligger i utkanten av Damaskus. For å komme meg dit tok jeg en service fra Baramkeh som er et knutepunkt for mange serviceruter. Turen tar i underkant av en halv time noe som føles kort når man suser av gårde på motorveien, forbi plantasjer med fikenkaktus, planteutsalg og teppeutstillinger. I følge jentene består Daria hovedsakelig av sunnimuslimer og irakiske flyktninger, men er også et valfartssted for shijamuslimer på grunn av en moske som har status som shijahelligdom. Det er også et mindretall av drusere, alawitter og kristne i Daria. Det første jeg la merke til var at det nesten ikke er kvinner å se ute i gatene. Det er heller

¹⁷ På universitet er klassene stappfulle og det er liten mulighet for å få praktisert engelsk muntlig, derfor kunne de fleste av engelskstudentene jeg snakket med lese og skrive engelsk mye bedre enn de kunne snakke.

ikke noen vestlige utlendinger, de eneste utlendingene jeg kunne se var de iranske shijamuslimene som skiller seg ut på grunn av kvinnenens spesielle klesdrakt og de irakiske flyktningene som jentene pekte ut for meg. Jeg så aldri andre vestlige utlendinger i Daria. Jeg så heller aldri noen annen kvinne uten slør i denne bydelen. I egenskap av dette vakte jeg en del oppsikt i nabolaget, folk fulgte meg med øynene når mine venninner fulgte meg rundt. Jeg fikk aldri utforske Daria på egenhånd, jeg ble alltid møtt når jeg kom ut av servicen, og fulgt på servicen når det begynte å skumre. Daria består av flere lange gater som er dårlig asfaltert, og som dermed blir til et gjørmehav når det regner, og grå blokker som ser ut som om de delvis er under konstruksjon. Det er færre butikker og mindre liv i gatene sammenlignet med mer sentrale deler av Damaskus. Jeg ble fortalt at det var mange fattige irakiske flyktninger i Daria, men at syrerne som bodde her i større grad tilhørte en sunnimuslimsk middelklasse som hadde råd til større og finere leiligheter her i utkanten av Damaskus enn de ville ha hatt i sentrum der prisene stadig presses oppover. Familiene jeg besøkte bodde alle i grå blokker som fra utsiden så litt fattigslige ut, men når man kommer innendørs merker man liten forskjell fra andre områder av Damaskus. De fire ulike leilighetene jeg frekventerte var ganske likt lagt opp og de var alle romslige og fullt møblerte. Fra ytterdøra kommer man inn i en liten gang som har dører som leder til henholdsvis stue, kjøkken, finstue og bad. I tillegg har leilighetene to eller flere soverom. Et til foreldrene og ett eller to til barna. Med unntak av hos Aisha ble jeg alltid plassert på finstua. Alle finstuene jeg besøkte var ganske likt innredet, med fine møbler, gjerne gullforgylte i rokokkostil, oppsatser av tørkede blomster, islamskinspirert pynt som for eksempel broderier med Allahs nittini kjente navn eller et bilde av Mekka, glass eller steinbord og store brokadegardiner med blondegardiner under. Rommene var alltid ryddigere enn andre rom jeg besøkte. Ettersom disse jentene tilhører et konservativt sunnimuslimsk nabolag er de nøye på at kontakten mellom fremmede menn og kvinner er på et minimum. På servicen kjefte de på menn som forsøkte å sitte ved siden av dem eller meg når det fantes andre ledige plasser¹⁸. Eller plasserte kladdbøker mellom oss og menn når det ikke fantes andre ledige plasser. Når jeg var hjemme hos dem ble jeg plassert inne på

¹⁸ På servicer, og på offentlig transport generelt i Syria, er det vanlig at kvinner setter seg ved siden av hverandre, og at enslige menn unngår å sette seg ved siden av en kvinne dersom det kan unngås. Det er ikke uvanlig at en mann som reiser sammen med sin kone gir sin plass til en enslig kvinne slik at hun skal slippe å sette seg ved siden av en mann. Dette gjelder bare om det er plass, når servicen er full, noe den ofte er, sitter eller står man der man får plass.

finstua mens brødre og fedre oppholdt seg i stua eller andre deler av leiligheten. Hvis jeg måtte på toalettet eller vaske hendene før et måltid gikk de alltid ut først for å sjekke at kysten var klar og at jeg trygt kunne gå ut i gangen uten at et mannlig familiemedlem så meg. Unntaket var hjemme hos Aisha. Første gangen jeg var der ble jeg først mottatt på finstua, men så flyttet vi ut på balkongen fordi det var så fin sol. Balkongen er knyttet til kjøkkenet og moren snakket med oss mens vi satt ute. Der hilste jeg også på Aishas far som var innom en tur for å hente lunsjen sin, han var det eneste mannlige familiemedlemmet jeg møtte i Daria. Senere var vi også på soverommet til Aisha og søsteren der Aisha og jeg satt sammen med moren og tanta hennes på sengene og varmet oss på ”zobiaen¹⁹”. Når jeg var på besøk hos Karima, Imma og Jasmin tilbrakte jeg timevis med dem i finstua, og noen ganger fikk vi selskap av andre kvinnelige familiemedlemmer. Det var alltid mat å få når jeg var på besøk hos jentene, de disket opp med tradisjonelle forretter, frukt og kaker. Som regel var det mødrene deres som hadde tilberedt maten, men når Karimas mor var på pilegrimsreise til Mekka var det Karima som var ansvarlig for matlagingen.

Som nevnt ovenfor er det få, om ingen, kvinner som går uten hijab i Daria. Karima og venninnene er intet unntak, de kler seg som regel i en hvit hijab og en lang kåpe, som er typisk for sunnimuslimer i Damaskus. Kåpene kommer i ulike farger og materialer og jentene veksler etter årstiden. På sensommeren/høsten var de av et tynnere materiale og som regel gammelrosa eller blå. Utover vinteren skiftet de til tykkere kåper av ull med fuskepelskrage. De er som regel brune eller svarte. Felles for de ulike kåpene er at de er fotside, og nesten ikke innsvinget i livet. De skjuler bærerens former effektivt og gir et signal til omverdenen om at dette er en anstendig muslimsk kvinne. Under kåpen brukte de som regel å ha en løssittende bluse eller genser og et vidt langt skjørt i en mørk farge. På bena brukte de som oftest småsko med lav hæl og spenne på, eller mer joggeskolignende sko i semsket fuskeskinn. Aisha er et unntak da hun aldri bruker kåpe. Hun bruker heller korte jakker og lange skjørt som er dekkende, men tettsittende. Men hun beholdt alltid hijaben på. På universitetscampusen er det mange ulike grupper med ulik stil. Noen jenter går med løst hår, tettsittende jeans og følger vestlig mote. Karima, Imma, Jasmin og Aisha har ofte nye vesker og sko som matcher men ellers er de ikke så opptatte av å være

¹⁹ En ovn som drives av et parafinliknende drivstoff

moteriktige eller å følge ”downtown²⁰ stilen” som de kaller det fordi de mener at det er moralsk forkastelig å ikke kle seg i tråd med islam.

Imma: Hvis du [Ragna] hadde vært her [campus] for noen år siden ville det ikke vært så ille. Da var det flere som gikk med hijab.

Retroende muslimer: Status og posisjon

Tradisjonelt har statusen og posisjonen til kvinner i Midtøsten vært knyttet til mannen eller familiens status. Alder er også en faktor som spiller inn på kvinners status og posisjon i regionen. En eldre kvinne oppnår mer respekt på grunn av alderen og sin økte visdom i tillegg til at hun kan ferdes friere i forhold til fremmede menn. Hun blir ikke lengre ansett som seksuelt aktiv og er dermed ikke lengre en trussel mot familiens ære. En ung kvinnes posisjon avhenger mye av hvordan hun ter seg. Hennes oppførsel er et familieanliggende og det er viktig at hun ikke bringer skam over familien. Karima, Imma, Jasmin og Aisha er ugifte unge kvinner og har dermed verken den statusen et godt ekteskap²¹ og det å være mor kan gi, eller den statusen som alder gir. De har derimot status som er relatert til måten de ter seg på, og den er nært knyttet opp til deres religiøsitet. Alle fire går på en koranskole der de lærer om islam og hvilke rettigheter muslimske kvinner har. De er nøye med å be fem ganger om dagen til bestemte tidspunkt og de går alltid kledd i hijab og dekkende klær. De snakker sjelden med fremmede menn og unngår all kontakt med urelaterte menn når de er i Daria.

Imma: Jeg lærer om islam fordi jeg tror på Gud og fordi det er viktig for kvinner å vite om rettighetene Gud har gitt dem. Når folk ser meg ser de at jeg er muslim og da får jeg mer respekt.

Jasmin: Det er viktig å ikke snakke med fremmede menn fordi da tenker folk at du har dårlig moral.

²⁰ Downtown er en betegnelse på en del av campus der de mest ”moteriktige” av studentene som oftest oppholder seg.

²¹ Med godt ekteskap mener jeg her det å være gift med en rik og suksessfull mann og ha født barn, fortrinnsvis sønner.

Det at jentene blir sett på som pliktoppfyllende muslimer gjør at familien tør å gi dem mer frihet til å ferdes alene eller med venninner. Foreldrene stoler på at døtrene vil oppføre seg, og de vet også at kvinner som gir uttrykk av å være ”gode” muslimer sjeldnere blir plaget av menn på gata enn andre kvinner. Det at jentene oppfører seg religiøst ”korrekt” kan sees på som en måte for dem å maksimere sin frihet innenfor et patriarkalsk rammeverk (Kandiyoti 1988).

Utdanning er også en faktor som øker deres status, særlig innad i familien. Kvinner med utdanning blir regnet som gode mødre fordi de kan hjelpe barna mer med lekser og lignende enn en kvinne som er mindre skolert kan. En utdannet kvinne kan også bli sett på som en ressurs som kan bidra til familiens inntekt om det skulle være behov for det. I dagens Syria er det mer og mer vanlig at kvinner arbeider utenfor hjemmet fordi familien er avhengig av en ekstra inntekt.

Karima: Utdanning gjør oss mer uavhengige. Når vi er ferdige kan vi jobbe og tjene egne penger.

Aisha: Nå som jeg studerer har forholdet i familien endret seg. Før ba de meg bare tie stille når jeg ville si noe, nå tier de stille og hører på meg hvis jeg vil si noe.

Imma: Jeg deltar i diskusjoner i familien min. Vi snakker ofte om politikk og da spør alltid faren og onkelen min meg om min mening.

Selv om de får respekt fordi de tar høyere utdanning, og i Imma og Jasmins tilfelle også tjener egne penger, er de fortsatt ugifte døtre. I Syria er det svært uvanlig at ugifte kvinner bor for seg selv eller sammen med venninner. Jentene er ikke noe unntak og de bor hjemme hos foreldrene og blir forsørget av dem. De har forpliktelser hjemme i form av husarbeid og pass av yngre søsken, i tillegg til at faren og brødrene passer på deres ære og dermed bestemmer hva de får og ikke får gjøre. Dette vil jeg komme nærmere inn på i delen om skam og ære.

I dag er syriske kvinners posisjon og status ikke lengre bare relatert til familien. Arbeid og utdanning er også viktig. Det finnes flere kvinner som har viktige posisjoner i regjeringen og som dermed har veldig høy status. Boutheina Shaaban er et eksempel på dette. Hun kommer fra en rural bakgrunn, men benyttet seg av

skoletilbudet i landsbyen sin og ble på begynnelsen av 70-tallet tildelt et stipend for å studere i Damaskus. Hun ble den første jenta som forlot landsbyen for å studere. Etter å ha fullført en bachelorgrad ved universitetet i Damaskus fortsatte hun studiene sine i Storbritannia der hun tok en doktorgrad i engelsk litteratur. Hun var en av veldig få syriske kvinner som reiste alene til utlandet for å studere, men familien hennes støttet henne. Senere har hun blant annet undervist ved universitetet i Damaskus, arbeidet som tolk for president Hafez al-Asad og nå er hun minister og rådgiver²² i Bashar al-Asads regjering der hun er en av de sterke feministiske politikerne hun selv etterlyste i sin bok fra 1988. På tross av at hun har hatt stor suksess har hun også møtt motstand av den typen de fleste syriske kvinner møter. I løpet av studietiden i Storbritannia ble hun forelsket i en iraker. Da hun forsøkte å få farens velsignelse til å gifte seg med ham fikk hun til slutt et ultimatum om enten å gi opp giftermålet eller å aldri se familien sin igjen. Hun valgte å gifte seg. Da hun senere ble gravid og fødte en datter ble venner og bekjente veldig skuffet på hennes vegne fordi hun ikke hadde født en sønn. Og enda mer skuffet ble de da hun fødte sin andre datter. Men på tross av omverdenes krav om å føde sønner var hun fornøyd med sine to døtre (Shaaban 1988:5-19). Hun og andre suksessfulle kvinner fungerer som rollemodeller for unge kvinner som ser at det er mulig å ha en karriere i tillegg til familien. Utdanning gir også status og kan være med å øke kvinners sjanse til å bli godt gift og er en garanti for muligheten til å få en god jobb. Medisin, odontologi og farmasi er utdanninger som er meget prestisjefulle og som mange foreldre ønsker for sine barn. Som utøver av disse yrkene er man nærmest garantert høy lønn (Perthes 1995:104).

Jasmin: Jeg valgte å studere engelsk fordi jeg vil bli tolk slik som Boutheina Shaaban. Foreldrene mine støttet meg i valget, det var viktig for meg. Jeg spør dem alltid om råd.

Foreldrenes ønsker er veldig viktige for alle de fire jentene, både i forhold til studievalg i forhold til valg av ektefelle.

²² Bouthaina Shaaban har i dag tittelen "Minister of expatriates" i tillegg til at hun er "Political and Media Advisor at the Presidency".

Et familieanliggende: Utdanning og arbeid

Det er høy arbeidsledighet i Syria, spesielt for kvinner og for unge mennesker. Det blir derfor sett på som viktig å ta en høyere utdanning fordi det er nøkkelen til bedre betalte jobber, og dermed en tryggere fremtid. I følge tall fra det syriske statistiske sentralbyrået går antallet kvinnelige studenter stadig opp. I 2002 utgjorde de i overkant av 46 % av studentmassen. Hvis man tar i betraktning at den kvinnelige andelen elever i grunnskolen har økt fra 23 % i 1970 til 49 % i 2002 er dette en sterk økning. Tall fra 2002-2003 viser også at kvinnelige studenter dominerer i enkelte fagretninger som for eksempel lærerutdanning og humanistiske og vitenskapelige fag²³. For unge kvinner er foreldrenes støtte og godkjenning viktig når det gjelder studievalg. Det er uvanlig å gå i mot foreldrenes vilje da det kan kaste skam over familien å ha en ulydig datter. I følge al-Khayyat²⁴ er det ikke uvanlig at unge kvinner velger fag som de selv har liten interesse i å studere, men som foreldrene deres har ansett som ærbare eller til deres beste (al-Khayyat 1990:51). En annen grunn til at familien har stor påvirkningskraft er at utdanningen er et økonomisk offer for hele familien og ikke bare for studenten (Lei-Jacobsen 2005:40).

Karima: *Når jeg tok baccalaureatet ville jeg bli ingeniør.*

Ragna: *Hvorfor valgte du ikke det når du søkte på universitetet?*

Karima: *Faren min og onkelen min mente at det ikke passet for meg. Og moren min ville at jeg skulle bli engelsklærer.*

Ragna: *Hvorfor det?*

Karima: *Fordi hun studerte engelsk og de syntes at det er en bra jobb for meg. Jeg liker ikke engelsk avdelingen, men det er bra å lære engelsk. Kanskje jeg kan ta en doktorgrad i England.*

Ragna: *Hvorfor ville de ikke at du skulle bli ingeniør?*

Karima: *De synes ikke at ingeniør er en bra jobb for en jente. Noen ganger må ingeniører reise til utlandet for å få jobb.*

²³ <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/SYRIAN-ARAB-REPUBLIC-English.pdf>
s.81

²⁴ På tross av at al-Khayyat skriver om sin studie av kvinner i Irak er mange av observasjonene hennes veldig like observasjoner jeg har gjort i Syria. Jeg har derfor valgt å benytte meg av hennes analyse i de tilfellene der likheten med mine egne funn er stor.

Karimas mor ble selv rådet til å studere engelsk mot sitt ønske. Hun fullførte utdanningen, men ble gravid det siste året og utviklet svangerskapsdiabetes og derfor har hun aldri arbeidet som engelsklærer. I dag sier hun at hun savner selvtilliten som kommer av å arbeide og å tjene egne penger og derfor vil hun at alle hennes tre døtre skal ta en utdanning og arbeide. En av årsakene til at Karima ble frarådet ingeniørstudiet var at det ikke ville være en passende arbeidsplass for en kvinne mens det å være lærer ville være mer passende. Det er ikke uvanlig at religiøst konservative familier foretrekker at kvinnene deres arbeider på steder der de kan bevare hijaben og ikke kommer i nærkontakt med menn. En islamsk bank som nylig åpnet i Damaskus blir betraktet som en meget passende arbeidsplass for en muslimsk kvinne fordi det er segregasjon mellom kjønnene og hijab er påbudt.

Utdanning er viktig fordi det er vanskelig å få en god jobb uten utdanning. Kvinners valg av studieretning påvirkes hovedsakelig av to faktorer. Den første faktoren er foreldre som er stolte over å ha utdannede døtre og ønsker å påvirke deres fagvalg i retning av passende og prestisjefylte yrker. Imma og Karima måtte velge det foreldrene deres rådet dem til på tross av at de ønsket å velge annerledes, men de valgte å ikke motsette seg foreldrenes råd. De er enige i at foreldrene alltid har rett og bare ønsker det som er best for sine barn. Den andre faktoren er resultatet av baccalaureateksamenen. I likhet med Aisha må mange velge andre fag enn de hadde lyst til på grunn av dårlige resultater. Aisha ville velge engelsk, men måtte ta arabisk fordi karakterene ikke var gode nok til engelsk.

Av de fire er det bare Karima som ikke har noen arbeidserfaring. Imma og Jasmin arbeider fulltid sammen i et firma som driver med import og eksport av nøtter. Da jeg først traff dem studerte de på heltid, men i slutten av november fikk Jasmin jobben gjennom en venninne som sluttet fordi hun var gravid. Da det ble en stilling ledig i desember anbefalte hun søskenbarnet sitt Imma til jobben. Selv om de har begynt å jobbe studerer Imma og Jasmin på kveldstid og de planlegger å ta eksamen og fullføre studiene parallelt med jobben. Aisha har jobbet litt som datalærer på skolen som moren hennes jobber på. Ut av de fire jentenes mødre er det bare Aishas mor som arbeider utenfor huset. Karimas mor fikk aldri prøvd seg i arbeidslivet, men hun skulle ønske at hun hadde det fordi hun mener at arbeid gir en kvinne selvrespekt og

styrke. Hun er derfor veldig ivrig på at alle døtrene hennes skal arbeide²⁵. Imma liker jobben sin fordi sjefen har god moral. De får lunsj, og kvinnene sitter for seg selv.

Imma: Det er en anstendig arbeidsplass og jeg kan tjene mine egne penger. Det hadde ikke vært nok til å leve for om jeg ikke bodde hjemme, men foreldrene mine tar ikke noe av lønnen min så jeg kan bruke den på meg selv.

Etter at hun begynte å jobbe har hun begynte å kle seg smartere. Hun bruker støvletter og moren syr drakter til henne av stoffer hun får fra faren som jobber i tekstilbransjen. De andre jentene erter henne for at hun plutselig er blitt så opptatt av moter.

Imma: Jeg liker å kle meg smart på jobben for da respekterer de andre meg.

Jasmin og Aisha bruker også pengene de tjener på seg selv. De kjøper for det meste klær, sko og vesker. Under feltarbeidet var ikke Karima særlig opptatt av moter og klær, men under mitt andre opphold hadde hun begynt å bli mer opptatt av hvordan hun så ut og av klær. Det hadde sammenheng med at hun nå var mer ivrig på å finne en ektemann. Det vil jeg komme nærmere inn på senere i kapittelet.

På tross av at utdanning blir sett på som en vei til et bedre liv og en høyere posisjon i samfunnet prioriterer ofte foreldre og døtre ekteskapet.

Imma: Ekteskap er viktigere enn utdanning. Det er fordi det er en plikt ovenfor Gud å gifte seg og få barn.

Det å stifte familie er veldig viktig. Jenter blir lært opp til å bli gode hustruer som lager tradisjonell mat, gjør rent og er gode mødre. Det blir som regel sett på som viktig å gifte seg før man er 30 år, jo nærmere man blir 30, jo dårligere blir mulighetene for å bli godt gift. Under feltarbeidet var Karima, Imma, Aisha og Jasmin alle opptatte av ekteskap, men i ulik grad. For Karima var det noe som hørte framtiden til fordi hun etter en brutt forlovelse hadde bestemt seg for å vente med å gifte seg til etter at hun var ferdig med utdanningen sin. De andre tre var på utkikk

²⁵ Under oppfølgingsbesøket fortalte Karimas mor at hun hadde planer om å starte en liten barnehage i Daria.

etter ”den rette” og var derfor aktive på ekteskapsmarkedet. Felles for alle fire er at de har gjort seg relativt klare tanker om framtiden som hustru, men de sier alltid at det er avhengig av hva slags mann man ender opp med. Jasmin uttrykker det slik: *Hvis jeg er heldig og mannen min synes det er greit vil jeg gjerne arbeide noen år før jeg får barn. Og kanskje etterpå også hvis jeg har tid og mannen min synes at det er greit.*

Imma ønsker også å fortsette å arbeide etter at hun får barn.

Imma: *Jeg vil ha 3 eller 4 barn.*

Ragna: *Hvem skal passe dem mens du er på jobb?*

Imma: *Enten moren min eller svigermoren min, men om de er for gamle eller ikke orker så kan jeg leie en profesjonell barnepasser.*

Ragna: *Hva med husarbeidet? Hvem skal gjøre det?*

Imma: *Hjemme hos meg hjelper brødrene mine til, de tar oppvasken og støvsuger.*

Når jeg gifter meg vil jeg at mannen min skal hjelpe meg, men om han har det veldig travelt på jobben sin så er det ikke riktig å tvinge han til å gjøre husarbeid.

Imma synes det er viktig å fullføre utdanningen sin og vil derfor helst ikke gifte seg med en mann som nekter henne å fullføre, men hun føler presset på å gifte seg så snart som mulig og har begynt å bekymre seg for om utdanningen hindrer henne i å bli godt gift.

Imma: *Vet du, det var en mann som ville gifte seg med meg, men da jeg sa at jeg bare ville gifte meg med han om han lovet å la meg fullføre bachelorgraden min ville han ikke mer. Kanskje jeg ville vært gift og lykkelig nå om jeg ikke hadde stilt kravene?*

På tross av at jentene mener at det er viktig å utdanne seg er de samtidig bekymret for at utdanningen vil redusere mulighetene deres på ekteskapsmarkedet. En av grunnene til denne bekymringen er at utvalget begrenses ved at de ønsker menn som har høyere utdanning enn de selv for å unngå misunnelse mellom ektefellene. En annen grunn er at det fortsatt er mange som ser på kvinner med utdanning og jobb som dårlige koneemner fordi de forventes å stille flere krav til mannen sin. Det at kvinner som omgås menn i forbindelse med studier og arbeid av mange sees på som ”lette på tråden” og umoralske i motsetning til de kyske og veloppdragne kvinnene som holdes

skjult innenfor hjemmets fire vegger (Youssef 1978:78) er også en grunn til at de er bekymret for effekten utdanning kan ha for ekteskapsmulighetene.

Med hodet, ikke med hjertet: drømmen om ekteskapet

For syriske kvinner er ekteskap nesten uunngåelig. Syria er et familieorientert samfunn og det forventes av familie og andre at man gifter seg. Og helst i god tid før man fyller 30. Etter fylte 30 minker valgmulighetene og man risikerer å måtte ta til takke med en mann som ikke er ens førstevalg. Jentene sier at man i Daria bør gifte seg før man blir 21 år for da er det større mulighet for å finne en bra mann og det er en bra alder for ekteskap, under feltarbeidet fikk jeg inntrykk av at de ikke hadde det travelt med å finne en ektemann, men da jeg kom tilbake våren 2009 var de blitt 20 år og merkbart mer stresset. Til og med Karima hadde begynt å bekymre seg for om hun kom til å bli gift og hadde derfor begynt å bry seg mer om moter og hva hun hadde på seg når hun var bryllupsgjest. Ekteskap er viktig for ens status og det er veldig uvanlig for kvinner å ikke ville gifte seg²⁶. Imma og Jasmin påpekte ofte at ekteskap er en plikt de har ovenfor Gud.

Jasmin: Den beste relasjonen mellom en mann og en kvinne er ekteskapet. Som muslimer har vi en plikt til å gifte oss.

Karima spilte ofte Tamer Hosnis²⁷ sanger på mobilen sin.

Karima: Jeg vil gifte meg med en mann som er som Tamer Hosni. Eller en som er som Profeten Muhammed, du vet, han behandlet alltid konene sine veldig bra og han hjalp dem med husarbeidet.

Tamer Hosni blir av jentene sett på som en veldig kjekk, moderne og romantisk mann. Sangene hans handler i stor grad om romantisk kjærlighet. Det at han i tillegg blir betraktet som en rettroende muslim gjør ham til en drømmemann for jentene. Religion er viktig for alle fire jentene i valg av partner. Med et unntak av Aisha, er de strenge

²⁶ Under feltarbeidet møtte jeg kun på en kvinne som var over 30 og som ikke var opptatt av å gifte seg.

²⁷ Tamer Hosni er en populær arabisk popstjerne som er halvt syrisk.

sunnimuslimer. Det er noe de har valgt selv og de er mer religiøse enn sine foreldre. Det er viktig å gifte seg med en tilsvarende religiøs mann. Mens Karima drømmer om en mann som er som Profeten spør alltid Imma potensielle friere om de ber fem ganger om dagen. Ved en anledning knuste jeg nesten drømmen om Tamer Hosni ved å fortelle at en bekjent av meg hadde truffet Hosni på en bar. Karima ville da straks vite om han hadde drukket alkohol og var veldig opprørt. Jeg måtte innrømme at det visste jeg ikke, men la til at det var fullt mulig at han bare var der uten å drikke alkohol. Det beroliget Karima litt, om enn ikke helt. Temaet ble fortsatt tatt opp flere ganger i de følgende månedene. Så selv om Hosni ble betraktet som en drømmemann på grunn av sitt utseende og sine sangtekster var det alene ikke nok, det at han er en rettroende muslim er en essensiell del av drømmen. Når det gjelder det faktiske valget av ektemake har drømmen mindre betydning. Jentene har ikke planer om å gifte seg ut i fra hvem de blir forelsket i. En forelskelse blir sett på som en svakhet som er et dårlig utgangspunkt for et ekteskap. I kapittelet om Nadia vil jeg komme nærmere inn på hennes ekteskap som ble inngått på bakgrunn av en forelskelse, men som hun i dag angrer på. Man velger partner med hodet framfor hjertet. I Daria blir det sett på som viktigere at et par har forståelse og respekt for hverandre enn at de er forelsket i hverandre fordi kjærlighet vil utvikles etter hvert. Karimas mor sa det slik: *Når jeg og mannen min giftet oss kjente vi nesten ikke hverandre, men jeg stolte på foreldrene mine og etter hvert utviklet det seg kjærlighet mellom oss.*

Ambisjonene for fremtiden er avhengig av hva slags mann de gifter seg med. Det er derfor viktig å gjøre et godt valg. Skilsmisse er ikke en umulighet, men det er heller ikke et ønskelig utfall.

Jasmin: *Man må være forsiktig med hvem man velger [å gifte seg med] fordi skilsmisse ikke er bra, selv om det er tillatt. Av alle ting som er halal [tillatt, motsatt av haram²⁸] er skilsmisse det Gud liker minst.*

I et muslimsk ekteskap stilles det krav til begge parter. Menn plikter blant annet å forsørge kona og å ikke være impotent. Og om mannen ikke oppfyller kravene,

²⁸ Halal betyr rent/tillatt innenfor islamsk lov mens haram er motsetningen som betyr urent eller forbudt ifølge islamsk lov. Selv om haram er et uttrykk som er forbundet med islam brukes det i Midtøsten også av kristne som en betegnelse på ting som er dårlige, forkastlige, synd og lignende.

seksuelt og/eller økonomisk, har hun rett til skilsmisse. Som nevnt tidligere finnes det også en mulighet for kvinner til å stipulere flere krav i ekteskapskontrakten. Denne muligheten var noe jeg spurte veldig mange syriske kvinner om, og fikk til svar at de visste om muligheten, men at det ikke er så vanlig å stipulere krav i Syria. Karima, Imma, Jasmin og Aisha vet om muligheten til å stipulere rettigheter til for eksempel skilsmisse og til å fullføre utdanning, men ønsker ikke å benytte seg av den.

Jasmin: Jeg vet at man kan stipulere rettigheter i ekteskapskontrakten, men jeg vil ikke bruke den i tilfelle mannen da ikke aksepterer det. Broren min sin kone har ikke stilt krav til broren min, men hvis hun vil studere er det greit for ham og hvis hun vil være hjemme er det også greit.

Imma: Det er bedre å overbevise mannen enn å tvinge ham ved å stipulere rettigheter.

Som nevnt ovenfor har Imma tidligere forsøkt seg på å stipulere rettigheter. En frier ble bedt om å godta at hun skulle få fullføre bachelorgraden sin. Han valgte å ikke godta kravet og de ble dermed ikke gift. I ettertid har hun begynt å angre på kravet hun stilte. Jeg fikk inntrykk av at det å bli gift er viktigere enn å få fullføre utdanningen sin eller jobbe. Det inntrykket ble forsterket av at Imma, Jasmin og Aisha sier at når de får barn vil de foretrekke å være hjemme med barna fremfor å jobbe. Barn er altså viktigere enn å arbeide og å være økonomisk selvstendig. Om de kan velge selv om de vil jobbe eller være hjemmeværende avhenger i stor grad av hva slags mann de får ettersom de ikke vil stipulere krav. Aisha ønsker å være hjemmeværende, men sier at hun vil jobbe før de får barn, og hvis mannen trenger økonomisk hjelp. Det er enighet om at barna er førsteprioritet og at de ikke vil jobbe hvis barna trenger dem. Karima ønsker også å gifte seg og å få barn, men hun er mer opptatt av å fullføre utdanningen sin. Hun drømmer om å ta en doktorgrad i engelsk litteratur i Storbritannia. Karima skiller seg ut fra de andre jentene ved at hun ikke er opptatt av å gifte seg nå. Hun har vært forlovet før og nå vil hun helst vente til hun blir litt eldre med å finne en mann. Hun sier at hun ikke er redd for å bli for gammel innen hun er ferdigutdannet ettersom hun bare er 19 år og onkelen hennes på 30 år nylig giftet seg med en kvinne på 29 år. Moren giftet seg heller ikke før hun var 24 år så Karima føler ikke det samme presset som de andre jentene snakker om og bekymrer seg for.

Det er viktig å treffe sin framtidige mann på riktig vis. Man må beholde sin ære og anstendighet ved å være jomfru og ikke omgås fremmede menn. Det er blitt mer akseptert at man treffer sin partner gjennom studier eller jobb, men man kan ikke treffes på gata fordi man da har oppført seg uanstendig ved å ha snakket med en fremmed mann. Jasmin har møtt en potensiell frier gjennom telefonene hun tar på jobb. En av selskapets kunder likte stemmen hennes så godt at han ba om å få treffe henne og spurte om adressen hennes. Jasmin og Imma var enige om at det er et bra tegn at han spurte om adressen hennes og ikke om å møtes på en kafé. Det at han vil oppsøke henne hjemme hos hennes foreldre er et tegn på at han er seriøs og har gode intensjoner. Imma har rådet Jasmin til ikke å møte han på en kafé om han skulle foreslå det for da kan han tro at hun stadig vekker møter fremmede menn i byen og dermed tro at hun oppfører seg umoralsk og har flere kjærester²⁹. Jasmin er ikke interessert i en kjæreste, men i en ektemann, derfor må frieren komme hjem til henne. Frieriet må alltid gå gjennom familien. Friere med familie oppsøker jenta og familien hennes i jentas hjem. Der blir han som regel plassert i finstua og så stiller de hverandre spørsmål. Imma spør alltid om han ber fem ganger om dagen, om han røyker og om han har høyere utdanning. Hun ønsker ikke å gifte seg med en mann som har lavere utdanning enn henne fordi det kan skape sjalusi. Hvis frieren er sjenert får hun faren til å spørre for henne. Etterpå diskuterer familien seg i mellom om mannen var passende og han gjør det samme om henne med sin familie. Naboer og bekjente blir også spurt om mannens moral og oppførsel. Om han tilbyr ekteskap blir det som regel avgjort i løpet av en uke. Hittil har verken Imma, Aisha eller Jasmin funnet en mann de er fornøyd med og som også har villet gifte seg med dem. En annen vanlig måte å finne en mann på er at man blir lagt merke til av søstere og mødre i selskaper der det bare er kvinner. For strenge muslimer holdes fester, som for eksempel i forbindelse med bryllup, segregert. Kvinner og menn fester hver for seg. På disse festene gjelder det å pynte seg ekstra. Ettersom det bare er kvinner kan man ha dristige kjoler og mye sminke. Mødre og søstre ser etter potensielle koner til sønn/bror på disse festene. Før brydte Karima seg ikke så mye om å pynte seg til slike fester før fordi hun ikke var ute etter å gifte seg så snart som mulig. De andre jentene klaget over at hun kjøpte et antrekk til onkelens bryllup dagen før festen og at

²⁹ Da jeg forlot Damaskus var dette ganske nytt, og Jasmin hadde ikke møtt mannen enda. Jeg har senere blitt fortalt at møtet aldri ble noe av fordi Jasmin og familien gjorde undersøkelser om mannen og fant ut at han var en "jentefut" og ikke hadde tenkt å gifte seg med henne.

det hun kjøpte var kjedelig. Ved mitt andre besøk var hun blitt mer interessert i moter og hadde nettopp kjøpt en pen kjole som hun skulle ha på i et bryllup hun gledet seg til å gå i. Fordi Karima ville fullføre utdanningen sin før hun giftet seg drømte hun før om å møte en mann i en framtidig jobb, nå er hun mer åpen for andre muligheter. Moren er gift med en fetter, de valgte selv å gifte seg, men forslaget kom fra familien. Karima ønsker ikke å gifte seg med en fetter. Moren støtter henne i det fordi hun mener at det ikke er bra at nære slektninger får barn sammen på grunn av risikoen for genetiske sykdommer relatert til inngifte. Moren har sagt at hun og mannen en dag vil introdusere en mann for Karima om hun ikke selv finner en passende mann. Da jeg traff Karima igjen våren 2009 var hun veldig bekymret for om hun kom til å bli godt gift eller ikke, og aller helst ville hun finne en mann fort. Hun hadde allerede møtt en mann som hun likte godt, og som hun trodde likte henne, men da forlovelsen skulle inngås bare forsvant han. Hun aner ikke hva som skjedde og hvorfor han forandret mening så plutselig og uten å si ifra. Mens jeg var der skulle hun møte en annen potensiell frier. En ukjent jente hadde kommet bort til Karima på universitetet og sagt at hun hadde en frier til henne. Frieren er en 31 år gammel gynekolog som visstnok skulle være veldig kjekk. Jentene var enig i at 30-32 er en bra alder for en ektemann fordi menn på deres egen alder er for lite modne. Dagen etter møtet besøkte jeg Karima. Hun var da veldig fortvilet og på gråten. Problemet var at hun ikke likte frieren noe særlig, hun gjentok flere ganger at han ikke var pen, men at han hadde andre gode kvaliteter så hun ville ikke snakke stygt om ham. Moren trøstet henne og sa at forelskelsen kan komme etter hvert slik det hadde gjort for henne, og at utseendet ikke er det viktigste. Karima var da veldig i tvil til om man kunne utvikle forelskelse senere om det ikke var noen kjemi under det første møtet. Etter møtet skulle hun i et bryllup hun hadde gledet seg til å gå i, men endte opp med å ikke pynte seg og bare gråte i bryllupet. Hun bestemte seg senere for ikke å satse på gynekologen.

Jentene har stor tillitt til foreldrenes meninger og friere blir alltid diskutert med foreldrene før en avgjørelse blir tatt.

Aisha: Foreldrene mine sin mening er viktig, jeg vil ikke alltid lytte, men jeg gjør det fordi jeg vet at de alltid har rett.

Foreldrenes godkjenning er også viktig fordi man risikerer å bli utstøtt fra familien om man ikke følger foreldrenes råd. Dette vil jeg komme nærmere inn på i avsnittet om skam og ære i avsnittet om sladder som sosial kontroll.

Frihet eller fangenskap, kunsten å ”oppføre” seg: Skam og ære

Skam og ære henger tett sammen og er sentrale begrep for å forstå en av kontrollmekanismene i en syrisk kvinnes hverdag. Det finnes en rekke ting som innebærer skam (*ayb*) og det er direkte knyttet opp mot en families ære. Det er altså snakk om en kollektiv ære snarere enn en individuell. I følge al-Khayyat er det to typer ære, *sharaf* som betyr ære generelt og *ird* som dreier seg om seksualitet (al-Khayyat 1990:21). Khader kaller dette ”sex-æren”, den æren som er knyttet opp til en kvinnes seksualitet (Khader1996:82). Det er ”sex-æren” som vil bli omtalt her. Men som nevnt i forrige kapittel er ære og skam i følge Wikan ikke to binære opposisjoner, skam er et begrep som brukes i dagligtale mens ære er mer fjernt (Wikan 1984).

Dette stemmer overens med mine egne funn. Karima mener for eksempel at det er *ayb* som er viktigst og at ære ikke er så viktig lengre fordi folk holder forhold hemmelige og et det derfor ikke forekommer mange æresforbrytelser nå til dags.

Allerede fra ung alder blir barn opplært til å forstå hva som er *ayb* og hva som er *haram* (forbudt). Etter hvert som barna blir eldre blir det mer som er skam for jenter, det er for eksempel *ayb* å snakke eller le høyt i andres nærvær eller leke med gutter. Under oppveksten blir jenter sosialisert inn i rollen som lydige og tilbakeholdne for å unngå at hun skal bringe vanære over familien. Gutters rolle er å passe på at søstrene oppfører seg og å beskytte dem mot fremmede menn. Kvinners ære er knyttet til deres seksualitet mens mannens ære er knyttet til å beskytte familiens kvinner og gjenopprette tapt ære. Om et kvinnelig familiemedlem skulle gjøre noe skamfullt vil det påvirke hele familiens ære. Det et enkelt familiemedlem gjør får direkte konsekvenser for resten av familien. Om for eksempel en søster har et utenomekteskapelig forhold kan dette påvirke de andre søsknens muligheter for å bli gift.

Fordi æren er kollektiv for en familie er det i alle familiemedlemmenes interesse å verne om den. Foreldre spionerer på barna, eller får søsken til å overvåke hverandre. Jenter kan holdes innendørs for å unngå at de gjør noe skamfullt. Under mitt andre

opphold i Damaskus våren 2009 fikk jeg vite at situasjonen til Aisha hadde forandret seg drastisk. Hun var ikke lengre fri til å ha guttevenner på universitetet og lignende, nå var hun blitt en fange i sitt eget hjem. Det begynte den foregående høsten da en ung mann tok kontakt med henne på gata. Først nektet hun å svare ham, men da han ikke ga seg og fulgte etter henne lenge begynte hun å snakke med ham. De utvekslet mobilnummer og begynte å snakke sammen per telefon. Aisha ble forelsket i denne 24 år gamle, pene mannen. Men Aishas bror klarte gjennom jobben sin i et av Syrias største mobiltelefonselskaper å finne ut at hun hadde kontakt med en fremmed mann. Det at hun hadde kontakt med en mann hun traff på gata var *ayb*, men i familiens øyne var det nok mer bekymringsfullt at hun var forelsket i ham. Konsekvensene lot ikke vente på seg. Hun ble fratatt mobilen, hun får ikke lov å gå på universitetet bortsett fra når hun må ta eksamener og hun får ikke lov til å gå ut alene. Aisha beskriver livet nå som om hun skulle ha vært i fengsel for en forbrytelse hun ikke har gjort. Da jeg møtte henne hadde hun fått lov til å gå ut for å møte meg og fordi Imma og Karima også var med. Imma og Karima er veldig bekymret for Aisha. De mener hun har oppført seg dårlig og at det ikke er rart at familien henne har innskrenket friheten hennes, samtidig er de fortsatt venner med henne og de håper på at hun snart skal ta til fornuft og avslutte forholdet til kjæresten.

En annen konsekvens av Aishas handlinger var at familien forsøkte å få henne gift så fort som mulig. En venn av broren ble foreslått som brudgom, og foreldrene godkjente ham. Men to dager før brudgommen og hans familie skulle komme til Daria for å bekrefte forlovelsen døde moren hans. Dermed var ekteskapet satt på vent ettersom man i Syria ikke kan gifte seg rett etter et dødsfall, familien må gjennom en lengre sørgeperiode før bryllupet eventuelt kan gjennomføres. Aisha så på dødsfallet som et tegn på at det ikke var meningen at hun skulle gifte seg med brorens kamerat.

Aisha: Når moren hans døde tenkte jeg at det var et tegn på at det ikke var bra å gifte seg med ham. Men jeg vet ikke om det betyr at det er bedre å velge kjæresten min [mannen hun har hatt kontakt med via mobiltelefon]. Når de [familien] først tok fra meg mobilen tenkte jeg at jeg kom til å savne ham masse, men så var det ikke så viktig likevel, men nå som moren til brudgommen døde har jeg begynt å tenke på ham [kjæresten] igjen. Hvordan vet man om man elsker noen eller ei?

Aisha føler seg som en fange i sitt eget hjem og for å få en følelse av kontroll over livet sitt har hun begynt å røyke vannpipe. Det er i utgangspunktet sosialt akseptabelt for kvinner i Syria å røyke vannpipe, men for konservative muslimer er det ikke så vanlig. Imma og Karima var veldig opprørte da Aisha ville røyke vannpipe når vi var på kafé sammen. De mente at hun ikke burde oppføre seg slik, og beklaget senere hendelsen ovenfor meg.

Aisha: Dette var første gang [når vi var sammen på kafé våren 2009] jeg røykte [vannpipe] offentlig, vanligvis smugrøyker jeg hjemme hos onkelen min. Jeg liker egentlig ikke å røyke.

Ragna: Hvorfor gjør du det da?

Aisha: Fordi det er det eneste jeg føler at jeg kan bestemme selv. De [familien hennes] vet ikke at jeg røyker vannpipe og de kan ikke stoppe meg.

I Aishas tilfelle har forholdet mellom henne og kjæresten enda ikke gått så langt at familiens ære er krenket, men hun har misbrukt familiens tillit og de er redde for at hun kan finne på å utføre seksuelle handlinger med kjæresten, noe som vil være alvorlig nok til å krenke familiens ære. Familien hennes har forsøkt å begrense skadene, og omfanget av framtidige problemer, ved å frata henne mobilen og frata henne friheten til å gå ut for å studere. De har også forsøkt å få henne giftet bort mens hun enda er ”giftbar”. Om hun skulle finne på å ha seksuell omgang med kjæresten sin og det ble offentlig kjent ville det bli veldig vanskelig å finne noen som var villig til å gifte seg med henne. I Aishas tilfelle mener de andre jentene at hun har oppført seg dårlig, og at det å ha kontakt med en fremmed er ayb. Aisha selv er veldig i tvil, hun sier at hun vet at det er feil måte å treffe en mann på, men mener at om man elsker hverandre burde kjærligheten være nok og at man da ikke burde bry seg om hvordan paret traff hverandre.

En families ære er noe som kan mistes, men det er mulig å gjenopprette æren. Ære kan gjenopprettes på ulike måter, enten ved at blodspenger³⁰ betales til den fornærmede familie, utstøtning av den som har vanæret familien eller drap. Et annet

³⁰ Blodspenger er hovedsakelig en betegnelse på en sum penger som den skyldige, eller familien til den skyldige, betaler til familien til den avdøde som kompensasjon for drapet. Men betegnelsen kan også brukes om penger som betales som kompensasjon for andre forbrytelser.

alternativ er at om en mann har hatt seksuell omgang med en kvinne, det være seg frivillig eller voldtekt, kan æren gjenopprettes ved at han gifter seg med kvinnen. I følge Wikan er det et viktig aspekt ved ære at den i Midtøsten ligger i det ytre, vanære er noe som først blir et problem når den blir offentlig kjent og andre kan se den. Det er først da at en må handle for å gjenopprette æren (Wikan 2003:69-79). Om ingen utenforstående vet om tilfellet er det ikke nødvendig å gjenopprette æren fordi den da ikke er tapt.

For jentene er det viktig å oppføre seg ærefullt for å unngå å bli sladret om og dermed bevare familiens ære. Dette ser de på som helt naturlig for slik er det bare. Den eneste som stiller spørsmål ved normene rundt hva som er ayb, eller ikke, er Aisha ettersom hun her fått erfare hvor smertefullt det kan være å elske en man ikke får lov til å elske. De andre jentene deler ikke den erfaringen og er mer opptatt av skam og ære i forhold til jobb og skole. Imma og Jasmin er glade for at jobben deres er respektabel og at det å jobbe der ikke er noe å sladre om. Imma sier det slik:

Det er viktig å arbeide i en respektabel jobb. Det er ikke alltid det er bra å jobbe som sekretær fordi folk ofte sier at sekretæren har en affære med sjefen. Jeg tror kona til sjefen vår er sjalu på sekretæren hans, men hun [sekretæren] er ikke sammen med ham [sjefen].

Det er også viktig å oppføre seg ærbart på universitetet. Det gjør de ved å bruke hijab og løse klær i tillegg til at de ikke sitter sammen med gutter på forelesningene. De unngår i størst mulig grad kontakt med fremmede menn og er veldig opptatt av den "rette" måten å treffe en ektemann på. Noen måter er bedre enn andre. Man kan ikke gifte seg med en fremmed mann man har møtt på gata, men man kan gifte seg med en mann man har møtt gjennom jobben eller studiene hvis frieriet går riktig for seg. Det vil si at mannen oppsøker kvinnen han vil gifte seg med i hennes hjem og at hennes far, eller begge foreldrene, er til stede. Foreldrenes mening er veldig viktig. Hvis man gifter seg uten sine foreldres godkjennelse kan det få alvorlige konsekvenser. Den vanligste straffen er å bli frosset ut av familien. Aisha har en tante som ble frosset ut fordi hun giftet seg uten farens samtykke, men etter fire år klarte moren å oppnå en forsoning og tanten ble innlemmet i familien igjen. Aisha tror at kjærlighet gjør det vanskelig å fryse et familiemedlem ut for alltid. Alle de fire jentene er opptatt av å

gifte seg med en mann som familien godkjenner i frykt for å bli frosset ut. Så for å bevare familiens ære velger de å ikke trosse foreldrenes valg.

Sladder som sosial kontroll

Som nevnt tidligere kan sladder kontrollere oppførsel når det å bli sladret om kan få konsekvenser sosialt, politisk og/eller økonomisk (Engle Merry 1984:272). I Daria kan det å oppføre seg slik at man blir sladret om føre til at man blir frosset ut fra familien og i verste fall kan det resultere i æresdrap. Engle Merry mener at sladder utarter seg ulikt i urbane og rurale settinger. Det eksempelet hun gir fra et ruralt Hellas er veldig likt det jeg observerte i Daria. I likhet med i Daria var slekten veldig viktig for individets fremtid. Enkeltindividet var avhengig av familiens støtte fordi de utgjorde ens sosiale nettverk som man igjen trengte for å for eksempel kunne skaffe seg jobb (ibid.: 281). I Daria er man også avhengig av et nettverk for å skaffe seg jobb ettersom jobber sjelden utlyses, men gis gjennom anbefalinger og lignende³¹. Man er også avhengig av sin far for å gifte seg.

Som nevnt tidligere er familien å regne som en kollektiv enhet når det gjelder ære og skam, derfor blir ryktekontroll et kollektivt familiært anliggende. Familier prøver som best de kan å verne seg mot sladder og interne problemer diskuteres derfor sjelden med utenforstående. Som nevnt før er sladder som en form for informasjonsformidling ikke nødvendigvis bare negativt, det kan være positivt. Det at folk har positive ting å si om en familie kan være avgjørende ved en ekteskapsinngåelse. Et eksempel på dette er kunden som var interessert i å bli bedre kjent med Jasmin. Når familien hennes gjorde undersøkelser om ham kom det fram at han hadde et dårlig rykte som ”jentefut” og et nærmere bekjentskap var derfor uaktuelt. Engle Merry deler sladder inn i to kategorier den første er informativt sladder og den andre er dømmende sladder, i Daria forekommer altså begge deler (ibid.:276).

I likhet med ære er det viktigste at familiens ytre fremstår som plettfritt og familier er derfor ofte svært opptatt av hva naboer kommer til å tenke om noe snarere enn hva de

³¹ I Syria er det veldig vanlig at jobber gis til venner og bekjente. Det kalles *wusta* og innebærer et nettverk der tjenester og jobber sirkulerer blant de i nettverket.

selv mener. Foreldre kan for eksempel synes det er greit at deres datter har guttevenner på universitetet, men de kan forby henne å treffe disse vennene andre steder i frykt for hva naboene vil si. Høsten 2007 hadde Aisha fortsatt guttevenner på universitetet som foreldrene visste om, men hun traff ingen av disse guttevenner hjemme i Daria fordi da ville naboene sladret om henne. Aisha uttrykte seg da som følger:

Aisha: På universitetet er det greit å ha guttevenner. De går i klassen min og vi gjør lekser sammen, men de kunne aldri besøke meg i Daria. Da ville alle naboene snakke stygt om meg. Jeg kjenner ikke gutter i Daria fordi jeg alltid gikk på jenteskoler. Det er slik det er her. Gutter og jenter går ikke sammen på skolen.

I Daria kan altså naboers potensielle sladder påvirke en families avgjørelser. Døtre kan bli tatt ut av skolen hvis naboer omtaler jenters skolegang som uheldig og skolen/universitetet som en potensiell arena for umoralske handlinger slik som foreldrene til Aisha nå har gjort.

Sladder og snakk fungerer som en meget sterk kontrollmekanisme som i stor grad påvirker folks hverdag, og da særlig kvinner ettersom det hovedsakelig er de som må vokte sin ære. I følge Engle Merry vil de som sladrer ofte dele moralske synspunkter og derfor være enige i fordømmelsen av oppførselen det sladres om. Hun sier også at i samfunn som betrakter menn som virile og kvinner som jomfruelige sladres det ofte om seksuelle forbindelser (ibid.:277-278). I likhet med al-Khayyats beskrivelser fra Irak er sladder som omhandler en kvinnes moral noe som påvirker kvinnene i Daria i aller høyeste grad og de er derfor veldig opptatt av å unngå oppførsel som kan tolkes som umoralsk og lede til sladder (al-Khayyat 1990:23). De må oppføre seg dydig, moralsk og korrekt på alle måter for å unngå snakk. De må se ned når de passerer fremmede menn på gata, ikke sitte ved siden av menn på bussen og ikke snakke/flørte med fremmede menn. Karima, Imma, Aisha og Jasmin er nøye på å ikke ha unødig kontakt med fremmede menn. Særlig når de er i Daria. Når de er i sentrum kan Imma driste seg til å snakke tilbake til unge gutter som slenger kommentarer etter henne. Det er ikke flørting, hun sier ting som for eksempel ”*Tenk på din søster og mor*” eller ”*Gud er ikke med deg!*”. Men om naboer hadde sett henne snakke med en fremmed

mann, uavhengig av hva hun sa, kunne det få konsekvenser for henne i forhold til et framtidig ekteskap.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vært innom at Karima, Imma, Jasmin og Aisha som unge, ugifte kvinner, henter sin status i det å oppføre og kle seg som rettroende muslimer. Valg av utdanning er et familieanliggende og både arbeid og utdanning blir sett på som viktig, men ekteskap er likevel viktigst. De ser på det å velge en mann med hodet fremfor hjertet som viktig fordi det gjelder å gjøre et rasjonelt og godt valg da skilsmisse ikke er ønskelig, og fordi man i stor grad er underlagt sin ektemann. Jeg har også gått inn på hvordan det å avvike fra normene om god oppførsel fører til sanksjoner og hvordan jentene selv er med på å reprodusere normene. Det å ikke bli sladret negativt om er viktig for å kunne inngå et godt ekteskap, dermed blir sladder en meget sterk kontrollmekanisme. Jeg har også vært innom mønstre i familierelasjoner der det kommer fram at ugifte barn ikke kan bo utenfor familien, og de blir dermed avhengige av familien og må innrette seg etter foreldrene sine.

Kapittel 3

Mona : Jakten på friheten

Jeg traff Mona (24) ved en tilfeldighet da jeg var på besøk hos Noor, en informant og Monas tidligere sjef og venninne. Jeg hadde i lengre tid forsøkt å komme i kontakt med forretningskvinner, men det var vanskelig å få til annet enn korte møter fordi de hadde lite tid til annet enn jobb og familie. Mona hadde derimot mye fritid fordi hun er student og ikke lenger jobber. Mona har arbeidet med salg og som sekretær. Nå studerer hun "business administration" i Latakia. Hun bor i Tell som ligger i utkanten av Damaskus og reiser kun til Latakia for å ta eksamener. Ellers er hun som regel hjemme og leser pensum. Fordi hun syntes at hun hadde for mye fritid tilbød hun seg å hjelpe meg med mitt prosjekt. Vi ble fort fortrolige og traff hverandre ukentlig. Fordi hun bor langt unna sentrum møttes vi som regel på en restaurant i gamlebyen eller i den mer moderne bydelen Shalan, eller så var vi på kontoret³² til venninnene hennes i Mezze³³. Vi gikk også mye tur rundt om i Damaskus eller bare satt i bilen deres, som stod parkert mens ektemannen Basil (28) var på jobb, og pratet hvis vi syntes vi hadde vært nok på kafé.

Mona er eldst av to søstre. Lillesøsteren Hayat er 22 år og studerer engelsk språk. Faren Fadi er 58 år, han arbeidet tidligere i et flyselskap, men valgte å førtidspensjonere seg fordi han var lei av arbeidet. Moren Zeina, som også er 58 år, arbeidet i samme flyselskap frem til hun ble gravid med Mona. Etter det har hun vært hjemmeværende. Mona har studert engelsk litteratur, arbeidet for et reisebyrå, vært Noors sekretær og deretter både sekretær og salgsansvarlig i samme selskap som Noor. Hun valgte å slutte i jobben som sekretær og salgsansvarlig fordi hun i praksis hadde tre stillinger samtidig uten at lønnen økte. Hun håper at mastergraden vil lede til en bedre betalt jobb. Mona vokste opp i sentrum av Damaskus, men etter at hun giftet seg, for ett og ett halvt år siden, har hun bodd i Tell sammen med ektemannen Basil. De møttes da de begge arbeidet i samme selskap. Hun som sekretær og han som it-konsulent.

³² De har kontor på et senter som heter "The Incubator". Senteret driver oppstartshjelp for unge mennesker som ønsker å starte egne bedrifter. De som får støtte blir tildelt et kontor på "The Incubator" og får fri bruk av internett og telefon i tillegg til at det holdes kurs og nettverkssknytting som de kan benytte seg av.

³³ Mezze er en moderne bydel med en stor motorvei som går tvers igjennom. Den delen av universitetet som Karima og venninne går på ligger også i Mezze.

Tell er et veldig religiøst konservativt område som ligger i utkanten av Damaskus. Området er preget av en kombinasjon av høye blokker og slumliknende små skur. Mona og Basil bor i en finere del som er plassert på en bakketopp. De mistrives begge i nabolaget, men det er billig i Tell og de bor der for å kunne ha en leilighet av god standard samtidig som de sparer penger til fremtiden. Fordi Mona studerer har de det litt trangt økonomisk. For å få det til å gå rundt har Basil tatt en ekstrajobb som lærer. Han tjener godt, men de har også et høyt forbruk. De tar seg råd til å spise på restaurant når de føler for det og handler klær på europeiske merkebutikker som Benetton og Mango. Det er ting som de andre hovedinformantene mine ser på som luksus de ikke har råd til. Leiligheten de leier er stor etter syrisk standard og består av to stuer, en balkong, tre soverom, kjøkken, bad og gang. Alle rommene er utstyrt med moderne møbler, i tillegg har de en flatskjerm-TV, en PC og et boblebad.

Selv om leiligheten er fin og utsikten god, synes Mona at nabolaget er for konservativt. Tell er hovedsakelig bebodd av sunnimuslimer. Det er få kvinner å se i gatene, og de man ser er som regel tildekt av både en svart *abaya*³⁴ og hijab, og noen med *niqab*³⁵. Mona mener at hun er den eneste i Tell som går med håret løst. Hun går som regel kledd i tettsittende jeans, joggesko, en langermet genser og en kort boblejakke. Hun bruker lite sminke og har langt svart krøllete hår som hun enten har i en hestehale eller løst. Mona og Basil skiller seg ut i dette nabolaget og de føler at de ikke passer inn. De regner ikke seg selv som religiøse på tross av at Monas familie overveiende er sunnimuslimer og Basils familie er alawitter. Selv om Syria er en sekulær republikk er det uvanlig å møte en syrer som erklærer seg for ikke å være religiøs. Mona føler seg isolert de dagene hun ikke kommer seg inn til Damaskus. Hun har ingen venner i nabolaget og opplever stadig problemer med naboer som hun mener utfører magi mot henne noe hun vet skyldes at hun ikke bruker hijab. Dette vil jeg komme nærmere inn på senere i kapittelet. Så på tross av en materielt sett veldig bra leilighet mistrives Mona når hun er hjemme.

³⁴ Fotsid løssittende omslagskåpe i svart, lett materiale, som brukes av muslimske kvinner, særlig i Gulfen.

³⁵ Slør som dekker hele hodet og ansiktet bortsett fra øynene, *niqab* er ikke veldig utbredt i Syria og brukes mest av veldig konservative kvinner.

Mona og Basil kjøpte en ny bil da de flyttet fra sentrumsom de bruker til å pendle til og fra Damaskus. Det er mest Basil som kjører ettersom han arbeider i sentrum, og Mona ikke liker å kjøre selv fordi trafikken i Damaskus ofte er kaotisk og vanskelig å manøvrere i.

Hun kommer seg til og fra leiligheten ved at Basil kjører henne eller ved å ta drosje. Hun har en avtale med en fast sjåfør som de begge føler seg komfortable med. Likevel tar hun aldri drosje hjem sent på kvelden fordi deler av strekningen mellom Tell og Damaskus er veldig øde og hun da føler seg utrygg. I stedet venter hun enten i bilen deres eller hjemme hos foreldrene sine til Basil er ferdig på jobb. Fordi hun synes det blir for dyrt, og for utrygt, å ta taxi inn til byen ofte og Basil ikke alltid har tid til å kjøre henne fordi han jobber mye føler Mona seg veldig isolert i leiligheten. De syntes ikke det var trygt for meg som utlending å ta drosje eller service til Tell alene, selv på dagtid, så de gangene jeg besøkte Mona var jeg også avhengig av at Basil hadde tid til å kjøre meg eller at jeg kunne ta drosje sammen med Mona.

Fordi det var så vanskelig å komme seg til leiligheten hennes tilbrakte vi lite tid der. De gangene vi var der så vi film, pratet og lagde mat sammen. Vanligvis møttes vi i sentrum av Damaskus der vi gikk lange turer i ulike bydeler, spiste på restauranter i gamlebyen, besøkte venninnene hennes, handlet eller satt i bilen og ventet på at Basil skulle bli ferdig på jobb. Når vi var sammen med venninnene til Mona var det som regel på kontoret til Maha og Leila eller hjemme hos Noor, men vi møttes noen ganger på restaurant. Når Mona er sammen med venninnene slapper hun av og de prater om alt mulig. Basil kjørte oss noen ganger på lengre dagsturer på fredagene³⁶. Mona slet tidligere med en depresjon der hun ikke ville treffe noen av venninnene sine, derfor oppmuntret Basil henne til å treffe meg og det var mye av grunnen til at han var så villig til å kjøre oss til og fra Tell og på fredagsturer. "Felten" i forhold til Mona ble veldig oppstykket. Fordi Damaskus er en storby og Mona opererte på ulike arenaer hadde jeg mindre mulighet til å observere henne i interaksjon med familien sin enn jeg hadde med de andre hovedinformantene mine. For eksempel fikk jeg møtt foreldrene hennes mindre enn jeg kunne ha ønsket. Basil snakket jeg mest med når han kjørte oss. De gangene vi var hjemme hos henne kjørte Basil oss dit i pausen mellom de to jobbene sine og kjørte meg hjem når han var ferdig på jobb. Når vi møttes på restauranter var det som oftest i gamlebyen, noen ganger fikk vi selskap av Monas venner og andre ganger var vi alene. Mona, og venninnene, insiterte alltid på å spandere på meg. Det følte jeg meg ukomfortabel med ettersom jeg følte at jeg burde spandere, og i det minste betale for meg selv fordi de

³⁶ I Syria, og andre muslimske land, er fredagen hviledagen. I Syria er det derfor fredag og lørdag som utgjør helgen, men fredag er den eneste dagen Basil har helt fri fra begge jobbene.

hjalp meg med feltarbeidet mitt. Som regel ble det de som fikk betale, men jeg klarte å ”kuppe” regningen noen få ganger. Når vi var på kontoret til to av Monas venninner, Maha 30 år og Leila 26 år³⁷, drakk vi te og sjekket e-post. Mona hjelper venninnene når hun har tid så hun har en egen nøkkel til kontoret. Derfor var vi noen ganger alene der, og noen ganger sammen med venninnene.

Gjensidig respekt: status og posisjon

I forrige kapittel tok jeg opp hvordan kvinners status tradisjonelt har vært knyttet opp til mannens og familiens status, men at utdanning og arbeid i økende grad påvirker status i dag. Utdannede kvinner blir sett på som gode mødre og de har muligheten til å få gode jobber. En arbeidende kvinne er en økonomisk ressurs og dermed noe positivt. Mona har merket at faren respekterer henne mer etter at hun begynte å tjene penger og etter at hun begynte å studere igjen.

Mona: Jeg tror kvinner blir mer respektert når de har høyere utdanning. Faren min respekterer meg mer nå. Jeg tror han hadde gitt meg litt opp før jeg giftet meg og begynte å ta mer utdanning. Nå ser han at jeg er målbevisst og at jeg får gode karakterer.

Selv om Fadi respekterer Mona mer nå er han også mer negativ til at hun tar utdanning fordi han ikke tror hun kommer til å bruke den nå som hun er gift. Han tror hun blir hjemmeværende så snart hun får barn. Mona mener at faren har blitt mer pessimistisk og negativ i løpet av de siste årene.

Mona: Han [Fadi] gjør ingenting, han bare sitter inne og klager. Og moren min gjør ingenting med det, hun bare godtar at han oppfører seg dårlig mot henne. Og hun blir deprimert av å bo med ham.

For Mona er det viktig at Basil respekterer henne og at hun respekterer ham. Hun mener at foreldrene hennes ikke respekterer hverandre, Fadi dominerer og moren føyer seg etter Fadi

³⁷ Leila er kristen og Maha er muslim, de traff hverandre og ble venner da de arbeidet for samme selskap. Mona ble kjent med dem gjennom en felles venninne.

på tross av at hun ikke er enig med ham. Ved en anledning da jeg intervjuet foreldrene fortalte hun at hun trodde at islam førte til en forbedring av ekteskapslover for kvinner blant nomadene i Gulfen, men en forverring for kvinner fra *balad al-shams*³⁸, da avbrøt Fadi henne og ba han meg notere at Zeina ikke visste noe om ekteskap i pre-islamsk tid. Slike hendelser irriterer Mona.

Mona: Han kan si slike ting bare for å være slem med henne og demonstrere at han er mannen som vet best, og hun bare sitter der og lar ham oppføre seg respektløst mot henne. Jeg håper Basil og jeg aldri blir slik som dem. Han [Fadi] var forbildet mitt før, men nå er han bare pessimistisk og negativ.

I følge døtrene sier Zeina aldri noe imot Fadi, og i episoden ovenfor der han ba meg om å skrive at hun ikke visste hva hun snakket om protesterte hun ikke, men ble bare stille. Døtrene derimot er ikke er redde for å si ham i mot eller gjøre narr av ham. Da Fadi fortalte meg at en av tingene med pensjonisttilværelsen han satte mest pris på var det å ha friheten til å kunne reise og komme seg ut av huset, påpekte hans andre yngste datter, Hayat, at han bare hadde vært en kort tur til Latakia siden han sluttet å jobbe, og for det meste satt inne i leiligheten.

I 1985 ble det utført en undersøkelse på syriske kvinner i arbeidslivet. Utvalget hadde middelklasse eller lavere middelklassebakgrunn. I undersøkelsen kom det fram at selv om mange av kvinnene sa at de oppnådde respekt fra ektemenn og fra familien, i tillegg til fra kollegaene og samfunnet som helhet, sa de også at det ikke var likestilling i hjemmene. Undersøkelsen viste at 81 % av gifte kvinner og 88 % av enslige kvinner sa at mannlige familiemedlemmer ikke hjalp til med husarbeidet (Hijab 1988:87). Så selv om de hadde arbeid på lik linje med menn var de fortsatt ansvarlige for husarbeidet. Mine egne funn viser at det ikke har endret seg stort. Nadia får ingen hjelp fra mannen sin og lite hjelp fra sønnene. Karima og venninnene må hjelpe mødrene med husarbeidet, mens brødrene slipper. En velstående forretningskvinne kunne fortelle at mannen forventer at hun lager all maten selv og blir sur om hun får mat fra moren sin eller kjøper ferdiglaget mat. Fadi hjelper ikke til hjemme. En gang jeg var hjemme hos dem avslørte han seg ved å tilby meg et eple og så si at han skulle hente en kniv til meg på kjøkkenet, døtrene var veldig overrasket over at han

³⁸ *Balad al-shams* betyr "sol land" og er en betegnelse for området som i dag utgjør Syria, Irak, Libanon, Jordan, og Palestina.

tilbød seg å gjøre det, men de var ikke like overrasket da han kom ut av kjøkkenet og lurte på hvor de oppbevarte knivene. Basil skiller seg ut ved at han hjelper til med husarbeidet, han og Mona deler på alt av husarbeid fra matlaging til vasking. En gang Mona og jeg lagde mat sammen hjemme hos dem hjalp Basil til, i motsetning til sin svigerfar visste han hvor alle kjøkkenredskapene befant seg. Han fortalte at han lærte å vaske og lage mat da han studerte i Sudan fordi han da var alene og måtte gjøre alt selv. Basil synes også det er greit at ikke all maten de spiser er hjemmelaget. De spiser ofte ute og tar ofte med seg pizza eller annen ferdigmat hjem, eller de bruker halvfabrikata som for eksempel posesupper. Både Noor og Mona synes posemat er veldig greit og lettvinnt i forhold til den tradisjonelle syriske maten som er meget tidkrevende, men Noors mor synes det er forkastelig at de ikke lager all maten fra grunnen av. Det at Basil hjelper til syntes andre av mine informanter var rart. Imma spurte om jeg var sikker på at Basil virkelig var syrisk.

Kilden til uavhengighet: Utdanning og arbeid

Utdanning er viktig for å få en god jobb, og ved å ta en høyere utdanning åpner kvinner for flere jobbmuligheter. I utgangspunktet har kvinner samme valgmuligheter som menn, men det er ofte en kontrast mellom kvinners egne ambisjoner og foreldrenes ønske i forhold til både utdanning og jobb. Før Mona var ferdig med baccalaureatet ivret faren hennes for at hun skulle velge noe innenfor IT. Hun visste ikke helt hva hun hadde lyst til å velge, bortsett fra at hun ikke ville studere IT. I Syria avgjøres studieretning i stor grad på bakgrunn av resultatet av baccalaureateksamen. Poengsummen man oppnår på den avsluttende eksamenen avgjør hvilke fag man har mulighet til å komme inn på. Da Mona hadde fullført baccalaureatet ble det klart at hun ikke kom til å kunne studere IT fordi karakterene var for dårlige. Hun valgte da å studere engelsk litteratur på universitetet i Damaskus.

Mona: Da [når hun hadde fullført baccalaureatet og skulle velge studieretning] brydde jeg meg ikke noe om hva jeg studerte, så jeg lot karakterene mine bestemme. På den tiden var jeg en umotivert tenåring, jeg hadde ikke lyst til noe. Når faren min forstod at karakterene mine var dårlige syntes han at det var greit at jeg valgte engelsk litteratur. Han forstod at jeg ikke ville kommet inn på IT uansett.

Ved en senere anledning ble dette tatt opp ved et besøk hjemme hos Monas foreldre. Fadi er da uenig med datterens beskrivelse av ham.

Fadi: Jeg ville bare at Mona skulle forstå hvor viktig utdanning er og at det var gode muligheter innenfor IT. Jeg syntes engelsk var bra det også.

Mona: Du [til Fadi] syntes ikke engelsk var bra før etter at du så karakterene mine.

Fadi: IT studier var bare noe jeg anbefalte det var ikke et krav. Jeg ville at hun [Mona] skulle forstå hvor viktig det er med utdanning. Det er et våpen for henne i fremtiden.

Mona: Han [Fadi] maste alltid om hva andre studerte og hvor flinke de var.

Monas mor har delvis samme utdanning som datteren, hun begynte på arabisk litteratur før hun gikk over på engelsk litteratur. Deretter begynte hun å jobbe i et flyselskap hvor hun ble frem til hun fikk Mona. Da bestemte hun seg for å være hjemme og passe på datteren fordi hun ble født for tidlig og trengte ekstra pleie. Zeina mener at når man har valgt å få barn må man passe på det og pleie det selv.

Etter tre år på engelsk litteratur sluttet Mona fordi hun var lei av studiene og ikke syntes at hun hadde lært noe særlig. Hun ønsket å begynne å jobbe. Faren var veldig skeptisk, men gikk med på å hjelpe henne med å finne en jobb i et reisebyrå. Fordi han ville at hun skulle få jobben på bakgrunn av egne meritter og ikke på grunn av hans navn fortalte han ikke at hun var hans datter, men presenterte henne som en jente han kjente og mente kunne passe for jobben. Da hun var 19 år begynte hun som sekretær i reisebyrået. Etter hvert ble hun veldig lei av jobben, den var ikke lengre utfordrende og hun likte ikke sjefen. Så da hun etter ett års tid fikk tilbud om å bli sekretær for Noor byttet hun jobb. Denne jobben trivdes hun godt i og hun ble etter hvert forfremmet til salg. Det var mens hun jobbet i dette selskapet at hun ble kjent med Basil.

Mona fikk mer og mer ansvar, men lønnen steg ikke. Til slutt sluttet to andre sekretærer, og Mona fikk da ansvaret for tre jobber samtidig som hun fortsatt ikke fikk noen lønnsforhøyning. Hun arbeidet 12 timers dager og syntes hun fikk lite igjen for det. I samråd med Basil bestemte hun seg derfor for å si opp jobben og begynne å studere igjen. Nå studerer hun Buisness Administration i Latakia mens Basil har to jobber for å kunne finansiere dem. Mona håper at hun etter utdanningen kan få en jobb med høyere inntjening enn det hun hadde tidligere.

Mona: Penger er viktig for meg. Med penger blir jeg mer uavhengig og utdanning gir meg en bedre jobb som gir meg mer penger. Man kan si at utdanning "empower" karrieren min. Men det er også andre grunner til at utdanning er viktig for meg. Jeg tror for eksempel at man blir en bedre mor av å ha utdanning. Man kan hjelpe barna med leksene og man kan være en rollemodell for dem. Fordi man lettere kan få en jobb hvis man har utdanning er det bra å vente til man er ferdig med bachelorgraden før man gifter seg. Det er ikke sikkert man har mulighet til å fullføre [studiene] etter at man blir gift. Mange menn lar ikke konene sine studere så hvis man allerede har en utdanning blir det [utdanningen] som et sikkerhetsnett om man skulle bli fraskilt. Da kan man lettere forsørge seg selv.

Selv om det å være økonomisk uavhengig for Mona er en viktig del av det å jobbe er hun nå økonomisk avhengig av mannen sin. I begynnelsen var det et problem. Hun ble deprimert rett etter at hun sluttet i jobben fordi hun var vant til å tjene egne penger, ha betydning og være travel. Mona sluttet å treffe venner og isolerte seg hjemme i Tell. Hun avviste venners forsøk på å ta kontakt. Basil støttet henne fullt ut og prøvde å få henne ut av depresjonen. Etter et halvt år hadde hun sin første eksamen i Latakia og gjorde det så bra på eksamen at hun fikk mye av selvtilliten tilbake og begynte å treffe venner igjen. Nå synes hun det er uproblematisk at Basil forsørger henne fordi de har blitt enige om det er hans jobb å forsørge dem og hennes å fullføre utdanningen sin. Deretter skal hun begynne å tjene penger selv.

Mona: Det er ikke så viktig for meg å være økonomisk uavhengig av Basil. Vi er et team, vi jobber sammen. Det viktigste er at vi er økonomisk uavhengige av foreldrene våre fordi det gir oss mer frihet.

I tillegg til studiene hjelper Mona venninnene Maha og Leila på "The Incubator". De driver med grafisk webdesign og Mona hjelper dem med å oversette til engelsk og andre praktiske oppgaver.

Som nevnt tidligere er Fadi fornøyd med at datteren gjør det bra på studiene på tross av at han tror at det er bortkastet tid fordi han mener at hun kommer til å ville være hjemmeværende når hun får barn. Mona er uenig med ham i det. Hun har planer om å jobbe etter at hun fullfører bachelorgraden hun nå har begynt på, og hun vurderer å fortsette med en master i forretningsadministrasjon på deltid slik som Noor gjør nå. Mona ønsker å prioritere

karriere fremfor barn de neste 10 årene og håper på å kunne bli en Business executive en dag. Mona ser lyst på framtiden etter en vond tid preget av depresjon. Hun og Basil har planer om å flytte til Dubai. Noor har anbefalt Basil til et teleselskap basert i Dubai og han har allerede hatt noen telefonintervjuer³⁹. I Dubai vil Basil komme til å tjene betraktelig mer enn han gjør nå, og Mona har tro på at hun kommer til å trives mye bedre i Dubai enn hun gjør i Syria.

Mona: Jeg føler at jeg ikke passer inn her [i Syria], men jeg tror det vil bli bedre i Dubai. Det er mer vestlig der, mer fritt. Jeg føler at det er press på meg her.

Ragna: Hva slags press tenker du på?

Mona: Alt mulig, i hverdagen. Jeg kan ikke kle meg som jeg vil, når det er varmt må jeg dekke meg til for ikke å bli ropt etter på gata. Og byråkratiet er håpløst, alt tar en evighet så du kan ikke planlegge noe som helst.

Mona mener at det er mulig å få barn og samtidig ha en krevende jobb. Flere av de kvinnelige kollegaene i det forrige selskapet hun jobbet i har høye og krevende stillinger samtidig som de oppdrar barn. Syriske kvinner møter store forventninger om å arbeide samtidig som de prioriterer familien. I tillegg er det vanskelig å få barselpermisjon i den private sektoren, og mange er derfor avhengige av at mødrene deres stiller opp som barnevakt. Fordi både moren og faren er storrøykere vil Mona heller leie barnepass enn å plassere barna hos dem.

Mona: Det begynner å bli mer vanlig med barnehager og barnepiker så jeg tror jeg vil benytte meg av profesjonelle når jeg får barn. Foreldrene mine røyker så mye at jeg ikke vil la dem passe mine barn. Jeg tror det er veldig skadelig for barn, og at det er fordi moren min røykte under svangerskapet at jeg ble født for tidlig og fikk astma. Kanskje jeg kan jobbe redusert stilling slik at jeg kan få mer tid med barna mine mens de er små.

I følge Rabo regnes det som tryggere å jobbe i det offentlige fordi det er vanskeligere å miste jobben og man får sosiale goder som pensjon og barselpermisjon, men man kan tjene betraktelig mer i det private som igjen krever mer av de ansatte (Rabo 1996:167). Mona ønsker å arbeide i det private fordi lønnen er høy og det er mer utfordrende arbeidsoppgaver.

³⁹ Etter at jeg avsluttet feltarbeidet ble Basil innkalt til intervju i Dubai og fikk senere jobben. Høsten 2008 flyttet de til Dubai. Ved mitt andre besøk våren 2009 møtte jeg Mona som var i Syria for å avlegge eksamener. Hun fortalte da at hun og Basil trivdes i Dubai, men at de vurderte å søke om opphold i Canada fordi de ikke kan få permanent opphold i Dubai og det dermed alltid vil være usikkerhet rundt visaene deres.

Kvinner som er ansatt av staten har krav på tre måneders betalt barselpermisjon og det er tilbud om statlige dagsenter for barn (Rabo 1996:162). I det private er det mindre vanlig at de ansatte får godene de etter loven har krav på, men Mona er ikke bekymret for det. Hun har ingen betenkeligheter i forhold til å benytte seg av profesjonelt barnepass, og hun regner med at en jobb i det private vil være innbringende nok til å finansiere det.

Med hjertet fremfor hodet: ekteskap

Det syriske familiemønsteret er i endring. Landene i Midtøsten har opplevd endringer i økonomien, industrialisering og urbanisering som har ført til strukturelle endringer. Tradisjonelle familieforhold og verdier har fått mindre betydning og dermed blir de gamle ekteskaps- og skilsmisse-mønstrene sakte, men sikkert erstattet av nye (Barakat 2005:148). Dette er også tilfellet i Syria. Ekteskapet var tidligere et familieanliggende der foreldre spilte en sentral rolle når det gjaldt valg av partner. De arrangerte møter mellom partene og deres godkjenning har vært, og er for mange fremdeles, av avgjørende betydning. For mange er foreldrenes meninger fortsatt veldig viktige, men kjærlighet spiller også en økende rolle i unge menneskers valg av partner (Barakat 2005:156). I dag er det i større grad mulig for unge mennesker av ulike kjønn å møte og omgås hverandre (ibid.:156). Skolene er obligatorisk for begge kjønn. I tillegg har det blitt mer vanlig for kvinner å arbeide utenfor familien og på arbeidsplasser der de kan ha kontakt med menn de ikke er i slekt med. Det har altså blitt lettere å møte, og å forelske seg i, potensielle ektefeller.

Mona og venninnene hennes er eksempler på disse endringene. Mona forelsket seg i Basil som hun traff på deres felles arbeidsplass. I jobbsammenheng hadde de snakket sammen noen ganger på telefon, men de traff hverandre ordentlig på en ”kontor iftar”⁴⁰. Før de giftet seg var sammen ett års tid før de så forlovet seg, og de bodde sammen uten at foreldrene deres visste om det. Mona ser på det å gifte seg som en formalitet.

Mona: Det [ekteskapet] er bare et papir. Det betyr ingenting for meg. Det viktigste er hva vi føler for hverandre. Vi bodde sammen før vi giftet oss, men det var i hemmelighet. Alt er lettere nå som vi offisielt er gift.

⁴⁰ Iftar er som nevnt tidligere måltidet som bryter fasten ved solnedgang. Det deles som regel med nær familie, men i dette tilfelle var det et felles arrangement for bedriften Mona og Basil arbeidet i.

Mona og Basil valgte å gifte seg ut i fra kjærlighet, og det samme gjorde foreldrene hennes. De møttes også på arbeidsplassen sin og de var sammen i sju år før de giftet seg. Da var de 31 år og etter syriske normer ”gamle”. Blant informantene mine var det en vanlig oppfatning at det for kvinner regnes som best å gifte seg tidlig i 20-årene, og at når man bikker 30 reduseres mulighetene for et godt ekteskap. For kvinner menes det å gifte seg med en mann som har en respektert jobb⁴¹, god inntekt, kommer fra en anerkjent familie og er pen som et godt ekteskap. Etter at en kvinne har blitt 30 er ikke utvalget av menn like stort, og sjansen for å måtte ta til takke med en eldre og/eller fraskilt mann øker. Likevel velger noen å vente på kjærligheten. Monas venninne Noor er 36 år og fortsatt ugift. Hun mener at mange kvinner gifter seg bare for å gifte seg og ser på ekteskapet som det viktigste i livene sine. Noor er uenig i det synet på ekteskap, men sier at hun ikke utelukker å gifte seg i fremtiden.

Noor: Jeg ønsker å gifte meg en gang fordi jeg ikke tror at det er naturlig for en kvinne å være alene og uten barn. Men jeg liker livet mitt slik som det er nå. Det er avslappet og jeg er fri til å gjøre det jeg vil, jeg vil ikke gi det opp for hvem som helst.

En annen av Monas venninner, Maha, har også valgt å vente på kjærligheten. Hun er nå 30 år og kommer fra en konservativ familie i Tell. Moren hennes var 14 år da hun fødte Maha og hun er nå den eldste i en søskenflokk på 7 som varierer i alder fra 30 til 7 år. Maha har valgt å prioritere jobb og utdanning. Hun ønsker ikke å bli som sin mor som hun mener er mer en hushjelp enn en kone.

Maha: Livet mitt er bra som det er, hvis jeg skal gifte meg må det være med en mann som jeg elsker og respekterer og som føler det samme for meg. Hvis jeg elsker en mann vil jeg gifte meg med ham uavhengig av hvilken religion han har.

Ragna: Er det viktig for deg at foreldrene dine godkjenner mannen du vil gifte deg med?

Maha: Ja, det er det. Derfor kan jeg nok ikke gifte meg med en kristen for det ville de aldri godkjent. Han må nok være muslim.

En tredje venninne, Leila på 26, sier at hun vil møte sin fremtidige mann på ”normalt vis”.

⁴¹ Med en respektert jobb mener jeg en jobb der man tjener godt, ikke må utføre manuelt arbeid og ikke må gjøre noe som kan betraktes som umoralskt.

Ragna: *Hva mener du med normalt vis?*

Leila: *Ikke gjennom familien. Jeg vil ikke at de skal finne en mann til meg.*

Ragna: *Hvor tror du at du kommer til å finne han [den fremtidige ektemannen]?*

Leila: *Kanskje gjennom jobben eller gjennom venner.*

Det som for Karima og venninne er normalt, nemlig å finne en mann gjennom familien og nettverket deres, er for Monas venninner gammeldags og unormalt.

I tillegg til at Mona selv valgte partner forlovet hun seg uten foreldrenes godkjenning. Da hun ble sammen med Basil var foreldrene hennes veldig skeptiske. De mente at hun var for ung til å vite hva hun gjorde og de var redd for at Basil skulle være for forskjellig fra Mona fordi han er fra Latakia og fordi han er alawitt. Mona mente at det var lettere å få tilgivelse enn tillatelse så hun sa ingenting til foreldrene da de forlovet seg. De fant det først ut da moren så forlovelsesringen Mona gikk med. Hun hadde forventet at faren skulle bli veldig sint, men han overrasket henne ved å gi henne en klem og si at han håpet at hun ble lykkelig. Nå som foreldrene har blitt bedre kjent med Basil liker de ham godt.

For å gifte seg i Syria må man ha med seg en foresatt som kan godkjenne ekteskapet. Det finnes noen unntak som er innenfor islam, men ekteskapet er ikke rettslig bindende i samme grad som et ekteskap inngått hos en religiøs sheik, i retten eller hos en prest (Toubia 1994:1). Begge fedrene var derfor med. I retten må man oppgi *mahr*⁴² noe Monas far satte til den symbolske summen av 10SYP (omtrent 1 NOK). Mona skulle helst sett at de kunne gifte seg uten fedre tilstede, men det er i dag nærmest umulig i Syria.

Mona: *Når vi giftet oss var det noe mellom oss og ikke mellom foreldrene våre. Jeg ville helst ha giftet meg uten fedrene våre, men sånn som det er i dag var vi nødt. Det er den eneste gangen de [fedrene] har møtt hverandre.*

Et annet aspekt ved ekteskap i Syria som i følge Barakat er i endring er endogami. Det har vært vanlig å gifte seg innenfor samme slekt, sekt eller geografiske område. En undersøkelse i Damaskus på 70-tallet viste at nesten 60 % av familiene i utvalget bestod av mann og kone

⁴² Mahr er en form for brudepris som brudgommen betaler til bruden eller hennes far. Det er ikke uvanlig at mannen beholder halve summen fram til han eventuelt skiller seg. Da må han betale den resterende summen. Det fungerer i praksis som en økonomisk hindring mot skilsmisse (Hijab 1988:16)

fra det samme nabolaget, og at 88 % av mennene som var født i Damaskus var gift med kvinner som var født i Damaskus (Barakat 2005:157-158). Mona og Basil er av ulik sekterisk bakgrunn og kommer fra ulike byer. Som sagt var foreldrene hennes skeptiske til at hun valgte å gifte seg med en alawitt fra Latakia fordi de var redd for at han skulle være for ulik henne i tanke- og væremåte. Men Mona mener at de er veldig like og at det ikke er noe problem med å gifte seg på tvers av religiøs sekt fordi de ikke regner seg selv som religiøse. De praktiserer ikke noen av de fem søylene i islam og tror ikke på Gud.

I følge Barakat går utviklingen også mot mindre aldersforskjell mellom partene. Kvinnens alder har økt mens mennenes har forblitt stabil. Kvinners giftealder er i dag mer regulert enn tidligere. I følge loven må jenter være 18 når de gifter seg, men rettslig dispensasjon kan gis til jenter mellom 15 og 17 år (Toubia 1994:56). I den overnevnte studien fra Damaskus viste det seg at det på 70-tallet i Damaskus var i gjennomsnitt sju år mellom ektefellene (Barakat 2005:158-159). Monas foreldre er jevngamle og det er 3 år mellom Mona og Basil, men det finnes likevel ekstreme unntak. Under feltarbeidet giftet Mahas bror seg med en 13 år gammel jente da han selv var i slutten av tjuårene. Slike tilfeller forekom hyppigere før, og mer i rurale strøk og/eller konservative områder som Tell. Dette er ikke lengre vanlig og både Mona og Maha syntes det var spesielt. Maha kommenterte at folk utenfor, og i utkanten av Damaskus følger praksis snarere enn loven.

Mona og Basil er ikke nært knyttet til familiene sine. De treffer Monas foreldre og søster regelmessig og holder også kontakt med Basils søster og svoger som bor i Damaskus. Ellers besøker de aldri Basils familie og heller ingen tanter eller onkler. Monas mor har en søster i Storbritannia og to brødre som bor i Syria og faren har to brødre som bor i Tyskland, men de har lite kontakt med dem. Alle Monas besteforeldre er døde. Mona og Basil har ikke den utvidede familien som sosialenhet, de to utgjør sin egen enhet og de løsriver seg fra resten av familien ved å tjene egne penger og ved å ikke trenge familiens hjelp. De planlegger for eksempel å leie inn barnepass snarere enn å la familien ta seg av barna. I tillegg har Mona et nettverk av gode venninner som fortsatt er der for henne på tross av at de ikke så mye til henne da hun var deprimert. Venninnene godtar Mona som hun er og gir henne et pusterom fra familien i form av at hun kan snakke med dem om det meste. Kanskje en av grunnene til at de aksepterer henne på tross av at hun til tider går i mot normene i det syriske samfunnet er at de selv til en viss grad også skiller seg fra normene. Noor som er i midten av trettiårene er fortsatt ugift, har mannlige venner og bor delvis alene. Maha og Leila er av ulik sekterisk

bakgrunn. Maha er fra en konservativ sunnimuslimsk familie og Leila er katolikk. På tross av dette er de bestevenner og driver et selskap sammen. Maha er over tretti, men har valgt å satse på karriere framfor ekteskap. De ønsker alle et kjærlighetsekteskap.

Begrenset effekt: Skam og Ære

Når det gjelder skam og ære har ikke Mona de samme problemene som Karima og hennes venninner. Mens de forholder seg til en relativt homogen bydel og er avhengige av familiene sine er Mona mer løsrevet. Hun bor i utkanten av Damaskus, langt unna foreldrene sine og hun kjenner ikke naboene sine. Hun har ingen brødre som passer på henne og onklene bor i utlandet. Hennes nærmeste familie er i liten grad knyttet til en større familie. Foreldrene hennes har lite kontakt med sine søsken, og besteforeldrene er alle døde. Det gjør at Mona ikke i like stor grad som Karima står i fare for å føre skam over familien og dermed har større frihet enn Karima. Mona fortalte meg for eksempel at hun bodde sammen med Basil før de ble gift.

Ragna: Hvordan var det mulig for deg og Basil å bo sammen før dere ble gift? De [foreldrene til Mona] må jo ha merket at du ikke sov hjemme? Gikk de med på det?

Mona: Jeg sov ikke hos Basil, det hadde vært umulig, men jeg var der hele dagen og på kveldene, men jeg sov ikke der.

Ragna: Merket ikke foreldrene dine det? At du var der så mye?

Mona: Jeg tror kanskje de mistenkte at jeg gjorde det, men ingen sa noe.

Det at hun kunne "bo" sammen med Basil før de ble gift uten at foreldrene deres visste om det var i stor grad mulig fordi hun bor i en storby hvor det er vanskelig for foreldrene hennes å kontrollere hva døtrene gjør. De har heller ingen å svare for om de tillater oppførsel som andre foreldre ikke kunne ha godkjent uten å tape ære. I neste kapittel kommer det fram at det for Nadias bror var nødvendig å fryse ut en datter som gikk mot hans vilje ettersom han ville blitt sett på som svak av resten av familien, og av nabolaget, om han hadde gitt etter. Presset fra familie og naboer har ikke Fadi i like stor grad på seg. Brødrene hans befinner seg i utlandet, han har få nære venner og naboene har han liten eller ingen kontakt med. De eneste han bekymret seg over da Mona forlovet seg var Zeinas to brødre som bor i Syria. Men de fikk aldri vite akkurat hvordan det hele gikk for seg. Dermed fikk det, til Monas store

overraskelse, ingen følger da Mona forlovet seg uten farens godkjenning. Mona og faren hadde kranglet mye over forholdet i forkant av forlovelsen, og Mona mener at årsaken til at han tok forlovelsen såpass pent var at han var klar over at utfrysning ikke kom til å være en effektiv trussel, fordi hun ville ha forlatt familien til fordel for Basil, og Fadi ville ha mistet en datter. Fadi var ikke fornøyd med situasjonen da Mona og Basil flyttet inn i leiligheten i Tell en måned før de ble gift⁴³, men han gjorde ikke noe med det. For jentene i foregående kapittel ville dette utfallet vært utenkelig. Imma og Jasmin ble sjokkert da jeg fortalte dem at jeg visste om en jente som giftet seg uten farens godkjennelse og mente at hun hadde gjort et feil valg da hun ikke spurte faren først. De var også sjokkerte over at Basil ikke hadde kommet til Monas hus for å fri.

Et område der Mona i større grad har merket restriksjonene i forhold til ære og skam er det å være selvstendig og å bo for seg selv. Det er en motstand i Midtøsten mot å gi kvinner total frihet i det offentlige rom som stammer fra ønsket om å bevare kvinners ære, og som igjen er knyttet opp mot æren til familien som helhet (Hijab 1988:89). I Syria er det veldig uvanlig at kvinner bor for seg selv. Unntaket er studiner som bor i studentboliger eller deler leilighet med andre studiner. Av kvinnene i den tidligere nevnte undersøkelsen av arbeidende kvinner i Syria var det ingen som bodde alene. De ugifte bodde enten sammen med familie/slekt eller sammen med naboer (Hijab 1988:87). Mona kunne tenkt seg å bo alene, eller i alle fall flytte ut fra foreldrenes hjem fordi de kranglet, men så ikke på det å flytte inn i en egen leilighet som en mulighet fordi hun da ikke ville bli akseptert av naboene.

Mona: Hvis jeg hadde bodd alene ville ikke naboene snakket med meg. De ville tenkt at jeg var en prostituert. Og foreldrene mine ville aldri ha godtatt at jeg bodde alene.

Når hun ble sammen med Basil bodde de sammen en stund før de giftet seg. Hun kunne godt ha ventet med å gifte seg, hun mener at ekteskapet uansett bare er et papir, men de valgte å gifte seg for offisielt å kunne bo sammen og unngå problemer med hennes familie og naboer. I avsnittet om sladder vil jeg se nærmere på hvordan naboers snakk i stor grad påvirker avgjørelser.

⁴³ De fortalte naboene i Tell at de allerede var gift.

Som nevnt i forrige kapittel er skam og ære nært knyttet opp til kvinners seksualitet. Jomfrudommen må bevoktes og kan kun brytes av en ektemann. I følge Mona er det blant hennes venner ikke uvanlig å ha sex før ekteskapet, men det er heller ikke uvanlig å vente til man er gift. Hun har venner som representerer begge synspunkter.

Mona: Foreldre tror at ungdom ikke vet noe om sex før de gifter seg, men de gjør det. Jeg kjenner flere som har valgt å ha sex før de ble gift, men jeg kjenner også flere som ville vente til de ble gift. Det er gambling, noen gutter respekterer kjæresten sin etterpå mens andre ikke gjør det. En jeg kjenner ville ikke gifte seg med kjæresten sin fordi hun hadde sex med ham, han mente at hun ikke lenger var god nok fordi hun ga etter.

Mona mener at de yngre generasjonene er mindre opptatt av idealet om at kvinner skal være jomfruer fram til de gifter seg, og av at man ikke bør gifte seg med en som er skilt.

Krav om hijab: Sladder som sosial kontroll

I følge Engle Merry har sladder størst påvirkningskraft i "[...] highly connected, morally homogeneous social networks" og om de sladrer har de samme moralske idealene vil de samle seg om å fordømme oppførselen som de sladrer om (Engle Merry 1984:277). I forrige kapittel viste jeg til at Daria er en bydel som har relativt moralsk homogene sosiale nettverk. De fleste er konservative sunnimuslimer som deler moralske verdier og det utveksles både informativ og dømmende sladder. Jeg vil anta at det samme er tilfelle i Tell fordi det også er en bydel som i stor grad består av konservative sunnimuslimer som deler et strengt moralsk verdigrunnlag. Mens Karima og venninnene er en del av et sosialt nettverk i Daria og dermed lar seg kontrollere av frykten for å bli sladret om står Mona utenfor de sosiale nettverkene i Tell. Da hun først flyttet til Tell besøkte nabokonene henne og hun besøkte dem, og de utvekslet mat. Men etter hvert ble Mona lei av naboene. De hadde all verdens tid mens hun var student og ville studere, i tillegg maste de på henne om at hun burde bruke hijab og be. Til slutt valgte Mona å bryte kontakten med naboene fordi hun ikke hadde tid og ikke syntes at hun hadde noe til felles med dem.

Mona: Først var de [naboene] hyggelige, men etter hvert ble det bare mas. De ville at jeg skulle gå med hijab og være sammen med dem hele tiden. Det hadde jeg verken lyst eller tid til. Så jeg sendte fatene tilbake tomme.

Ved å returnere fatene, med mat som hun hadde fått, tilbake tomme viser at hun ikke er interessert i å opprettholde vennskapene som krever gjensidig resiprositet. Hun antar at hun blir sladret om fordi hun er annerledes og ikke går med hijab.

Mona: Jeg er sikker på at de [naboene] snakker om meg. De hilser aldri på meg og de blir stille når jeg går forbi. Mange gir meg stygge blikk fordi jeg ikke går med hijab.

I Monas tilfelle er sladderer ikke informativ fordi verken hun eller Basil er aktuell på ekteskapsmarkedet eller ute etter en jobb. Sladderer er dømmende, hun blir fordømt fordi hun ikke går kledd slik som normene i Tell tilsier. Men fordi Mona står utenfor får kraften av sladder mindre omfang enn det får i Karimas tilfelle ettersom Mona og Basil ikke er en del av det nettverket som sladrer om dem. De er ikke avhengige av noen i Tell for å få jobber eller gifte seg. De har også venner og familie utenfor Tell. Resultatet av sladderer er hovedsakelig at det får dem til å føle seg uvelkommen og isolert i Tell. De har muligheten til å trekke seg unna og unngå de som sladrer fordi de er en del av et komplekst urbant samfunn (ibid.:272). Monas alternative nettverk av venninner gjør at hun på ingen måte er avhengig av nabokonene i Tell og dermed ikke trenger å innrette seg etter dem.

Mona bryr seg ikke så mye om at naboene snakker om henne, men hun har problemer med en nabokone som har lagt sin elsk på Basil. Kvinnen i etasjen under spretter alltid ut i gangen når Basil kommer fra jobb. Hun flørter med ham og har ved flere anledninger gitt ham mat til å ta med opp. Mona mener at denne nabokonen utfører magi mot dem for å bli kvitt Mona og for å få Basil. De har flere ganger funnet oljer og urter smurt på og rundt døren sin som de mener er forsøk på magi⁴⁴.

Mona: Jeg tror egentlig ikke på magi, og jeg er ikke redd for at Basil skal like henne [nabokonen], men jeg synes det er ekkelt at hun ikke vil meg vel. Hvem vet hva hun sier om meg? Og jeg er redd for at maten hun gir oss er forgiftet så vi kaster den alltid.

⁴⁴ Ulike magiske ritualer er utbredt innenfor "populær islam". Mye går ut på å få noen til å forelske seg i hverandre, men noe er mer ondsinnet slik som magien Mona opplever.

Ragna: *Hvorfor tror du maten er forgiftet?*

Mona: *Kvinnelig sjalusi. Man kan ikke stole på andre kvinner enn de som er ens gode venner. Det er for eksempel bedre å klippe seg hos en mann enn hos en kvinne. Hvis hun er sjalu på deg fordi du er pen kan hun ødelegge håret ditt. Det er derfor det er mest menn som er frisører.*

Selv om Mona ikke er en del av det sosiale nettverket i Tell er hun gjenstand for snakk. For det meste bryr hun seg ikke om det, men hun er bekymret for hva nabokonen i etasjen under sier om henne ettersom hun har flere grunner til å spre onde rykter om henne enn de andre.

Noor som også er en del av et komplekst urbant samfunn snarere enn et tettvevd sosialt nettverk bekymrer seg mer enn Mona over sladder.

Mona: *Noor er nødt til å bekymre seg mer enn meg. Jeg er gift og så lenge jeg ikke får besøk når Basil er borte kan de ikke si noe på meg. Men Noor er av og til alene i leiligheten⁴⁵ og da kan hun ikke gå ut alene hvis det er sent på kvelden for da kan naboene finne på å spre rykter om at hun treffer menn.*

Noor: *Vet du, folk snakker om meg fordi jeg er 36 år og fortsatt ikke gift. De tror at det må være en grunn til det. At det er fordi jeg er umoralsk eller noe. Det er fortsatt ikke sånn at man kan gjøre hva man vil i Syria, selv ikke i Damaskus. Jeg må bo med moren min og hvis jeg vil gå på en fest eller dra ut og spise med venner må jeg få brødrene mine til å følge meg. De henter meg, kjører meg til festen, og kommer tilbake senere for å følge meg hjem. På den måten kan ikke naboene si noe.*

For Noor er familien i større grad en kollektiv enhet i forhold til skam og ære. For henne er det viktig å kontrollere rykter fordi hun fortsatt ikke er gift og fordi hun er nært knyttet til familien sin. Mona og Basil er derimot lite knyttet til familiene sine og trenger derfor ikke å være like bekymret for at sladder skal kunne påvirke familiens kollektive ære. Sladder i Damaskus kan følge både den rurale og den urbane modellen Engle Merry beskriver (ibid.:279-296). For Karima gjelder den rurale modellen der hun er avhengig av å oppføre seg etter normer fastsatt av det sosiale nettverket hun tilhører, mens Monas tilfelle følger en mer urban modell der konsekvensene av sladder er innenfor mindre grupper og i liten grad

⁴⁵ Noor bor i en egen leilighet som familien eier, men moren bor delvis sammen med henne for at det skal se ut som at Noor ikke bor alene.

påvirker de som står utenfor. Det er også større mulighet for å unngå eller ”rømme” fra sladder. Noor står mer i mellom de to modellene. Hun er mye friere enn Karima, men må likevel innrette seg mer etter konsekvensene av sladder enn Mona må. Konsekvensene for Mona blir mindre fordi hun verken er avhengig av sin egen familie eller av det sosiale nettverket i Tell.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg forklart at Mona føler at faren respekterer henne mer nå som hun tar en utdanning, men at det viktigste for henne er at det er gjensidig respekt mellom henne og ektemannen Basil. Jeg har også vist hvordan hun ser på utdanning som veien til en god jobb, og en god jobb som middelet til å tjene nok penger til å kunne være uavhengig av familien sin. Mona og familien hennes er spesielle i den syriske konteksten. Hennes historie er dermed mer som et unntak å betrakte enn som representativt for mange. Likevel synes jeg det er interessant å få frem nettopp det at det finnes unntak. Som for eksempel at Mona fikk lov til å velge sin egen ektemann på tvers av geografisk og sekterisk tilhørighet, og at hun kan løsrive seg fra effekten av sladder i Tell fordi hun har et alternativt nettverk.

Kapittel 4

”Katolikker kan ikke skille seg”: Nadia

Gjennom min amerikanske venninne, Kerry, kom jeg i kontakt med Nadia, en 45 år gammel bankfunksjonær, og hennes familie. Kerry hadde begynt å ta arabisktimer hos Nadia og anbefalte meg å gjøre det samme. For å tjene litt ekstra bruker Nadia å undervise utenlandske studenter i arabisk. Hun kommer i kontakt med studentene gjennom søsteren sin, Mary (58), som leier ut værelser til utenlandske studenter. I begynnelsen fungerte hun kun som min arabisklærer, men etter hvert som vi ble bedre kjent ble hun også en av mine hovedinformanter.

I begynnelsen fant timene med henne sted hjemme hos Mary og moren deres (90). De to bor sammen i et ”*beit arabi*”⁴⁶ i Bab Touma som er det kristne kvartalet av gamlebyen.

Gamlebyens gater er smale og svingete, de snor seg inn i hverandre og utgjør en labyrint av smug som fører en fra den ene enden til den andre. I Bab Touma ligger kirkene tett i tett og på flere gatehjørner finner man statuer av jomfru Maria og jesusbarnet. Et annet tegn på at kristne holder til her er alle kvinnene som spaserer rundt med velfrisert hår og store gullkors rundt halsen. I butikker ser man bilder av Jesus og president al-Asad om hverandre. Mary, som er Nadias eldste søster, er ugift og har fått ansvaret for deres eldre mor som grunnet et lårhalsbrudd trenger mye pleie og tilsyn. Mary er analfabet fordi hun ikke har gått på skole⁴⁷, men hun har tidligere arbeidet på et kontor i Mezze der hun vasket og laget te og kaffe. På grunn av problemer med ryggen måtte hun gi opp den jobben. I tillegg til å se til moren livnærer Mary seg nå ved å leie ut værelser i underetasjen til utenlandske studenter. Selv holder de til i overetasjen som består av et lite kjøkken, et bad, og et soverom. Resten er en åpen takterrasse. For å komme seg fra rom til rom må man ut under åpen himmel.⁴⁸ Foran kjøkkenet har Mary to sofaer og noen stoler som står plassert under tak av grønne druer. Før det begynte å bli kaldt fungerte dette som en stue. Arabisktimene foregikk på soverommet,

⁴⁶ *Beit arabi* betyr arabisk hus og er betegnelsen som brukes på tradisjonelle hus.

⁴⁷ Hun er den eneste av søskenflokket på seks som ikke har gått på skole. Hun begynte på skolen da hun var rundt 4-5 år gammel, da gikk hun sammen med storesøsteren som hun delte en kladdebok og en penn med. Søsteren ble plutselig syk, og da hun døde var Mary såpass liten at hun ikke forstod alvoret i situasjonen. Mens søsterens lik fortsatt var i huset stod Mary opp og var på vei til skolen, fornøyd med nå å ha kladdeboken og pennen for seg selv, da moren oppdaget henne. Moren ga henne juling og forbød henne å noensinne gå på skolen igjen.

⁴⁸ Dette kan være problematisk på vinteren når regn og snø gjør det vått, kaldt og glatt. Nadias mor brakk lårhalsen da hun sklei i snøen på taket og falt.

og etterpå satt vi oss ut med Mary og moren for å drikke kruttsterk arabisk kaffe og prate. Når vinteren begynte å merkes flyttet Mary og moren inn på soverommet. Sofaene ute ble stuert vekk og en ovn kalt *zobia*⁴⁹ ble brakt inn i soverommet som nå fungerte som stue på dagtid. Dermed ble arabisktimene flyttet til Nadias hus. Jeg fortsatte å besøke Mary og moren med jevne mellomrom, men fra da av tilbrakte jeg mer tid alene med Nadia eller sammen med familien hennes.

Nadia bor i en leilighet i Duweila, en bydel med en stor andel kristne som ligger nært Baab Touma. Mens gamlebyen fortsatt kan kjennes igjen i beskrivelser fra oldtidens reiseskildringer er byen rundt et konglomerat av grå blokker, fargerike butikker, rundkjøringer og motorveier. Nadia bor i toppen av en treetasjers blokk i Duweila som både er forholdsvis nært Gamlebyen og lett å komme seg til fra Baramkhe. Det er en ”service” som startet nær huset mitt og som kjørte forbi huset hennes på ruta si. Hvis det var sent når jeg dro hjem fulgte enten mannen hennes, Antoun (51), eller en av sønnene meg på servicen. Noen ganger var Kerry også med og da kunne vi bli til senere på kvelden fordi vi reiste hjem sammen. Nadia og Antoun har spinket og spart i flere år og for omtrent fem år siden hadde de endelig fått ferdigstilt leiligheten de bor i nå. Da de kjøpte etasjen var det kun de to soverommene som var ferdige. De har selv utvidet med et bad, kjøkken og en kombinert stue/spisestue. I tillegg er det kun de som disponerer taket. Nadia bor nå i en leilighet som holder høy standard i forhold til lønnen hennes. De har nye hvitevarer, en tv, stereoanlegg og en PC. Det meste er kjøpt på avbetaling og betales ned over lengre tid. I området bor det mange kristne syrere, men også en del irakiske flyktninger, flere av dem også kristne. Sunnimuslimer og drusere er også representert. Duweila er sentrert rundt to lange handlegater som har alt, men spesialiserer seg særlig på moteklær, vesker og smykker. Det er alltid liv i gatene og vi spaserte ofte opp og ned hovedgata på jakt etter et kupp. Nadia var opptatt av å lære meg å prute, og at jeg ikke skulle betale mer fordi jeg var vestlig. Andre ganger gikk vi sammen til frisøren for en klipp og føn. Men mest var vi inne i leiligheten og pratet mens vi så på tv, lagde og spiste mat, eller bare slappet av med te eller kaffe. Utover høsten ble Nadias hjem som et andre hjem for meg. Noen av de beste stundene der var når strømmen gikk⁵⁰ og gnålende TV-program opphørte, stearinlys ble tent og vi koste oss med rødbeter kokt i sukker. Da jeg begynte å ta timer hjemme hos Nadia satt vi som regel i stua

⁴⁹ En *zobia* er en sylinderformet ovn som blir tatt frem og montert i oppholdsrommet når det begynner å bli kaldt. Gjerne i midten for å bedre utnytte varmen. Drivstoffet er parafinliknende og kan bestilles i store kanner, eller pumpes opp til kanner man har fra hestetruckne tanker. Det er billigere enn å bruke varmeelementer som trenger strøm.

⁵⁰ Strømmen ble rasjonert og derfor slått av mellom 1 til 2 timer om dagen. På sommeren ble det varmt og ubehaglig når vifter og air condition stoppet, mens det på vinteren ikke var like ille.

mens sønnene var på rommet sitt eller ute med venner. Antoun var ute med venner eller på jobb når jeg var der. Men etter hvert som resten av familien ble bedre kjent med meg begynte sønnene og mannen hennes å tilbringe mer tid sammen med oss i stua. Det gjorde det lettere å observere interaksjon mellom familiemedlemmene, men det var tidvis en ulempe når vi ville snakke om sensitive tema som Nadia ikke ville at de skulle høre. Da ble de enten jagd ut, eller vi snakket sammen på en kombinasjon av fransk og engelsk som hun mente at sønnene ikke kunne forstå. Arabisktimene utviklet seg etter hvert mer og mer til at vi snakket om henne og kvinner i Syria generelt. Dermed ble hun en viktig del av feltarbeidet mitt. Jeg var klar over at Nadias økonomi var trang, derfor fortsatte jeg å betale for arabisktimer selv om vi som regel ikke gjennomførte timene. Jeg ønsket ikke å betale for informasjon, og hun ville heller ikke ha tatt i mot betaling for det. Samtidig ønsket jeg å bidra økonomisk ettersom hun brukte veldig mye tid på meg, tid som hun kunne ha brukt på en annen student, og fordi jeg ofte spiste i huset hennes. Ved å betale for en jobb løste jeg dette problemet, og det å snakke med Nadia var i grunn den beste arabiskundervisningen jeg noensinne har hatt. I stua har Nadia bilder av familien og diverse pyntegenstander med religiøst motiv. Tv-en er sentral og som regel alltid på. Det pågår en konstant kamp om fjernkontrollen; Nadia foretrekker nyheter, Antoun vil helst se på en kristen tv kanal som viser kristne fra hele verden, den eldste sønnen vil alltid se sport mens den yngste foretrekker amerikanske filmer. På vinteren er også *zobiaen* et sentralt samlingspunkt i stua. Alle vil sitte nærme for å varme seg, og det lages te eller kaffe og ristes kastanjer eller kokes rødbeter på toppen. I begynnelsen tilbrakte jeg mye tid i stua der jeg ble servert te og kaffe, men etter hvert ble jeg nesten sett på som en del av familien. Da fikk jeg koke min egen te, og delta i matlaging og oppvask, i tillegg til at jeg hadde adgang til alle rommene. Nadia kunne godt ta seg en dusj mens jeg var der, og jeg var ofte vitne til familiekrangler. Jeg fikk tildelt en rolle som datter og søster, litt ettersom hva vi gjorde. I forhold til alder kunne jeg vært hennes datter så når hun lærte meg å lage mat eller prute refererte hun alltid til meg som datteren sin. Men vi hadde også en venninnerelasjon som det ville vært mer naturlig å ha med en søster, så når vi bare pratet sammen om problemer og tanker hadde jeg rollen som søsteren hennes. Nadia er yngst i en søskenflokk på seks gjenlevende søsken. Hun treffer oftest Mary og Boulos (60), og de var de eneste jeg traff under feltarbeidet. Nadias yngste søster (49) er gift med en franskmann⁵¹ og bor i Paris, mens hennes yngste bror (55) bor og arbeider i Libya. Den

⁵¹ Nadias søster traff mannen sin da hun studerte i Paris. Boulos var lenge sterkt i mot forholdet og gav først sin tillatelse til forlovelsen etter at paret sammen hadde besøkt familien i Damaskus og en prest hadde talt søsterens

eldste søsteren (63) bor i Damaskus, men er syk og har derfor mest kontakt med søsknene sine gjennom telefon.

Nadia kler seg som regel i svarte bukser og en farget topp eller genser, på vinteren bruker hun også en skinnjakke og svarte mokasiner. Etter et dødsfall i familien bestemte hun seg, i tråd med tradisjonene, for bare å bruke svarte klær resten av året. Som ytre tegn på at hun er kristen bar hun et gullkors rundt halsen i tillegg til at hun har et lite kors tatovert⁵² oppå hånden. Etter at jeg begynte å tilbringe mer tid hjemme hos henne ble hun mer komfortabel i mitt nærvær og begynte å skifte til pyjamas når hun kom hjem fra jobb. Håret var som regel satt opp i en hestehale eller med en klype, bortsett fra på søndagene⁵³ for da pyntet alle damene i banken seg ekstra. Nadia hadde alltid frisørtime på lørdagskvelden der hun fikk stusset og fønet håret slik at hun kunne ha flott, løst hår på søndagene.

Sviger mors makt: Status og posisjon

Nadia og Antoun ble kjærester mens hun studerte på universitetet. Han var på denne tiden i militæret, men var utstasjonert i Damaskus og kom derfor ofte innom campus for å treffe henne. Hun hadde blitt kjent med han fem år tidligere da han leide et lite rom i Bab Touma i nærheten av Nadias hus. De var sammen i all hemmelighet de påfølgende årene, og ikke før siste året på franskstudiene fikk familiene deres vite noe. Nadias eldste bror, Boulos (60), var i begynnelsen veldig i mot at de skulle få gifte seg. Årsaken var at Antouns familie kom fra landsbygda, at de var uten utdanning og fattige. Antouns familie var også i mot ekteskapet fordi moren hans mente at Nadia ikke var pen nok.

Nadia: Landsbyen han [Antoun] kommer fra er kjent for sine vakre, hvite kvinner. Moren hans syntes at jeg var for brun!

Hun trekker opp genseren og peker på magen sin.

sak. Presten argumenterte for at det var bedre at hun giftet seg med en utlending som var katolikk enn en syrer som var muslim.

⁵² Blant kristne syrere er det ikke uvanlig med tatoverte kors, ofte på et synlig sted som hånden. I følge Nadia er dette en motesak, og hun sier at hun angrer litt på at hun fikk tatoveringen fordi hun ikke lengre synes den er fin. Ved mitt andre besøk i Syria hadde Hany, Nadias yngste sønn, tatovert et stort kors på overarmen. Han begrunnet tatoveringen med at det var tøft og at han ville vise at han var kristen. Nadias mor har mange tatoveringer, av kors og andre mer abstrakte motiver, på armene og på bena fordi det tidligere ble trodd at tatoveringer var en kur mot sykdommer.

⁵³ I Syria er ikke søndag en fridag fordi den muslimske majoriteten har fredag som helligdag. Dermed blir fredag og lørdag helg, og søndag blir en vanlig arbeidsdag.

Nadia: Synes du jeg er brun? Jeg er kanskje ikke så hvit som deg, men i Syria er jeg ikke brun. Jeg var aldri god nok for henne, men sønnene mine var glad i bestemoren sin så jeg snakker ikke stygt om henne når de kan høre meg. Men jeg likte henne aldri, og hun likte ikke meg, hun gjorde alt for at vi ikke skulle bli gift.

Selv om begge familiene til slutt godtok ekteskapet ble konflikten mellom Nadia og svigermoren vedvarende inntil svigermorens død i 2006.

I begynnelsen av ekteskapet bodde Nadia og Antoun hos hans foreldre på landsbygda. På tross av at de hadde god plass førte konflikten mellom Nadia og svigermoren til at de bestemte seg for å flytte til Bab Touma. Der leide de et lite rom i et beit arabi der de delte bad og kjøkken med flere andre familier. I Syria har det vært vanlig at bruden flyttet inn med mannens familie der hun var underordnet sin svigermor. I likhet med resten av Midtøsten er det i dag blitt mer og mer vanlig at nygifte flytter direkte inn i en egen leilighet (Barakat 1993:97-102). Ved å unngå svigermor oppnår de unge kvinnene en høyere posisjon i ekteskapet. Det er de som er ansvarlige for husholdet og bestemmer hvordan ting skal gjøres, og det som har vært en klassisk konflikt i storfamilier unngås. Kvinners posisjon og status i Midtøsten har generelt hengt tett sammen med posisjonen de har hatt i familien. Det å være gift gir en viss status, men ekteskapet blir ikke regnet for sikkert før hun har født et barn, og da helst en sønn. Dette gjelder hovedsakelig muslimer ettersom katolikker normalt ikke kan skille seg dersom det ikke foreligger tungtveiende grunner for å annullere ekteskapet. Det kan for eksempel være sinnssykdom eller impotens. Men når en kvinne har født en sønn er hennes posisjon i familien betraktelig sikrere og hennes status høy. Barn har tradisjonelt blitt sett på som en stor ressurs snarere enn enda en munn å mette, sønner har tradisjonelt vært mest populære ettersom det er de som bringer slekten videre mens jenter som regel blir giftet bort til andre familier (ibid.:100). Jo flere sønner en kvinne føder jo høyere status får hun. Nadia ble gravid med George (19) nesten rett etter at de giftet seg. Da han ble født skyndte hun seg å skrive navnet hans med sprittusj på armen hans så ingen skulle stjele ham. Men svigermor var fortsatt ikke fornøyd. På tross av at Nadia fikk to sønner ble hun aldri godtatt av sin svigermor.

Som kristen er Nadias posisjon i ekteskapet ulik den en muslimsk kvinne i Syria har. Som katolikk kan hun, som nevnt ovenfor, ikke skilles, og hun hadde heller ikke mulighet til å

stipulere klausuler i ekteskapskontrakten⁵⁴. En mer positiv forskjell er at hun som katolsk kvinne har rett til å arve likt med sine mannlige slektninger. I følge sharia arver kvinner halvparten av det mannlige slektninger arver. Det er grunnet i at kvinnen ikke har noen forsørgerplikt ovenfor familien sin, mens mannen plikter å forsørge familien sin. Det er også for å hindre at landeiendommer og lignende skal bli oppstykket eller gå ut av familiens eie. I en samtale med presten Abu George fikk jeg vite at for inntil omtrent ett år siden var denne loven gjeldende også for kristne syrere, men etter oppfordring fra lederen for den katolske kirken i Syria endret president al-Asad loven til ikke å gjelde for kristne syrere. Nå arver kvinnene en like stor del som mennene. De kristne har ikke et kjønnsdelt forsørgeransvar. Og ektefellene har heller ikke særeie slik som muslimene har. I følge sharia har muslimske kvinner rett til å eie og selge eiendom og andre verdier. De møblene, gullet og medgiften en kvinne tar med seg og får i et ekteskap forblir hennes særeie og mannen kan ikke selge disse uten hennes samtykke. Disse verdiene, i tillegg til den delen av medgiften som et utestående, blir sett på som en økonomisk forsikring for kvinnen dersom hun skulle bli skilt. Kristne kvinner har ingen slik forsikring. Selv om Nadia ikke har særeie står leiligheten i hennes navn fordi det var henne, og hennes familie, som finansierte brorparten av den. Hun disponerer også fritt over pengene hun tjener. Dog går det meste med til husholdningen fordi Antoun ikke bidrar økonomisk. Han bruker sin lønn på kafé med vennene sine. Han tjener i utgangspunktet mye mindre enn Nadia, og han er avhengig av at hun dekker utgiftene til mat, klær og strøm for hele familien. I Midtøsten er normen at mannen skal være den som tjener mest, og den som forsørger sin kone og sine barn. Antoun klarer ikke å leve opp til denne normen, og det at Nadia tjener betraktelig mer enn ham setter henne i en maktposisjon ovenfor Antoun som han misliker sterkt og som stadig fører til konflikter dem i mellom. Mens Nadia har en bachelorgrad i fransk litteratur har Antoun en toårig grad fra et idrettsgymnas som kvalifiserer ham til å være gymlærer. Nadia har en jobb som gjør at hun tjener mer enn ham og har bedre helseforsikring enn ham, i tillegg til at en bankjobb er mer prestisjefyllt enn Antouns to jobber. Han jobber både som gymlærer på en barneskole og som snekker på et mosaikkverksted⁵⁵. Dette har i følge Nadia ført til at Antoun er sjalu på henne. Han liker ikke at hun snakker for mye i selskaper. Han prøvde alltid å bidra med historier og fakta om syriske kvinner hvis han var hjemme når jeg var på besøk. Nadia mente at det var et

⁵⁴ I et møte med Abu George, som er prest i kirken Nadia tilhører, forklarer han at det er forbudt å stipulere klausuler i ekteskapskontrakten, og at om det blir gjort gjør det kontrakten, og dermed også ekteskapet, ugyldig.

⁵⁵ Mosaikk er en tradisjonell form for håndverk i Syria. Små biter av farget tre og skjell limes på gjenstander av tre, som for eksempel skrin, backgammonbrett og bord, i intrikate mønstre. I de senere år har etterspørselen blant lokalbefolkningen blitt mindre, mens det fremdeles er veldig populært blant turister.

forsøk på å hevde seg. En annen informant, sjiamuslimske Madame Fatima (41), er i likhet med Nadia den som tjener mest av ektefellene. Hun er eier av et firma som blant annet driver flere privatskoler og det er dermed hun som tjener mest av henne og ektemannen. For å unngå at han skal bli sjalu har Madame Fatima valgt å gi sin ektemann jobben som regnskapsfører for at han skal føle seg viktig. Hun har poengtert ovenfor han at uten hans bidrag som regnskapsfører ville ikke bedriften fungert, og at hun selv ikke kunne gjort jobben ettersom hun ikke er ”flink med tall”. Madame Fatima mente at nøkkelen til et lykkelig ekteskap er at mannen enten er, eller tror at han er, den viktigste. Altså at han er forsørgeren og sjefen. Hvis det ikke er tilfellet må kona bruke list og ”lure” han til å tro at han er den viktigste. Slik unngår man sjalusi og misunnelse.

Utdanning, arbeid og dobbeltarbeid

I dag er syriske kvinners posisjon og status ikke lengre bare relatert til familien. Arbeid og utdanning er også viktig. Da Nadia ble født bodde familien hennes i Libanon der faren hennes arbeidet som gartner. De første årene av hennes skolegang var på en maronittisk skole der hun lærte fransk, men da hun var 14 ble faren plutselig syk og de flyttet tilbake til Damaskus og huset i Bab Touma. Kort tid etter tilbakekomsten døde Nadias far og Boulos, Nadias eldste bror, fikk ansvaret med å få familien ut av de økonomiske vanskelighetene farens død medførte⁵⁶.

Nadia: Jeg så hva som skjedde med familien min da faren min døde, i begynnelsen hadde vi nesten ingen penger og det var veldig vanskelig. Da bestemte jeg meg for å ta en utdanning slik at jeg kunne få en godt betalt jobb og dermed skape en framtid for meg selv. Uavhengig av hvem jeg ble gift med.

Etter at hun fullførte baccalaureatet begynte hun å studere fransk på universitetet.

Nadia: Egentlig ville jeg studere realfag, det var det jeg var mest interessert i. Det er det for så vidt fortsatt. Men faren min, som jeg elsket veldig, veldig høyt, var alltid så glad i å høre meg snakke fransk. Du vet, fordi jeg gikk på skole i Libanon snakket jeg veldig bra fransk. Så fordi han ville at jeg skulle studere fransk valgte jeg det.

⁵⁶ I Syria er som regel familiens overhode den eldste mannen.

Utdanning er i utgangspunktet gratis i Syria, men utgifter som for eksempel til materialkostnader kommer i tillegg til at man ikke har noen inntekt som student. For å finansiere utdanningen arbeidet hun som lærer i en landsby utenfor Damaskus på dagtid mens hun fulgte ettermiddagsundervisningen på universitet.

Nadia: Det var veldig vanskelig å studere samtidig som jeg underviste. Det var lang vei mellom skolen og Bab Touma så jeg måtte stå opp veldig tidlig for å ta bussen til skolen. Når skolen var ferdig dro jeg hjem og spiste middag før jeg skyndte meg på universitetet. Jeg fulgte kveldsundervisning som var for de som måtte jobbe på dagen. Når jeg kom hjem om kvelden var jeg helt utslitt, men jeg måtte rette prøver eller lese lekser før jeg la meg.

I Midtøsten har det blitt mer vanlig at kvinner tar seg lønnet arbeid utenfor familien. Særlig i de oljefattige landene som Syria er det for mange familier blitt nødvendig med to inntekter for å forsørge familien. Familien til Nadia er intet unntak. Uten hennes inntekt ville ikke familien hatt råd til leiligheten de bor i eller til å skaffe sønnene utdanning. Hun har jobbet hardt for å få en utdanning, og har i etterkant arbeidet hardt for å forbedre sin økonomiske situasjon, og dermed også livet sitt. Det første året etter at hun fullførte studiene underviste Nadia på en ungdomsskole, men en halssykdom gjorde at stemmen hennes ble for dårlig og hun måtte gi opp jobben. Hun begynte å undervise hjemme mens hun lette etter en ny jobb. Det var ikke lett å finne en jobb, men etter flere år fikk hun tilbud om en stilling som funksjonær i en statlig bank som hun takket ja til.

Den syriske staten har oppmuntret både kvinner og menn til å utdanne seg og arbeide som en del av moderniseringsprosessen og oppbyggingen av det syriske samfunnet (Rabo 1992:115). Som nevnt før har staten ansatt mange kvinner i det offentlige og tilbyr gode vilkår i form av betalt barselspermisjon, pensjonsordninger, sykeforsikring og fordelaktig arbeidstid.

Gjennom arbeidet i banken har Nadia en god helseforsikring som også gjelder barna. Hun fikk barselspermisjon og hun har en relativt god pensjonsordning. I det private er muligheten for å tjene mer bedre, mens de andre overnevnte godene som staten tilbyr som regel er fraværende. I tillegg til at jobben ikke er like sikker, er det mye større mulighet for å bli sagt opp i det private enn i det offentlige (Perthes 1995:97). Nadia har fått tilbud om å utføre samme jobben for en høyere lønn i en privateid bank, men takket nei fordi hun synes det er tryggere å arbeide i det offentlige.

Kvinnes posisjon blir fortsatt påvirket av at de, i tillegg til sin lønnende jobb, er de som som regel er ansvarlig for husarbeidet og barneoppdragelsen. Det finnes barnehager, dagparker, barnepiker og andre tilsvarende tilbud, men det er fortsatt ikke fullt akseptert at familien selv ikke tar vare på sine egne barn. Dagens yrkesaktive kvinner løser som regel dette ved å la sin mor eller svigermor ta seg av barna når de jobber. Arbeidet som bankfunksjonær førte til at Nadia var avhengig av at hennes eldre, ugifte, søster Mary (58) passet sønnene mens hun var på jobb. Da de begynte på skolen var det Mary som hentet dem og lagde mat til dem. George er særlig nært knyttet til henne og kaller henne mamma. Jeg merket at dette var et sårt punkt for Nadia, men hun sier at hun unner Mary å få være litt som en mor ettersom hun selv er ugift og derfor aldri har fått barn. Uten Marys hjelp ville ikke Nadia hatt mulighet til å arbeide så mye som hun gjorde. I dag er sønnene gamle nok til å passe på seg selv, men de spiser fortsatt lunsj hos Mary.

I likhet med at det fortsatt er uvanlig, og lite akseptert å la "fremmede" passe ens barn er det heller ikke vanlig å bestille mat fra cateringselskaper eller ta med gjester på restaurant. Det blir sett på som best at konen lager maten selv og at man serverer gjestene i sine hjem. Nadia har begynt å kjøpe ferdig middagsmat omtrent en gang i uka, men sier at Antoun forventer at hun lager maten selv og ikke ville godtatt at hun kjøper mat oftere enn denne ene gangen i uka. I tillegg til at det er Nadia som lager all maten i huset er det også hun som gjør alt det andre husarbeidet. Hver fredag vasker hun hele leiligheten grundig, på sommeren enda oftere på grunn av alt støvet som samler seg på gulv og andre flater. Hun vasker og bretter tøy. Og hun sylter og fryser ned frukt og grønnsaker med tanke på vinteren. Hun står opp tidlig for å lage frokost til sønnene før de skal på skolen og må ofte være sent oppe for å servere Antoun middag når han kommer hjem. Sønnene nekter stort sett å hjelpe til med det de karakteriserer som "kvinnfolkarbeid". Den yngste sønnen, Hany (15), hjelper litt til med matlagning fordi han går på en hotellskole der han blant annet lærer å lage mat, servere og dekke bord. I motsetning til George (19) har han både kompetanse til og interesse av dette. Ved en anledning ble George satt til å rense linser. Han beklaget seg da til meg.

George: *Se hva hun [Nadia] tvinger meg til å gjøre! Rense linser, det er kvinnfolkarbeid*
Det endte med at han gjorde en såpass dårlig jobb at Nadia måtte gjøre det om igjen selv.

”Gud være lovet at jeg ikke har en datter!”: skam og ære

På tross av sønnenes manglende vilje til å hjelpe til er Nadia glad for at hun ikke har noen døtre hvis dyd hun må beskytte. Ved flere anledninger takket hun Gud for at hun ikke hadde fått døtre.

Nadia: Jeg vet at jeg ville ha elsket en datter like mye som jeg elsker sønnene mine, men jeg vet ikke hva jeg hadde gjort om datteren min hadde blitt forelsket i en muslim. Kanskje jeg hadde blitt gal, kanskje jeg ville ha drept henne? Gud være lovet at jeg ikke har en datter!

Om en kristen datter hadde hatt et forhold til en muslim ville det brakt skam over familien. Som nevnt i kapittelet om Karima og venninnene er det en rekke ting som innebærer *ayb* (skam) og som er knyttet opp mot familiens kollektive ære. Dette er begreper som ikke bare omfatter muslimer, de er også gyldige for kristne i Midtøsten.

Også for kristne er det viktig at jenter oppfører seg etter sosiale normer og unngår å gjøre noe som er skamfullt. I likhet med sine muslimske medsøstre blir de allerede som barn opplært til å forstå hva som er *ayb* og hva som er *haram*. Fordi æren er kollektiv for en familie må den vernes om. Brødre og fedre passer på at familiens kvinnelige medlemmer ikke blir krenket på noe vis. Som nevnt tidligere er en families ære både noe som kan mistes og noe som kan gjenopprettes. Nadia kjente til mange episoder som omhandlet ære og skam. Jeg har valgt å gjengi et utvalg av de hendelsene som berører henne nærmest og som best illustrerer betydningen av ære og skam for kristne kvinner i Syria.

Den første episoden omhandler Nadias niese. Hun vanæret familien, og som straff ble hun utstøtt. Forbrytelsen hennes var å bli forelsket i en fetter⁵⁷. De ville gifte seg, men faren hennes, Boulos, syntes ikke fetteren var god nok for henne.

Nadia: Boulos mente fetterens moral var dårlig fordi han arbeidet i en nattklubb og fordi han kanskje hadde et alkoholproblem. Du vet, folk som jobber i nattklubb drikker ofte mye. Niesen min var dum og bestemte seg for ikke å bry seg om Boulos, og hun giftet seg i hemmelighet med fetteren. Da Boulos oppdaget det ble de begge utstøtt fra familien. Boulos har ikke snakket med datteren sin etter det. For ham kunne hun like godt vært død, hun eksiterer ikke lengre.

Ragna: *Savner han henne ikke?*

⁵⁷ Han ble omtalt som ”fetter”, men er egentlig en tremenning.

Nadia: *Kanskje, men på grunn av det hun gjorde kan han aldri tilgi henne. Det er umulig. Da vil naboene sladre om ham og si at han er svak og ikke kan passe på døtrene sine.*

Fordi niesen også bor i Duweila ser Nadia henne av og til på gata, men hun hilser aldri på henne. Ved å ikke adlyde sin far viser hun at Boulos ikke har fullstendig kontroll over sine døtre, men ved å utstøte henne viser han at han ikke godtar et slikt normbrudd. Hennes forbrytelse er dog ikke så alvorlig at det var aktuelt med æresdrap for å gjenopprette æren. Det hadde vært langt verre om hun hadde giftet seg med en muslim. Slik saken er nå er det ikke verre enn at moren besøker henne i smug. Nadia mener at niesen burde ha ventet til hun fikk farens tillatelse, og at om hun bare hadde vært mer tålmodig så ville hun fått den⁵⁸.

Nadia: *Når jeg først ville forlove meg med Antoun så sa Boulos nei. Men jeg visste at om jeg var tålmodig ville jeg få viljen min til slutt. Det tok lang tid, men når Boulos var sikker på at jeg ikke ville gi meg gav han meg lov. Du skjønner, det var bedre for ham å gi meg lov enn at jeg trosset hans forbud. Da ville jeg brakt skam over ham.*

Så for å bevare familiens ære sa han heller ja, enn å risikere at hun giftet seg på tross av hans vilje. Før Nadia ble sammen med Antoun var hun forelsket i en alawitt. Han begynte å hilse på henne på campus, og de snakket litt sammen i blant. Hun var veldig betatt av han, men da hun fant ut at han var alawitt forstod hun at de ikke hadde en fremtid sammen.

Nadia: *Når jeg fikk høre etternavnet hans [mannen hun da var forelsket i] skjønte jeg at vi aldri kunne være sammen.*

Ragna: *Hvorfor det?*

Nadia: *Ut i fra navnet skjønte jeg at han var alawitt, og kristne jenter kan ikke gifte seg med muslimer uten å bli muslim. Og det ville jeg ikke. Jeg er kristen. Dessuten ville Boulos aldri ha godtatt det. Han godtok Antoun, men han er kristen. Hvis jeg hadde giftet meg med ham mot familiens vilje ville jeg ha blitt utstøtt. Men jeg er altfor glad i familien min til å ofre dem for en mann.*

Selv om dette skjedde for over 20 år siden er Nadia bekymret for at Antoun skal få høre om det fordi han kan bli så sint at han finner på å forlate henne.

⁵⁸ Niesen har nå født en datter og har etter tre år blitt gjenforent med familien. Hun oppsøkte en prest som arrangerte et møte mellom henne og Boulos der de ble enige om en forsoning.

I Boulos' familie finnes det enda et eksempel på at en kvinne har blitt frosset ut for å gjenopprette familiens ære. Kvinnen er Boulos' svigerinne, og Nadia omtaler episoden som en historie med et lyspunkt.

Nadia: Svigerinne var i midten av trettiårene og jobbet på en fabrikk i landsbyen som Boulos' kone kommer fra. På fabrikk ble hun forelsket i en ti år yngre muslimsk mann. Hun ble gravid, men klarte å skjule det lenge fordi hun var så tjukk fra før at folk ikke så det. På dette tidspunktet lå moren hennes på dødsleiet så hun ventet til moren døde, og bønnene hadde blitt lest for henne⁵⁹. Etter dette rømte hun og mannen. Hun hadde brakt skam over familien på flere måter. Ved å ha et forhold til en muslim, miste sin jomfrudom, og ved å bli gravid utenfor ekteskapet.

Offisielt brøt søsknene all kontakt med henne, men de besøker henne i all hemmelighet og hjelper henne økonomisk fordi hun nå har fem barn og lever i fattigdom på grunn av mannens lave inntekt. Boulos tillater ikke sin kone å besøke søsteren sin, men hun gjør det når han er bortreist. Svigerinnen kan ikke delta på familiesammenkomster som for eksempel niesens bryllup, og hun fikk heller ikke komme i farens begravelse. Hun brakte skam over familien, men de har ikke frosset henne helt ut, bare nok til at utenforstående forstår at de ikke aksepter hennes handlinger.

Æresdrap er ikke et islamsk fenomen, men det er utbredt i Midtøsten og forsvares ofte ut fra et religiøst standpunkt selv om det i følge koranen er *haram* å drepe. I Syria blir denne typen straff praktisert av både muslimer, drusere og kristne. I følge BBC News har en kvinneorganisasjon estimert at rundt 200 syriske kvinner årlig blir ofre for æresdrap⁶⁰. I Syria har det over de siste årene blitt mer oppmerksomhet rundt problemet, og religiøse ledere har gått ut offentlig og fordømt praksisen. Bashar al-Asad har også lovd å ordne opp i problemet. Det finnes mottak som tar i mot kvinner som har rømt fra familiene sine i frykt for å bli ofre for æresdrap, og disse mottakene jobber også aktivt med å få til en lovendring som vil bedre kvinnenens situasjon. I dag gir den syriske straffeloven liten straff for æresdrap, og unge som er under myndighetsalder får enda mindre straff, noe som i enkelte tilfeller har ført til at familier får unge til å utføre drapet (ibid.). Gjennom Nadia fikk jeg kjennskap til

⁵⁹ Førti dager etter en persons død blir det holdt en messe i kirken der bønner blir sagt for den døde.

⁶⁰ http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7042249.stm

tilfeller der den som utførte drapet har blitt hyllet som en helt av naboer og bekjente. Et eksempel på det er en kristen kvinne som bor noen kvartaler unna Nadia i Duweila.

Nadia: For omtrent ett år siden ble datteren til denne dama forelsket i en muslim hun møtte gjennom jobben, det var ille nok, men det verste var at hun allerede var forlovet med en kristen mann! Det forelskede paret rømte til Libanon, og etter kort tid ble jenta gravid. Moren var ute av seg av sinne og sorg, hun begynte å gå kledd i svart, du vet, som om datteren allerede var død. Etter hvert begynte datteren å savne familien og ringte hjem for å si at hun var lei seg og at hun savnet dem.

Ragna: Hva sa moren da? Tilga hun datteren sin?

Nadia: Moren var lur. Hun lot som hun tilga datteren, og så spurte hun masse om hvordan huset hennes så ut og hvor de bodde. Men egentlig ventet moren bare på at sønnen hennes skulle bli ferdig med baccalaureatet. Når sønnen var ferdig med eksamenene kjøpte moren en pistol til ham og sa at han måtte drepe sin søster for å gjenopprette familiens ære. Moren og sønnen reiste sammen til Libanon, de ringte på døra og da den gravide jenta åpnet skjøt broren henne. Bang! Så hun døde. Så hoppet de i en ventende taxi og kjørte tilbake til Syria i full fart. De ble aldri straffet, moren begynte å bruke fargerike klær igjen og ble hyllet som en helt i nabolaget. Alle der syntes det var bra. Du vet de kommer egentlig fra landsbyen og de har en veldig østlig mentalitet⁶¹.

Shaaban forteller også i en selvbiografisk beretning om en ung gutt fra landsbyen hennes som etter å ha drept sin egen søster, stolt spradet rundt i landsbyen og viste frem sine blodige hender (dette var i 1968). Han fikk en lav straff og vokste opp til å bli en prominent mann i landsbyen (Shaaban 1988:4-5). Det er et ordtak som sier at man ved å begå et æresdrap vasker skammen vekk, og at en familie som har gjenopprettet sin ære igjen kan være stolte og slippe å bli sladret negativt om. Et annet problem knyttet til den lave strafferammen for æresdrap er at drap på kvinner som er begått av andre årsaker, som for eksempel på grunn av arv eller lignende, kan bli kamuflert som æresdrap for å redusere straffen slik at den skyldige får lavere straff enn loven egentlig tilsier. Det kan også nevnes at æresdrap ikke bare rammer kvinner, menn kan også bli utstøtt eller drept for at en familie skal få gjenopprettet sin ære.

⁶¹ Flere av informantene mine refererte til begrepet "østlig mentalitet" (*al-aqliyyah al-sharqiyyah*). Det ble brukt som en samlende betegnelse for en patriarkalsk måte å tenke på, der mannen anses som sterkere og viktigere enn kvinner. Uttrykket ble særlig mye brukt om konservative og veldig religiøse oppfatninger. "Østlig mentalitet" står i kontrast til "vestlig mentalitet" som er mer moderne og liberale synspunkt inspirert av vestlig tenkemåte.

Æresforbrytelser er mer utbredt i rurale områder enn i byene, og i byene mest blant grupper med rural bakgrunn. Selv om skam og ære hovedsakelig er knyttet opp mot jenter og kvinner er det ikke helt uproblematisk å ha sønner. Nadia er opptatt av at sønnene oppfører seg og når de får lov til å ha kjæresten er det under forutsetningen av at forholdet er platonisk. Når de skal gifte seg må de ha foreldrenes godkjenning, og Nadia vil for eksempel ikke godkjenne at de gifter seg med en skilt kvinne.

Nadia: *Hvis George vil gifte seg med en kvinne som har vært gift før, så vær så god, men da er han ikke lengre min sønn.*

Så selv om det stilles færre krav til sønners oppførsel er heller ikke de frie til å gjøre akkurat som de vil uten at det får konsekvenser. Utenforstående kan også bidra til å føre skam over en familie. Nadias søster Mary har ved flere anledninger hatt problemer med de utenlandske studentene hun leier værelser til. Hvis de ikke oppfører seg får Mary problemer i form av et dårlig rykte blant naboene. For noen år siden hadde hun for eksempel problemer med en tysk jente.

Mary: *Jeg lar ikke studentene ha overnattingsgjester [av motsatt kjønn] her, men jeg kan ikke nekte dem å sove hos andre. Så hun [den tyske jenta] sov nesten aldri her, hun var alltid med en ny mann. Tyske menn, arabiske menn, tyrkiske menn, hvem som helst. Hun var aldri alene.*

Ragna: *Hvordan ble dette et problem for deg?*

Mary: *Naboene begynte å si at det bodde horer i huset mitt, og at jeg var en hore. Det var ikke bra, men det ble bedre da hun reiste. Vanligvis har jeg ikke så mye problemer med studentene.*

Status quo og drømmen om fremtiden

Nadia: *Vi har vært gift i omtrent 20 år, og han har aldri gitt meg en eneste gave bortsett fra en ring og et smykke jeg fikk da vi giftet oss. Aldri en eneste gave. Jeg ba ham engang om å lage et smykeskrin til meg, men jeg tilbydde meg å betale for materialene. Det fikk jeg ikke [betale for materialene], men allikevel, det blir ikke det samme som en ordentlig gave.*

Etter hvert som jeg ble bedre kjent med Nadia beklaget hun seg mer og mer over ekteskapet. Hun sier at hun angrer på sitt valg. Hun hadde andre friere mens hun studerte, men da var det Antoun hun ville ha. Hun skjønnte ikke da at hennes utdannelse skulle bli et problem i ekteskapet. Som nevnt tidligere er Antouns mangel på høyere utdannelse og lave inntekt en kilde til konflikt dem i mellom. Han er sjalu på henne og forsøker å hevde seg ved å gi inntrykk av å vite mer enn henne i tillegg til at han blir sjalu når hun snakker for mye i selskaper og lignende.

I løpet av mitt bekjentskap med Nadia ble forholdet mellom Nadia og Antoun merkbart verre. Både Nadia og sønnene sier at de synes det er best å være hjemme når Antoun ikke er der. De er uenige om oppdragelsen av guttene. Nadia synes det er best å premiere dem når de gjør det bra på skolen i motsetning til Antoun som vil straffe dem når de gjør det dårlig. Hun har lovet George at hun skal kjøpe en bærbar datamaskin til han om han består baccalaureatet med gode karakterer. Baccalaureatet er en ettårig utdanning og karakterene man oppnår der avgjør hvilke fag man kan studere på universitetet. George vil studere juss, men karakterene fra baccalaureatet var ikke på langt nær gode nok, derfor tar han baccalaureatet om igjen. Man har bare en mulighet til å ta det om igjen en gang så det er viktig at han gjør det bra denne gangen⁶². Hvis han ikke klarer det må Nadia betale for en privatskole hvis han skal studere juss. Hun har regnet ut at kostnadene til privatskolen er mye høyere enn en bærbar datamaskin. Egentlig har hun ikke råd til verken å dekke skolepengene eller å kjøpe en bærbar datamaskin. Antouns oppdragelsesmetoder har mer dramatiske følger. En kveld jeg kom hjem til dem gikk Hany (15) med solbriller inne. Etter at Antoun har gått ut tok han dem av seg og viste meg en kraftig blåveis. I tillegg til blåveisen var øyet fult av blod og han hadde problemer med å se. Nadia fortalte opprørt at Antoun hadde slått Hany da de kranglet.

Nadia: Jeg liker ikke at han slår dem [sønnene] så hardt. Det er hans oppgave å disiplinere barna fordi han er faren, men han burde ikke slå så hardt.

Det ble bestemt at Hany måtte til en øyelege, men det viste seg heldigvis at det ikke var noen varig skade. Etter noen uker er ikke øyet lenger blodrødt. Både sønnene og Nadia sier at de liker best å være hjemme når Antoun er ute fordi de har det triveligere uten han. Jeg

⁶² Dessverre klarte ikke George å forbedre eksamensresultatet sitt, han fikk akkurat samme poengsum som året før. Nadia må derfor betale for et privat universitet i Libanon i tillegg til at George har begynt å jobbe for å få penger til klær og lignende. Han har forhandlet frem en ny avtale med Nadia om en bærbar datamaskin. Han skal nå betale halvparten selv med lønnen sin og hun skal betale den resterende halvparten.

observerte flere ganger at det var god stemning i stua med mye spøk og latter helt til Antoun kom hjem. Da ble alle merkbart mer fåmælt, og sønnene svarer ham lavt og beskjedent når han sier noe. Alle virket mer ansente. Dog er det ikke slik å forstå at ikke Nadia har sine problemer med å oppdra to tenåringssønner. Noen ganger var hun på gråten etter å ha kranglet med George, men som regel ble de venner igjen etter kort tid. En gang var det så ille at hun ikke snakket med ham på over en uke fordi han hadde kalt henne noe stygt da de kranglet. Det endte med at han til slutt ga seg og ba henne om unnskyldning.

I tillegg til å krangle om barneoppdragelsen mistenker Nadia og Antoun hverandre for å være utro.

Nadia: Jeg har sagt til han at selv om jeg hadde villet ha en affære hadde jeg uansett ikke hatt tid. Det eneste jeg gjør er å gå på jobb, handle og gjøre husarbeid. Jeg måtte i så fall hatt en affære midt på gata!

Selv mener hun at Antoun har vært utro i minst åtte måneder nå. Hun mener at beviset for at han er utro er at han ofte er ute på kveldene og at han spør henne etter penger til klær og lignende fordi han har brukt sine egne penger på en elskerinne. For noen år siden innrømmet Antoun at han hadde vært utro, da straffet Nadia ham ved å stenge døren til soverommet deres i ett år slik at han måtte sove på stua. Selv om han nekter for å ha en affære nå må han likevel sove på stua. Hver kveld låser hun seg selv inne på soverommet og han tar frem en madrass som ligger under sofaen. Nadia mener at det at han aksepterer denne behandlingen også er et tegn på at han faktisk er utro.

Nadia: Jeg gledet meg faktisk til å gifte meg, jeg var veldig naiv. Med en gang vi var gift ble jeg skuffet, men nå er det for sent.

Ragna: Hvorfor er det for sent?

Nadia: Katolikker kan ikke skille seg, det er haram.

Ragna: Er det helt umulig for katolikker å skille seg?

Nadia: Ja, det er ikke lov. Men man kan få ekteskapet annullert, men det har ikke jeg mulighet til. Jeg vet om noen som bare har flyttet ut. De er ikke skilt, men de bor ikke sammen. Av og til tenker jeg på å forlate han.

Ragna: Hva ville du gjort da?

Nadia: *Det er bare en drøm, men jeg har lyst til å flytte til Frankrike. Jeg snakker fransk, og jeg kunne fått en jobb. Og kanskje til og med en fransk kjæreste. Han måtte vært fransk, ikke arabisk. Jeg sparer penger på en hemmelig konto som Antoun ikke vet om. Hver måned får jeg en bonus fra banken, det vet ikke han [Antoun], og den setter jeg inn på en konto jeg har i banken. Jeg kunne brukt pengene på en flybillett. Men jeg vil uansett ikke dra før George og Hany har blitt voksne og giftet seg. Selv om jeg ikke har det bra nå må jeg tenke på dem først. Når de er gifte blir jeg fornøyd.*

Nadia er sikker på at folk ville legge skylden på henne om hun forlot Antoun og la det gå utover sønnene. Dette vil jeg komme inn på i følgende avsnitt.

Kalam an-nas: sladder

Hovedgrunnene til at Nadia holder ut i et dysfunksjonelt ekteskap er at hun som katolikk ikke kan skille seg, at hun ikke vil utsette seg selv og familien for sladder, og at hun er bekymret for at familien ville støtt henne ut. Nadia stiller ikke spørsmål ved det at katolikker ikke kan skille seg. Når jeg har spurt henne om hun synes at det er riktig svarer hun at det er slik det er, at det er guds vilje og derfor riktig. Den manglende muligheten til å skille seg er i følge Nadia legitim. Men det at sladder fungerer som sosial kontroll er hun i opposisjon til. Hun mener, i likhet med alle mine informanter, at sladder både er forkastelig og umoralsk. Hun mener folk med dårlig selvfølelse tyr til sladder for å føle seg bedre ved å rakke ned på andre. Nadia er veldig opptatt av å unngå sladder.

Nadia: *Jeg prøver å unngå naboene mine så de ikke skal ha noe å sladre om. Jeg besøker dem bare når jeg må. Hvis noen blir syke, dør eller får et barn. Da viser jeg min respekt, men jeg blir ikke lenge. Vet du, George ville at jeg skulle kjøpe en trådløs telefon sånn at han kunne snakke med kjæresten sin på rommet, men jeg vet at andre kan overhøre samtalene på sin egen telefon. Derfor sa jeg nei.*

Det å sladre blir, som nevnt ovenfor, sett på som noe forkastelig og umoralsk. De fleste jeg snakket med om sladder sa at de personlig ikke hadde noen interesse for sladder da de ikke hadde tid til å sosialisere med naboene og uansett ikke var interessert. Mange mente også at sladder er noe folk med rural bakgrunn og lite utdanning beskjeftiger seg med. Paradoksalt nok fryktet de fleste å bli utsatt for sladder fra sine likemenn. Noen mente også at frykten for

sladder var en grunn til at mange kvinner i likhet med Nadia holdt ut i ulykkelige ekteskap og forsøkte å unngå skilsmisse. Det ble sagt at etter en skilsmisse snakket folk om det som om det var kvinnens feil alene. Mannen ble ofte sett på som et offer for en dårlig kone. Dette var noe Nadia ofte beklaget seg over.

Nadia: Vet du hva? Uansett hva som er grunnen til at noen blir skilt så er det kona som får skylden. Folk begynner å spekulere i hva slags fæle ting hun har gjort mot mannen sin og barna. De sier at hun slo ham, at hun var utro og lignende. Jeg vil ikke at det skal skje med meg og familien min.

Ragna: Men vet ikke folk at det er vanlig at falske rykter spres om kona? Tror du ikke Mary og Boulos vil tro mer på deg enn på andre?

Nadia: Nei, de hadde sikkert trodd på ryktene. Jeg kan ikke snakke med dem om problemene med Antoun, de forstår meg ikke. De liker ham [Antoun] veldig godt. De hadde sikkert støttet ham om jeg hadde forlatt han. Hvis jeg klager over noe om ham til dem sier de bare at jeg er utakknemlig. Det er alltid kvinnen som er offeret, men ingen tror på henne.

På tross av at Nadia sier at hun ikke respekterer mennesker som sladrer deltar hun selv i sladder om og med naboene, blant annet om nabokonen som hun mener er gal. I tillegg lar hun seg påvirke av andres sladder ved at hun ikke forlater Antoun. I frykt for å bli sladret om velger hun å ikke gjøre noe hun egentlig har lyst til. Hun er ikke bare redd for hvordan det vil påvirke henne selv, men også hvordan det vil påvirke sønnene og resten av familien. Hun tror at familien hennes ville ta Antouns parti og fryse henne ut. Dermed fungerer sladder som en sterk form for sosial kontroll i Nadias hverdag. Hennes beslutningstaking påvirkes i stor grad av frykt for å bli offer for sladder.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist hvordan Nadia løsrev seg fra svigermorens makt, og hvilke utfordringer katolske kvinner har i ekteskapet. Jeg har også forklart hvordan Nadia valgte utdanning etter farens ønsker og hvordan hennes utdanning og jobb har blitt et problem i forholdet til Antoun. Jeg har også beskrevet hvordan skam og ære er med på å begrense hennes muligheter og hvordan hun selv er med på reproducere de samme begrensningene for hennes egen niese. Jeg har også vist hvordan frykten for sladder får henne til å forbli i et dysfunksjonelt ekteskap. Nadia bruker i stor grad sladder for å begrunne sine valg. Jeg er

usikker på i hvor stor grad det faktisk var grunnen og i hvor stor grad det fungerte som en forklaring. Det kommer også fram av kapitlet at livsbetingelsene for kristne og muslimske kvinner i Syria er ganske like, til tross for at de selv oppfatter seg selv som meget forskjellige.

Kapittel 5

Mannen er familiens hode, men kvinnen er nakken som styrer hodet: hegemoni, dominans og ideologi

I dette avsluttende kapittelet vil jeg runde av oppgaven ved å vise til hvilke begrensninger, og dermed også til en viss grad mulighetene, syriske kvinner har i hverdagen ved å sammenligne de ulike kvinnene som var hovedinformantene mine. Som nevnt i første kapittel vil jeg som utgangspunkt for den analytiske delen av oppgaven bruke teorier om hegemoni, makt, dominans og ideologi. Gjennom å analysere mine informanters livssituasjon ønsker jeg å få frem hvordan deres hverdag er preget av at kvinner i Syria i mange henseender er underordnet mannen. Noen av disse aspektene er de klar over selv, og da utfører de motstand eller de forholder seg kritiske, mens andre tilfeller er mer skjulte og oppfattes av kvinnene selv som ”naturlige”. Det er her Gramscis hegemonibegrep kommer inn. Hans teori forklarer hvordan den dominerende klassen eller gruppens verdenssyn blir det dominerende synet og hvordan de/den underordnede absorberer det dominante verdenssynet og gjør det til sitt eget. Gramsci var en marxistisk filosof som argumenterte for at årsaken til at arbeiderne ikke klarte å skape en revolusjon mot kapitalismen skyldtes den kapitalistiske klassens hegemoniske kultur som arbeiderklassen tok som sin egen. Gjennom media, populærkultur og skolegang ble arbeiderne indoktrinert i overklassens verdensbilde der individet stod i fokus (Gramsci 1971). Siden 70-tallet har den marxistiske klasseanalysen blitt overført til analysen av kjønnsrelasjoner. I likhet med feministiske antropologer argumenterer jeg for at det ikke er en overklasse som har hegemonisk makt over kvinner, men at det er menn som er den dominerende gruppen og at de i stor grad har klart å gjøre sin verdensoppfatning og moralske syn gjeldende også for kvinner. I Syrias tilfelle blir hegemonibegrepet dermed sentralt for å forstå hvilke begrensninger syriske kvinner har som oppfattes som ”naturlige” og ”selvfølgelige” og hvilke som sees på som ”konstruerte”. Jeg vil belyse noen situasjoner der det ikke blir stilt spørsmål ved hvorfor ting er som de er, og andre der kvinner har utført mothegemoni mot det mannlige hegemoniet.

Før jeg begynner analysen vil jeg redegjøre for de begreper og definisjoner som jeg vil bruke. Det er hovedsakelig Gramscis hegemonibegrep som vil bli brukt, men jeg vil også benytte meg av Keesings definisjon av mothegemoni, Webers definisjon av makt og hvordan makt

må legitimeres. Bourdieus teorier om symbolsk makt og Lazar, Kandiyoti og Shaheed sine teorier om hvordan kjønnsideologi og hegemoni henger sammen.

Gramsci's hegemonibegrep var altså opprinnelig brukt om aspekter knyttet til klassedominans, men det kan brukes mer allment om hvordan en gruppes verdenssyn blir det dominerende og slik legger grunnlaget for en sosial makt som styrer samfunnets ideologier og tenkning (Solheim 2002:110). Gramscis maktforståelse kobler makt innført gjennom statlige institusjoner på makronivå og makt i mikroprosesser (Ellingsæter og Solheim 2002). Dominerende grupper kan utøve makt direkte gjennom staten, gjennom for eksempel lovverket, men de kan også utøve makt ved at de gjennom diskursiv praksis gjør sine interesser til allmenne kulturelle ideer og verdier (Ellingsæter og Solheim 2002). Hegemoni henger sammen med Marx' begrep om falsk bevissthet, tanken om at den herskende klassens ideer blir overført til de som blir hersket over (Marx 1971). For å oppnå hegemoni kreves det kontroll over ulike former for produksjon av symboler, det kan for eksempel være utdanning, sosialiseringmønstre, offentlig kommunikasjon, politiske og juridiske prosedyrer (Comaroff og Comaroff 1991:25). Over tid blir disse symbolene repetert så mange ganger at de blir usynlige, de blir "naturlige" og dermed ikke sett på som kontroll i det hele tatt (Comaroff og Comaroff 1991:25). Comaroff og Comaroff skriver at det sjelden blir gjort motstand mot hegemoni. Det er fordi at når hegemoni blir avslørt utvikler det seg til å bli ideologi og motideologi. De skriver også at hegemoni og ideologi likevel ikke er helt adskilte enheter. Hovedforskjellen ligger i at hegemoni ikke er forhandlingsbart, mens ideologi er åpent for motstand. Hegemoni og ideologi overlapper hverandre fordi hegemoniet aldri kan være absolutt. De kan eksistere sammen og delvis overlappe hverandre (Comaroff og Comaroff 1991). Weber definerer makt som "muligheten til å påtvinge andres oppførsel sin egen vilje" (Weber 1971:53). Han mente også at om man ønsker å utøve makt over lengre tid må man gjøre makten legitim ved å få andre til å akseptere den. Makt på bakgrunn av tvang vil ikke kunne opprettholdes over lengre tid (Weber 1971). Hegemoni blir en form for makt som opprettholdes vet at den ikke oppfattes som makt og at man ikke trenger å utføre tvang fordi de dominerte betrakter maktforholdet som legitimt. Bourdieu kaller makten til å konstruere virkeligheten for symbolsk makt (Bourdieu 1996:38). Det blir sett på som "naturlig", en del av virkeligheten, å følge en rekke implisitte normer uten å stille spørsmål ved deres grunnlag. "Symbolsk makt er denne usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den" (ibid.:38).

Mac Leod bruker Gramscis argument om kompleksiteten rundt "consent" for å belyse problemer relatert til hegemoni og "gender resistance". Hun skriver at selv om kvinner forsøker å utvide mulighetene sine er de også selv delaktige i å vedlikeholde den sosiale konteksten som begrenser kvinners muligheter fordi de i likhet med de lavere klassene som Gramsci beskriver ikke er i stand til å oppfatte måten de blir dominert på. De oppfatter sin egen underlegenhet som "common sense" (Mac Leod 1992:534-544). Lazar sier delvis det samme når hun skriver at kjønnsideologi er hegemonisk fordi det ofte ikke framstår som dominans, men snarere som noe de fleste i et samfunn kan samtykke i og finner akseptabelt (Lazar 2005:7). Hun mener også at kvinner selv er delaktige i å reproducere hegemoniet. Gjennom diskurser blir

[...] ideological assumptions [...] constantly re-enacted and circulated through discourse as commonsensical and natural. The taken for grantedness and normalcy of such knowledge is what mystifies or obscures the power differential and inequality at work. (Lazar 2005:7)

Lazar bruker ideen om at to kjønn er naturlig komplementære og kontrasterende som et eksempel (Lazar 2005). Dette er et syn som også islam hevder er naturlig. Forskjeller mellom menn og kvinner innen islam blir ofte forklart med at kvinnen og mannen er forskjellige, men komplementære. Med komplementær menes det her at mannen er familiens overhode som har ansvaret for å forsørge familien, mens kvinnen har ansvaret for å føde barn og ta seg av hjemmet. Lazar bruker Bourdieu når hun skriver at internaliseringen av kjønnsnormer fører til at det blir en usynlig makt som ikke blir gjenkjent som makt, men i stedet betraktet som noe som er både naturlig og legitimt (Lazar 2005:10).

I følge sosiologen Shaheed⁶³ har patriarkat blitt rettferdiggjort ved å bruke islamsk doktrine. Det juridiske systemet som delvis er basert på sharia er med på å underbygge patriarkatet og utgjør en form for sosial kontroll (Shaheed 2005:224-243). Kandiyoti på sin side argumenterer for at mannsdominans påvirker og endrer den faktiske praksisen av islam så vel som det ideologiske grunnlaget for hva som blir sett på som islamsk, hun mener derfor at det blir upresist å snakke om et muslimsk patriarkat (Kandiyoti 1991:24). Jeg er enig med Kandiyoti i at det er mannsdominansen, eller patriarkatet, som har benyttet seg av religion for å legitimere sin dominans. Det kommer også fram av at den patriarkalske dominansen i Syria går på tvers av religion og omfatter både kristne og muslimer.

⁶³ Shaheed skriver om situasjonen i Pakistan, men argumentasjonen hennes er interessant også for Syria, og Midtøsten generelt, fordi familielovgivningen er shariabasert.

Et av problemene med å si at patriarkatet er hegemonisk er at det finnes motstand mot det. Som nevnt tidligere går hegemoni over i ideologi når det oppstår motstand, men man kan få et tilfelle der hegemoni og ideologi overlapper hverandre (Comaroff og Comaroff 1991:23-24). En annen form for reaksjon mot hegemoni er mothegegoni. I følge Keesing skiller mothegegoni seg fra motstand ved at mothegegoni formes innenfor et hegemonisk rammeverk der diskursene og begrepene som brukes tilhører den dominante gruppen, men er blitt internalisert av den dominerte gruppen (Keesing 1989). Ved å gjøre motstand tar en sikte på å forandre hele situasjonen ved å få igjennom grunnleggende endringer i systemet, det være seg premissene, logikken og/eller diskursen, man gjør motstand mot. Når man utfører mothegegoni vil man ikke endre hele systemet, man bruker derimot de samme begrepene og den samme logikken som makthaverne for å kritisere systemet. Noen sider av patriarkatet stilles det spørsmål ved i Syria, men ikke ved alle. Ordtaket som sier at mannen er familiens (over)hode, mens kvinnen er nakken som styrer hodet belyser nettopp dette mothegegoniet mot patriarkatet. Kvinner anerkjenner mannen som familiens overhode, men mener samtidig at de har makt til å påvirke mannens avgjørelser. Kandiyotis begrep ”patriarchal bargaining”, som går ut på at kvinner legger strategier innenfor den bestemte rammen av begrensninger som patriarkatet pålegger dem, kan også betegnes som mothegegoni. I stedet for å gjøre motstand blir kvinner eksperter på å maksimere sine livsmuligheter ved hjelp av ulike maktstrategier (Kandiyoti 1988:274-280). Kandiyoti skriver også at kvinner i mange tilfeller ikke vil gi slipp på de patriarkalske tradisjonene som er med på å begrense dem. For eksempel gjør fattigdom det vanskeligere for menn å leve opp til rollen sin som patriarken som forsørger og beskytter familien sin. Da åpnes det for at kvinner kan begynne å arbeide og bli mer selvstendige, men mange kvinner ønsker ikke å gi opp fordelene som patriarkatet tilbyr dem i form av beskyttelse i gjengjeld for underlegenhet og anstendighet (Kandiyoti 1988:281-283).

Nedenfor vil jeg ta opp de fem ulike temaene jeg har brukt i de foregående kapitlene; status og posisjon, utdanning og arbeid, ekteskap, skam og ære, og sladder som sosial kontroll. Jeg vil analysere dem ved å se på min empiri i lys av teorien som er forklart ovenfor i kombinasjon med eksempler fra de foregående kapitlene. De seks kvinnene som oppgaven i hovedsak dreier seg om har både fellesfaktorer og ulikheter. Fellesfaktorene for Nadia, Mona, Karima, Imma, Aisha og Jasmin er at de alle er kvinner og at de alle bor i Damaskus. De bor alle sammen med familie, det være seg foreldre eller ektemenn og barn. Noe av det

som skiller dem fra hverandre er alder, religion, økonomi og livserfaringer. Nadia og Karima og venninnene har opplevd veldig mange av de samme restriksjonene. Det har vært liten endring siden Nadia studerte, de begrensningene Nadia møtte som ung kvinne for nærmere 25 år siden møter Karima og venninnene nå. Ellers kan det nevnes at Nadia har perspektivet fra et levd liv, mens de andre er i begynnelsen av sine voksenliv med Mona som er relativt nygift og de andre jentene som er i ferd med å finne ektemenn. Generelt kan det sies at Mona er annerledes og derfor kan sees på som et eksempel på at ingen samfunn er kulturelt homogene, og at det finnes unntak fra normen. Hun opplever begrensninger på sin livsutfoldelse i hverdagen, men hennes begrensninger skiller seg fra de andre informantenes begrensninger.

Begrensninger i kvinners status og posisjon

Som nevnt tidligere i oppgaven har kvinners status i Syria i stor grad vært knyttet til deres familie, det være seg foreldre og søsken eller ektemann og barn. I dag kan utdanning og arbeid være medvirkende til å endre kvinners status og posisjon, men syriske kvinners status og posisjon er likevel i liten grad knyttet til kvinnen som selvstendig individ⁶⁴. En av grunnene til dette er at kvinner nærmest er avhengige av å kunne bo sammen med familien/ektemannen⁶⁵. Per i dag er det ikke sosialt akseptert for en kvinne å bo alene i Damaskus. Grupper av kvinnelige studenter kan bo sammen i en leilighet eller de kan bo i studentboliger der kjønnene er adskilte. Fordi det er vanskelig, nærmest umulig, å bo alene, blir kvinner avhengige av familien og av framtidige ektemenn. De kan dermed ikke være helt selvstendige. De har mulighet til å tjene egne penger, men de kan ikke bruke lønnen til å bo alene. Mange yrker har i tillegg en lønn som er for lav til å dekke leie av en bolig. For eksempel er pengene Imma tjener på langt nær nok til å forsørge seg selv om hun hadde ønsket det, det rekker knapt til litt klær og noen kafébesøk. Så selv om hun arbeider fulltid er hun avhengig av familien sin både økonomisk og for et sted å bo. Syriske kvinners mulighet til å bli selvstendige kan synes å være sterkt begrenset både av materielle forhold og normer som tilsier at de ikke kan bo for seg selv. Det at det ikke er sosialt akseptabelt for kvinner å bo alene var det delte meninger om blant mine informanter. Mona og Noor mener at det burde være mulig for kvinner å bo alene og at samfunnet må endre oppfatning av enslige

⁶⁴ Her kan man trekke en parallell til europeiske kvinner på 1900-tallet som også var definert i forhold til sin familie eller sin mann snarere enn på bakgrunn av egne meritter.

⁶⁵ Det er også vanskelig for menn å bo alene. De må også bo hjemme fram til de blir gift, men de er ikke i like stor grad "pålagt" å flytte hjem igjen etter en skilsmisse. Når de bor hjemme har de større frihet til å komme og gå som de vil enn kvinner har.

kvinner moral. De kvinnene som faktisk bor alene blir ofte unngått av naboene, og andre, fordi de oppfattes som umoralske og i verste fall som prostituerte. Mona hadde hatt lyst til å bo alene om det ikke var for at hun er gift med Basil, mens Noor som er ugift prøver å få familien sin med på at hun kan bo alene i en leilighet de disponerer i Damaskus. Foreløpig har moren ikke sagt seg enig. Selv om Noor sier at hun nå ønsker å bo alene mener hun at det er unaturlig for en kvinne å være alene, og ønsker å bli gift. Og selv om Mona sier at om det ikke var for Basil, så ville hun ha bodd alene snakker hun selv nedsettende om en av foreldrenes naboer som er en enslig kvinne fordi Mona mener at hun er prostituert. Nadia har også en enslig kvinne som nabo, men kan fortelle at denne damen er sinnslidende. Hun står på balkongen og skriker ut stygge ord. Mona og Noor er i opposisjon til normen om at kvinner ikke kan bo alene, men de gjør ikke motstand mot den. Noor forsøker å forhandle med moren sin, men hun har ikke tenkt å trosse moren noe hun heller neppe har anledning til ettersom det er moren som eier leiligheten hun ønsker å bo i. Mona og Nadia er også selv med på å reprodusere normen om at kvinner ikke kan bo alene ved å snakke nedsettende om kvinner som faktisk bor alene. Imma mener at ekteskapet er en plikt fra Gud og det derfor ikke burde være aktuelt å bo alene. For henne er det ”normalt” å bo hjemme fram til man gifter seg. Da flytter man inn med sin ektemann i en egen leilighet. Her kommer det fram at den patriarkalske familiemodellen med mannen som overhodet er den modellen som samfunnet betrakter som ”naturlig” og i samsvar med god ”moral” i og med at det er ”Guds vilje”. Dermed blir det at kvinner ikke kan bo for seg selv en del av den dominante diskursen. Et annet aspekt ved det at kvinner ikke kan bo alene er at de blir avhengige av familien, og da særlig brødrene sine, også etter at de er gift i tilfelle ekteskapet skjærer seg eller ektemannen dør. Da må nemlig kvinnen flytte tilbake til familien sin⁶⁶. Dette avhengighetsforholdet kan føre til at kvinner ikke tør å kreve sin del av farsarven fra brødrene sine i frykt for konsekvensene det vil kunne få for henne å være i konflikt med dem (Kandiyoti 1988:279; Shaheed 2005:229).

Det å ta en utdanning og ha en jobb kan som nevnt tidligere øke ens status, men mine funn tilsier at den statusen stort sett er viktigst innad i familien noe jeg tror kan komme av at ingen av mine informanter så langt har kommet lengre enn til bachelornivå. Det å være en *doktora*, det vil si en som har tatt en doktorgrad, gir status også utenfor familien. Kvinner gjør ikke motstand mot menns syn på deres utdanning, men som en måte å maksimere sine

⁶⁶ I tilfeller der kvinner har en eldre sønn kan de slippe å flytte hjem fordi sønnen da tar over ansvaret som forsørger og verge for sin mor.

livsmuligheter på velger de fortrinnsvis å gifte seg med menn som har høyere utdanning enn dem selv for å unngå eventuelle problemer knyttet til deres utdanning.

Alder er en faktor som i dag spiller mindre inn på kvinners status. Tidligere var det for kvinner vanlig med det Kandiyoti kaller syklisk makt. Det fungerte slik at den unge bruden kom inn i mannens familie, og ble underlagt sin svigermor. Når bruden selv fikk giftklare sønner fikk hun kontroll over yngre kvinner. Når eldre kvinner kommer i maktposisjon vil de nødig gi den fra seg og dermed bidrar kvinner selv aktivt i reproduksjonen av sin egen underordning (Kandiyoti 1991:33-34). Dette mønsteret er i endring i dagens Midtøsten, og da særlig i urbane områder som Damaskus. I følge Kandiyoti er det hovedsakelig materielle endringer som fører til endringer i dette maktforholdet. Resultatet er at kvinner jobber mer og at kjernefamilien har blitt vanligere (Kandiyoti 1991:34-35). Nedbrytningen av de patriarkalske tradisjonene fører til at yngre menn tidligere enn før løsriver seg fra fedrene sine og flytter ut fra fedrenes hjem, kvinner slipper da unna svigermoren, men går selv glipp av denne maktposisjonen (Kandiyoti 1988:282). Selv om kvinner går glipp av maktposisjonene det gir å bo med svigerdøtre oppnår de som yngre kvinner ofte mer makt i kjernefamilien. Ved å være et eksempel på maktforholdet mellom svigerdatter og svigermor slik det tidligere har vært og hvordan dagens unge kvinner løser problemet illustrerer Nadias tilfelle hvordan mothegemoni kan opptre. Da Nadia var nygift flyttet hun og mannen først hjem til hans foreldre som bodde i en mindre landsby. Der havnet hun under sin svigermor i rang og opplevde at hun ble herset med. Gjennom mothegemoni der Nadia presset Antoun til å løse problemet fikk hun igjennom en løsning som gikk ut på at det unge paret flyttet for seg selv i en leilighet i Damaskus. Selv om moderniseringen har ført til at kvinner nå i større grad har begynt å ta lønnet arbeid utenfor hjemmet, og gitt de frihet fra den tradisjonelle patriarkalske familien, har de ikke oppnådd likestilling (Hatem 1999:66)⁶⁷. Syriske kvinner forhandler fortsatt innenfor det patriarkalske rammeverket. Kandiyoti skriver at mange kvinner ikke er villige til å gi opp det patriarkalske systemet ettersom det i det minste gir dem noen fordeler, mens de ved å gjøre motstand kan risikere å miste alle fordelene uten å få noen nye igjen (Kandiyoti 1988:281-283).

⁶⁷ Dette er ikke unikt for Syria, i Norge er fortsatt dobbeltarbeid og likelønn aktuelle temaer selv om kvinner lenge har tjent egne penger og arbeidet utenfor hjemmet.

Utdanning som et våpen for fremtiden: Utdanning og arbeid

Som nevnt tidligere er valg av fag noe ingen av informantene har foretatt ut fra egne interesser. I Syria er barnas utdanning i stor grad et familieanliggende ettersom det koster for foreldrene å utdanne dem. Sønner regner man med at vil bidra til å forsørge familien også etter at de er gift, mens man ikke regner med at døtre kommer til å bidra økonomisk etter at de er gift. En annen grunn til at jenter i noen tilfeller ikke får en utdanning er i følge Rabo at de blir betraktet som et tap av arbeidskraft for familien uten at den tilsynelatende får noe igjen for det (Rabo 1986: 56). Grunner til å gi de en utdanning er i noen tilfeller for å gjøre dem til mer ettertraktede koneemner fordi de kan oppdra barn bedre og de kan i nødstilfelle ta seg en jobb og bidra økonomisk. Grunnen som mine informanter som regel oppga var at ”utdanning var et våpen en jente kan bruke i framtiden”, hvis hun for eksempel skulle være så uheldig å bli fraskilt kan hun alltid arbeide og forsørge seg selv og dermed ikke være en stor økonomisk belastning for sine foreldre, eller brødre, som hun da må flytte inn med. Valg av utdanning følger et patriarkalsk mønster der faren avgjør hva som er den beste utdanningen for døtrene. Alle informantene mine, unntatt Mona, aksepterte foreldrenes valg og/eller ønsker som en selvfølge, det ble begrunnet med at familien kun vil deres eget beste, og at den ofte vet bedre enn en selv. Karima og venninnene har en voldsom respekt for foreldrenes valg, de forsvarte alltid at foreldrene hadde nektet dem noe med at det nok var til deres eget beste, og at de nok kom til å forstå det bedre når de ble eldre⁶⁸. Når man tar samfunnsforholdene i dagens Syria i betraktning er som regel valgene foreldre tar for sine døtre til deres beste. Ved å råde Karima til å velge engelsk litteratur framfor ingeniør studiet ønsker foreldrene å unngå at datteren får et yrke der hun må arbeide sammen med menn og dermed risikerer å få et dårlig rykte. Foreldrene har større kunnskap og mer erfaring enn det jentene har, samtidig ønsker de å beskytte samt å maksimere livssituasjonen for sine barn, dermed blir det å følge foreldres råd og anbefalinger et fornuftig valg for unge kvinner.

Noe som overasket meg var at utdanning for Karima og venninnene ikke nødvendigvis blir sett på som veien til en jobb, men kan veien til å bli en god mor. Ved å ta en utdanning kan de bli bedre mødre og koner. De kan hjelpe barna med leksene og konversere med mannen. Det innebærer status å bli forsørget av mannen sin fordi det viser at man materielt sett har det

⁶⁸ Det eneste unntaket var Aisha når det gjaldt kjæresten. Der var hun uenig med foreldrenes bedømmelse av han som uegnet. Ellers var hun også enig i foreldrenes valg, for eksempel i deres råd om hvilken utdanning hun burde velge.

bra. Samtidig kan det å jobbe sees på som medvirkende til en nedbrytning av patriarkalske normer og som nevnt tidligere er det ikke alltid kvinner ønsker å gi slipp på patriarkatet selv om det er medvirkende til å undertrykke dem (Kandiyoti 1988: 281-283). Ved selv å arbeide er det ikke sikkert kvinnen får noe annet igjen enn hardt strev i form av dobbeltarbeid.

Utdanning er for mange likevel hovedsakelig middelet som fører til en jobb slik at de kan tjene egne penger og forsørge familien. Mange mener også at det å ha en utdanning og det å arbeide er viktig for selvfølelsen, moren til Karima har ikke selv arbeidet, men er veldig opptatt av at døtrene skal jobbe for å få mer selvrespekt. Utdanning kan altså være en måte å utvikle seg til en god kone og mor på, slik som for Imma og Jasmin som ønsker å være hjemmeværende dersom deres inntekt er overflødig. Eller det kan være veien til uavhengighet fra familien slik som for Mona.

I følge Hijab har kvinner tradisjonelt vært skjult arbeidskraft som har arbeidet for familien i stedet for det offentlige eller det private. Derfor har de ikke blitt registrert i undersøkelser om arbeid. Men når det har vært behov for kvinnelig arbeidskraft, det være seg av samfunnet eller familien, har det ikke vært noen seriøs sosiokulturell hindring [som for eksempel religiøse krav om segregering] for arabiske kvinners deltakelse i arbeidslivet (Hijab 2001:41-47). I Syria ble det satt i gang en masseutdanning av kvinner, med tanke på å få dem ut i arbeidslivet, som en del av en statlig initiert nasjonaliseringsprosess og i tillegg til dette har også den økonomiske situasjonen gjort det nødvendig for kvinner å arbeide (Rabo 1992). Det at kvinner i større grad arbeider utenfor hjemmene har ikke nødvendigvis ført til en større grad av likestilling. Det er fordi kvinner blir ofre for dobbeltarbeid. I tillegg til å ha en fulltidsjobb forventes det at de tar seg av barna, lager mat og vasker huset. Menn har det ikke nødvendigvis mye lettere, mange er eneforsørgere for store familier med mange barn og må ha opptil flere jobber for å få det til å gå rundt. Når det gjelder Nadia har hun forsørgeransvaret i tillegg til ansvaret for hus og hjem. Hun er som regel trett etter jobb, men hun lager alltid mat til familien, og noen ganger må hun sitte oppe til sent på kvelden slik at hun kan lage mat til Antoun når han kommer hjem fra kafébesøk. Fredagene bruker Nadia til å vaske hele leiligheten, lage mat, og vaske og stryke tøy fra tidlig på morgenen til åttetiden om kvelden. Da først har hun tid til å sette seg ned og slappe av foran TV-en. I tillegg fører det at hun er den som i hovedsak forsørger familien til konflikt mellom henne og Antoun. Han får ikke oppfylt sin rolle som forsørger og er bitter ovenfor henne. Madame Fatima, som driver flere privatskoler, mener at kona må lure mannen til å tro at han er viktigere enn henne i situasjoner der hun egentlig tjener mer enn ham. Selv har hun gitt sin mann jobben som

regnskapsfører for bedriften sin og forklart ham at det er den viktigste jobben i firmaet, og en hun ikke makter å gjøre ettersom hun ikke er ”så flink med tall”. Det at kvinner må ”lure” mannen sin var noe som gikk igjen hos informanter, mange mente det var nøkkelen til et lykkelig ekteskap. Dette kan tolkes som en form for ”patriarchal bargaining” eller mothegeometri der kvinner maksimerer situasjonen ved å ”lure” menn innenfor rammeverket de har.

I Syria er det ikke lenger noen religiøs hindring for at kvinner skal kunne arbeide, men det er noen restriksjoner angående arbeidsforhold. For konservative muslimske kvinner er det viktig å kunne ha et arbeid som tillater bruk av hijab, for syriske kvinner generelt er det viktig at jobben betraktes som anstendig, ved at det for eksempel er andre kvinnelige kollegaer tilstede, eller barn hvis man er lærer, slik at man ikke blir alene med fremmede menn.

Lovfestet underlegenhet: Ekteskap

Både kristne og muslimske kvinner opplever mange restriksjoner i form av den syriske lovgivningen. Som nevnt tidligere skriver Shaheed om hvordan det shariabaserte lovverket i Pakistan er med på å underbygge patriarkatets undertrykkelse av kvinner (Shaheed 2005). Jeg mener at det samme i stor grad er tilfellet også i Syria. I følge Shaheed utgjør lovgivningen en form for ikke-voldelig sosial kontroll (Shaheed 2005:226). På dette punktet er jeg uenig med henne. Jeg mener at lovgivning, både sekulær og religiøs, som undertrykker kvinner i aller høyeste grad er et eksempel på symbolsk vold (Bourdieu 1996) mot kvinner. For kristne katolikker som Nadia er det umulig å skille seg, dermed blir det vanskelig å komme seg ut av dysfunksjonelle ekteskap. De har heller ikke rett til å ha særreie og kan derfor risikere at mannen tar tilbake gullet han ga kona i forbindelse med giftemålet og selger det. For muslimske kvinner er faren for å bli fraskilt mer vektlagt enn muligheten til selv å initiere skilsmisse. For en mann er det betraktelig lettere å oppnå skilsmisse enn det er for en kvinne. Det er ikke uvanlig at menn truer kvinner med skilsmisse om de ikke gjør som mennene sier. Muslimske kvinner har den fordel at de har særreie, de kan beholde sin egen inntekt og alle verdiene de tar med seg inn i ekteskapet forblir deres, men i praksis går kvinners penger som regel til å forsørge barna dersom mannen ikke er i stand, eller villig, til det. I følge Meriwether og Tucker er ulikheter mellom kjønnene nedfelt i islamsk lovgiving

om ekteskap gjennom fordeler gitt til menn slik som for eksempel retten til å ha mer enn en kone og deres absolutte autoritet over konene sine (Meriwether og Tucker 1999:1-24). Kontrollen over kvinner og kvinners underlegenhet var også reflektert i kvinners begrensede rettigheter når det gjelder valg av make og skilsmisse (ibid.). Lovgivningen er en del av statens måte å undertrykke kvinner på. Lovene stilles det ikke spørsmålsteget ved ettersom de som gjelder for nettopp ekteskap er basert på religion, det være seg islam eller kristendom. Nadia mener at det er "rett" at katolske kvinner ikke kan skille seg fordi det er bestemt av Gud og derfor bra, dette mener hun på tross av at hun selv kunne tenke seg å forlate ektemannen sin. Her aksepterer Nadia den religiøse forordningen som er medvirkende til at hun selv ikke kan forlate mannen sin. Karima på sin side mener at det er "rett" at muslimske kvinner arver halvparten av det menn gjør fordi det er basert på at menn har et forsørgeransvar som kvinner ikke har. Det har dermed sin "logiske" forklaring og sharia er lagd for å være det som er best for muslimene. Det at menn arver det dobbelte av kvinner blir legitimert ved hjelp av en ideologi om at mannen forsørger kvinnen fordi kjønnene er komplementære. Gjennom den hegemoniske diskursen har denne ideologien blitt normen og det stilles dermed ikke spørsmål ved det (Lazar 2005:7). I og med at ekteskap for kvinner innebærer en lovfestet underlegenhet i forhold til mannen blir det avgjørende å velge riktig ektemann.

Innenfor islam er det mulig å stipulere rettigheter og krav i ekteskapskontrakten. Der kan man for eksempel stadfeste retten til skilsmisse eller til å arbeide. Denne muligheten fikk jeg inntrykk av at ikke var vanlig praksis i Syria selv om mange kjente til muligheten. I følge Imma er det mye bedre å overtale ektemannen sin til å gi en rettigheter enn å kreve de. Her foretrekker kvinner å bruke sin kvinnelige list fremfor å faktisk stadfeste rettigheter i en kontrakt. Jeg ser på det som en tro på at kvinnen har en viss makt i ekteskapet til å påvirke mannens beslutninger. Kvinnen blir nakken som styrer hodet. Og igjen viser det at kvinner forhandler innenfor det patriarkalske rammeverket de befinner seg i heller enn å yte motstand mot ekteskapslover som er diskriminerende mot dem. Som nevnt tidligere mener Kandiyoti at mannsdominansen har påvirket og endret praksisen av islam, dette er Karima og venninnene til en viss grad enige i. De går på et korankurs som ledes av en *sheikha* (kvinnelig religionssheikh) der de blant annet har lært at Profeten hjalp konene sine med husarbeidet. Dette mener de er informasjon som syriske menn ikke er klar over når de påstår at husarbeid er kvinners oppgave. Men de er bare kritiske til det de mener er menns feiloppfatning av islam, de er aldri kritiske til islam i seg selv. De er altså ikke interessert i en

radikal endring av systemet. Gjennom ”patriarchal bargaining” vil de bare endre noen aspekter ved det. Det de ønsker å endre er måten ideologien er forvaltet på ettersom de mener at det er ”dårlige” menn som forringer islam, men at det ikke er noe feil ved selve ideologien.

Karima og venninnene har mange begrensninger i valget av en framtidig ektemann. Det er mange ”regler” og ”normer” som skal følges. Han må for det første være muslim, han må også følge den rette framgangsmåten for å fri på. Dersom han er interessert i en av jentene må han i følge med sin familie oppsøke hennes familie og der blir de sammen enige om et eventuelt ekteskap. Det er ikke akseptabelt for en mann å ta kontakt direkte med jenta, han må gå veien om familien. Om det er en mann som kjenner jenta fra skolen eller jobb er det viktig å ha familiens godkjennelse før et forhold kan begynne å utvikle seg. I Aishas tilfelle kan man se hvordan familien, og venninnene, reagerer på normbruddet som hun utførte ved å innlede et forhold til en fremmed mann som hadde oppsøkt henne på gata. Aisha godtar ikke foreldrenes bestemmelse om at hun ikke kan ha en kjæreste, men venninnene hennes Karima og Imma synes at det hun har gjort ikke er bra og at hun burde innrette seg etter foreldrene. De har liten sympati for forelskelsen hennes. Det er altså mange begrensninger i forhold til hvem kvinnene kan gifte seg med. Det å ha en kjæreste er for Karima og venninnene ikke engang et spørsmål, det er helt uaktuelt. Man gifter seg med hodet, ikke med hjertet. Men det har i følge Barakat blitt mer vanlig å treffe menn gjennom studier eller arbeid som man forelsker seg i, slik som Mona og venninnene hennes er eksempler på (Barakat 2005). Foreldrenes godkjennelse av partner er særlig viktig fordi syriske kvinner ikke kan gifte seg uten en mannlig verge til stede. Den mannlige vergen er som regel faren, eller den nærmeste mannlige slektningen dersom faren er død. Kvinner blir dermed avhengige av en mannlig verges samtykke før de kan gifte seg. Mona synes denne loven er ”idiotisk” og begrensende. Hun gjorde motstand mot normene om hva som er skam og hvordan man kan treffe en mann og gifte seg med ham. Men selv om hun klarte å få igjennom viljen sin sier hun at om faren hadde nektet å stille som verge ville det blitt umulig for henne å gifte seg med Basil.

Kvinnene har ofte en forventning om endring når de går inn i et ekteskap, de ser for seg mer frihet enn de hadde hjemme hos foreldrene og et romantisk forhold. Dette gjør de på tross av at de fleste sier at de vil velge med hodet og ikke med hjertet. Romantisk kjærlighet blir av mange sett ned på som en svakhet som man ikke bør ha som grunnlag for et ekteskap. Derfor

blir mange kjærlighetsekteskap forventet å skulle feile, og dermed blir det et press på disse ekteskapene som kan virke selvpoppfyllende og medvirke til at de feiler.

Konstant på vakt: Skam og ære

Det å hele tiden måtte passe seg for å ikke gjøre ting som er *ayb* (skam) begrenser i stor grad syriske kvinner i deres hverdag. Som vist tidligere i oppgaven er begreper om skam og ære minst like viktige for kristne syrere som for muslimer. Man må konstant tenke over hvordan man blir oppfattet av andre og passe på at man for eksempel ikke ler for høyt, snakker med fremmede menn eller kler seg upassende. Eller man må passe på at ingen som kunne tenkes å sladre til familien ser hva man foretar seg. Jenter har som regel mye mindre frihet enn gutter. Gutter kan være ute sent på kvelden, alene eller med venner, mens jenter helst ikke skal være ute etter klokken ni hvis de er alene eller sammen med bare andre jenter⁶⁹.

Det at *ayb* begrenser en syrisk kvinnes handlefrihet blir i stor grad oppfattet som ”naturlig” og ”riktig”, og kvinnene er i stor grad med på å reprodusere begrensningene de selv har ved å godkjenne grunnlaget for hva som er *ayb*. Karima og Imma støtter Aishas foreldre framfor Aisha i problemene rundt forelskelsen hennes, og Nadia støtter sin bror ved å være med på boikotten av sin egen niese. Nadia er av og til oppgitt over sine egne begrensninger i forhold til at hun føler at hun ikke kan forlate Antoun, men mener at i Syria er det bare sånn selv om hun er klar over at det er annerledes andre steder, for eksempel i Frankrike der søsteren hennes bor. Ved å være kritisk til de moralske normene er Mona den som kommer nærmest til å utøve motstand mens alle de andre utøver mothegegoni. Hun har lyst til å flytte fra Syria fordi hun synes folk blander seg for mye inn i hva en kvinne gjør eller hvordan hun går kledd, og dømmer henne ut fra normer hun selv ikke er enig i. Både Mona og Nadia har lyst til å reise fra Syria for å forbedre sin egen situasjon, forskjellen er at det i Monas tilfelle er en mer realistisk drøm fordi hun materielt sett har muligheten til å reise⁷⁰ mens Nadias reisemuligheter blir begrenset hennes materielle situasjon.

⁶⁹ Her kan man også trekke paralleller til Norge. Det å oppføre seg etter ”moralske normer” er ikke uvesentlig i Norge, men grensene for hva som er ”godkjent oppførsel” er betraktelig mer romslige enn i Syria. Dog varierer dette fra miljø til miljø. Blant læstadianere i min egen hjembygd eksisterer det strenge regler for hva som er moralsk sømmelig oppførsel og utenomekteskapelige forhold er strengt forbudt. Dette er noe som er med på å begrense læstadianernes livsutfoldelse, særlig de som er unge og ugifte, og forhold holdes ofte skjult for foreldre og andre autoritetspersoner.

⁷⁰ Mona har som nevnt tidligere fått realisert drømmen ved å flytte til Dubai.

Frykten for snakk: Sladder som sosial kontroll

Det er ofte kvinner som sladrer om andre kvinner. Således er de som nevnt tidligere selv delaktige i vedlikeholdet av den sosiale konteksten, maktrelasjoner inkludert, som begrenser kvinners muligheter (MacLeod 1992:535). I Daria må man passe på sitt rykte fordi det kan være avgjørende for å bli godt gift. Potensielle brudgommer og deres familie spør naboer og bekjente om jenta de er interessert i. Derfor er det viktig at de som blir spurt har noe positivt å si. I følge Engle Merry er de som sladrer innenfor et relativt homogent samfunn ofte enige i fordømmelsen av de som de sladrer om (Engle Merry 1984:277-278). Sladder omhandler ofte kvinners moral, og Daria er et relativt homogent samfunn som deler mange av de samme moralske normene. Det er dermed naturlig å anta at de som sladrer i Daria ofte er enige i fordømmelsen av de som de sladrer om⁷¹.

Ved å sladre om hverandre opprettholder kvinner den sosiale konteksten selv om den er med på å begrense dem selv. De passer på at ”normer” og ”god moral” opprettholdes og at brudd på disse vil bli sanksjonert. Dette gjør de i stor grad uten å være kritisk til hvor ”normene” og ”moralen” kommer fra. Sladder blir dermed det mest effektive redskapet for å reproducere hegemoni.

I dette kapitlet har jeg vist at syriske kvinner i stor grad er underordnet et patriarkalsk system som begrenser livsmulighetene deres. I stedet for å gjøre motstand mot det patriarkalske systemet velger de fleste å forbedre situasjonen sin ved å forhandle innenfor det patriarkalske rammeverket ved å bruke samme diskurs, premisser og logikk som patriarkatet bruker. Som norsk feminist stusset jeg først på at kvinnene i så liten grad gjorde motstand, men jeg har etter hvert kommet til den erkjennelsen at valgene deres er fornuftige ettersom det er i deres egeninteresse å forbedre situasjonen sin gjennom mothegegoni, framfor motstand. Prisen kvinnene risikerer å måtte betale om de velger motstand under de nåværende omstendighetene er nemlig betraktelig høyere enn det en norsk kvinne ville risikert. Hvis en syrisk kvinne velger sine egne interesser framfor familiens risikerer hun å bli utstøtt fra familien, sett på som en hore og å bli husløs. Det skal veldig mye til før en norsk

⁷¹ Her kan jeg igjen trekke en parallell til det norske læstadianersamfunnet i Troms der oppførsel som ikke er i tråd med ”normene” blir sladret om og kan få konsekvenser for de som er i miljøet. Det å bli frosset ut, eller selv å bryte ut, kan være en reell konsekvens av at ens ”umoral” blir avslørt og det er ikke uvanlig å leve et ”dobbeltliv”.

kvinne risikerer slike reaksjoner fra familien. Det er likevel viktig å påpeke at det er relativt nylig at norske kvinner har oppnådd den friheten og de rettighetene vi har i dag. På 50- og 60-tallet var norske kvinner i hovedsak husmødre og familien var delt inn i et klart kjønnsrollemønster der mannen var forsørgeren og kona hadde ansvar for husstell og barn. Først på 70-tallet begynte det for alvor å endre seg. Norske kvinner begynte å komme inn i stortingspolitikken som til da hadde vært mannsdominert. Dette førte igjen til endringer i lovverket og en mer målrettet likestillingspolitikk. Gjennom aktiv kvinnekamp ble det banet vei for dagens unge kvinner. Dette har så langt ikke skjedd i Syria, og så lenge både staten og lovverket ikke endrer seg forblir det vanskelig for syriske kvinner å oppnå likestilling og flere rettigheter. Dermed kan man si at forskjellen mellom Norge og Syria ligger hovedsakelig i at prisen å betale for motstand er veldig ulik. Ut fra det sosiale rammeverket de operer innenfor i dag, er det å velge kollektivet og familien framfor individualisme og egne behov et logisk valg ettersom det er den minst kostbare løsningen. Som Kandiyoti har påpekt er nettopp prisen for å gi opp patriarkatets fordeler for høy, og kvinner ønsker heller å maksimere sine muligheter innenfor det eksisterende rammeverket framfor å forkaste det (Kandiyoti 1988). Mothegemoni blir altså den mest fordelaktige løsningen for syriske kvinner. Jeg vil ikke gå inn på om individuelle interesser er viktigere enn familiens kollektive interesser, men nøye meg med å slå fast at uansett prioritering må alle betale prisen for sine valg.

Jeg er klar over at analysen kan framstå som instrumentalistisk da den fokuserer på kvinnenens interesser i forhold til gevinst/tap. Det betyr ikke at det ikke finnes et affektivt aspekt som kunne vært interessant for oppgaven. Når jeg likevel har valgt en instrumentalistisk vinkling er det fordi oppgaven har sine begrensninger i form av lengde, og at det derfor ville være mest hensiktsmessig å ha et begrenset fokus. Et annet aspekt som jeg ikke har vektlagt i analysen er et delt syn på patriarkatet. For vestlige kvinner er patriarkatet nærmest per definisjon negativt, dette synet deles ikke nødvendigvis av syriske kvinner. Der jeg ser undertrykkelse ser de ofte beskyttelse og omsorg. For syriske kvinner kan det å bli sørget for betraktes som det å bli verdsatt og ut i fra det å bli verdsatt henter de mye av sitt menneskeverd.

Gjennom mothegemoni har Karima og venninnene oppnådd en viss frihet ved å handle i tråd med islam og oppføre seg fromt. De har enda ikke tatt valget om ektemake, men er så langt stort sett fornøyd med andre valg de har tatt i livet. Man kan kanskje si at de så langt ikke har

rukke å ta noen valg de vil angre på. Mona er den som kom nærmest til å gjøre motstand, hun har utfordret mange sosiale normer og vunnet fram med sitt valg av ektemann. Det er et valg hun er veldig fornøyd med, likevel er hun ikke helt fornøyd med sin livssituasjon. Hun er stadig på jakt etter mer personlig frihet. Nadia på sin side snakker om å gjøre motstand ved å forlate ektemannen sin, men når det kommer til stykket er det mest snakk. Hun har i liten grad klart å forbedre ekteskapet sitt og angre i dag på at hun valgte med hjertet framfor hodet. På bakgrunn av mitt informantgrunnlag kommer det fram at på tross av hva kristne syriske kvinner selv mener har de det nødvendigvis ikke bedre enn sine muslimske medsøstre.

Ut i fra mine observasjoner vil jeg argumentere for at situasjonen per i dag for kvinner fra middelklasse familier i Syria er preget av enten mothegegni eller total aksept. Det er i veldig liten grad åpen motstand. En av grunnene til at situasjonen er slik kan være avhengigheten av familien, altså at det er av pragmatiske grunner, eller av affektive årsaker, men det kan også være at det er et tilfelle av habitus der kvinnene ikke tenker på det de uansett ikke kan få, og liker det de må (Bourdieu 1977).

Kapittel 6

Avsluttende kommentar

Utgangspunktet for denne oppgaven var å si noe om livet og hverdagen til syriske kvinner uten å generalisere for mye, for på den måten å få fram kvinnenenes egne historier framfor å sette dem i en "kulturell bås". Gjennom å fokusere på de fem temaene (status og posisjon, utdanning og arbeid, ekteskap, skam og ære, og sladder) og benytte meg av en kombinasjon av deltakende observasjon, samtaler og intervjuer fikk jeg innblikk i hvordan hverdagen fortone seg for mine informanter. På bakgrunn av det har jeg forsiktig kunnet generalisere litt over hvordan det er å være syrisk kvinne. Som et analytisk rammeverk for oppgaven har jeg valgt å belyse hvordan hverdagen til syriske kvinner blir begrenset av et patriarkalsk system som de i stor grad selv ser på som "naturlig" og som, fordi det er hegemonisk, også stort sett forblir usynlig. Den hegemoniske makten er skjult og oppfattes som legitim av kvinner selv om den bidrar til å underordne dem. I noen tilfeller er kvinner mer kritiske til begrensningene de møter, da går hegemoniet og mothegemoni over til å bli en dominant ideologi og en svakere motideologi. Det er altså som Comaroff og Comaroff sier en viss overlapping av hegemoni, ideologi og motideologi (Comaroff og Comaroff 1991).

Jeg har vist at kvinners status og posisjon i stor grad er avhengig av familiene deres, det være seg foreldre eller ektemenn og voksne sønner. Deres mulighet for selvstendighet er i stor grad begrenset fordi det ikke er sosialt akseptabelt for kvinner å bo alene, og fordi det er vanskelig å klare seg materielt sett på kun en inntekt.

Jeg har argumentert med at syriske kvinners hverdag, i likhet med alle andre menneskers hverdag, i stor grad er preget av en rekke begrensninger, og muligheter, og disse ligger til grunn for de valg de foretar seg. De fleste av begrensningene oppfatter de selv som "naturlige" fordi vi har med hegemonisk makt å gjøre. Ved å sladre om hverandres "umoralske" atferd (ayb) bidrar kvinnene, til en viss grad, til å reproducere begrensningene i livene deres.

Avslutningsvis har jeg vist at syriske kvinner i liten grad ønsker radikal forandring gjennom motstand fordi prisen de må betale for motstand er veldig høy, og jeg har argumentert for at

de i stedet velger Kandiyotis ”patriarchal bargaining” der de maksimerer situasjonen innenfor det patriarkalske rammeverket framfor å gjøre motstand (Kandiyoti 1988). Jeg har argumentert for at det å velge mothegemoni framfor motstand er et logisk valg for syriske kvinner. Innenfor det rammeverket de opererer innenfor er mothegemoni en løsning som er logisk fordi prisen å betale ikke er i nærheten like høy som ved å gjøre motstand. Kvinner er redde for å miste fordelene som det patriarkalske systemet gir dem hvis de gjør motstand, og de frykter at de ved å velge motstand ikke vil få noen tilsvarende nye fordeler.

Litteraturliste

Abu-Lughod, Lila. 1999. *Veiled Sentiments*. Berkeley: University of California Press

Abu-Lughod, Lila. 1993. *Writing Women's Worlds; Bedouin Stories*. Berkeley: University of California Press

al-Khayyat, Sana. 1990. *Honour and Shame, Women in Modern Iraq*. London: Saqi Books

Altorki, Soraya og El-Solh, Camillia Fawzi, (red.). 1988. *Arab Women in the Field: Studying Your own Society*. Syracuse: Syracuse University Press

Barakat, Halim. 2005. "The Arab family and the challenge of social transformation" i *Women and Islam, Critical Concepts in Sociology*. Volum 2, Moghissi, H., (red.). London: Routledge. s.145-165

Barakat, Halim, 1993. *The Arab World: Society, Culture, and State*. Berkeley: University of California Press

Beck, Lois og Keddie, Nikki, (red.). 1978. *Women in the Muslim World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press

Bocock, Robert, 1986. *Hegemony*. London: Travistock Publications

Bourdieu, Pierre. 2000. *Den Maskuline Dominans*. Oslo: Pax Forlag A/S

Bourdieu, Pierre. 1996. *Symbolsk makt*. Oslo: Pax

Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press

Cleveland, William L. 2000. *A History of the Modern Middle East*. Colorado: Westview Press

Comaroff, Jean og Comaroff, John L.. 1991. *Of Relevation and Revolution*. Volume one, Chicago: University of Chicago Press

Coulson, Noel og Hinchcliffe, Doreen. 1978. "Women and Law Reform in Contemporary Islam" i *Women in the Muslim World*. Beck, L. og Keddie, N. (red.). Cambridge. Mass.: Harvard University Press

Ellingsæter , Anne Lise og Solheim, Jorun. 2002. "Makt – Kjønn- Arbeidsliv: Teoretiske Landskap" i *Den usynlige hånd? : Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv*. Ellingsæter, A.L. og Solheim, J. (red.). Oslo: Gyldendal Akademisk

Engle Merry, Sally. 1984. "Rethinking Gossip and Scandal" i *Toward a General Theory of Social Control, Volume one: Fundamentals*. Black, D. (red.). London: Academic Press, Inc. (London) Ltd.

Fernea, Elizabeth Warnock. (red.). 1985. *Women and the Family in the Middle East: New Voices of Change*. Austin: University of Texas Press

Fernea, Elizabeth Warnock og Qattan Bezirgan, Basima. (red.). 1977. *Middle Eastern Women Speak*. Austin: University of Texas Press

Fernea, Elizabeth Warnock. 1969. *Guests of the Sheik: an Ethnography of an Iraqi Village*. New York: Anchor Books

Fluehr-Lobban, Carolyn, og Bardsley-Sirois, Lois. 2005. "Obedience (ta'a) in Muslim marriage: religious interpretation and applied law in Egypt" i *Women and Islam, Critical Concepts in Sociology*, Volum 2, Moghissi, H. (red.). Oxon: Routledge. s.184-201

Foucault, Michel. 1984. *The History of Sexuality*. Harmondsworth: Penguin

Gorkin, Michael. 1993. *Days of Honey, Days of Onion; The Story of a Palestinian Family in Israel*. Berkeley: University of California Press

Gramsci, Antonio. 1971. *Selections from the Prison Notebooks*. London: Lawrence and Wishart

Hatem, Mervat F. 1999. "Modernization, the State, and Family in the Middle East Women's Studies" i *Social History of Women and Gender in the Modern Middle East*, Meriwether, M. og Tucker, J. E. (red.). Boulder: Westview Press. s.63-88

Hijab, Nadia. 2001. "Women and Work in the Arab World" i *Women and Power in the Middle East*, Joseph, S. og Slyomovics, S. (red.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press

Hijab, Nadia. 1988. *Womanpower; The Arab debate on women at work*. Cambridge: Cambridge University Press

Holmes-Eber, Paula. 2003. *Daughters of Tunis: Women, Family, and Networks in a Muslim City*. Boulder: Westview Press

Joseph, Suad. (red.). 1999. *Intimate Selving in Arab Families: Gender, Self, and Identity*. Syracuse: Syracuse University Press

Kandiyoti, Deniz. 1991. "Islam and Patriarchy: A Comparative Perspective" i *Women in Middle Eastern History: Shifting Boundaries in Sex and Gender*. Keddie, N. R. og Baron, B. (red.). New Haven: Yale University Press

Kandiyoti, Deniz. 1988. "Bargaining with Patriarchy" i *Gender and Society*. Volum 2, Nr. 3. California: Sage Publications Inc. s.274-290

Keddie, Nikki R.. 2007. *Women in the Middle East: Past and Present*. Princeton: Princeton University Press

Keddie, N og Baron, B., (red.). 1991. *Women in Middle Eastern History; Shifting Boundaries in Sex and Gender*. New Haven: Yale University Press

Keesing, Robert M..1989. "Creating the Past: Custom and Identity in the Contemporary Pacific" i *The Contemporary Pacific*. Volum 1. Nr. 1-2. s. 19-42

Khader, Nasser. 1996. *Ære og skam, Det islamiske familie- og livsmønster –fra undfangelse til grav*. København: Borgen

Lazar, Michelle M.. 2005. "Politicizing Gender in Discourse: Feminist Critical Discourse Analysis as Political Perspective and Praxis" i *Feminist Critical Discourse Analysis; Gender, Power and Ideology in Discourse*. Lazar, M. M., (red.). Hampshire: Palgrave Macmillian

Lei Jacobsen, Sara Cathrine. 2005. *Uddannet og anstændig: kvindelige universitetsstuderende i Damaskus*. København: Institut for antropologi

Mac Leod, Arlene. 1992. "Hegemonic Relations and Gender Resistance: The New Veiling as Accommodating Protest in Cairo" i "*Signs*". volum 17. nr.3. Chicago: University of Chicago press. s. 533-557.

Makdisi, Jean Said. 2005. *Teta, Mother and Me, An Arab Woman's Memoir*. London: Saqi books

Malkki, Liisa H. 1997. "News and Culture: Transitory Phenomena and the Fieldwork Tradition" i *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science*. Gupta, A. og Ferguson, J.. (red.). s. 86-101

Marx, Karl. 1971. *Kapitalen I, Verker i utvalg V*. Oslo: Pax

Meriwether, Margaret og Tucker, Judith E.. 1999. "Introduction" i *A Social History of Women and Gender in the Modern Middle East*. Meriwether, M. og Tucker, J.E.. (red). Boulder: Westview Press. s.1-24

Moghadam, Valentine M.. 2003. *Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East*. London: Lynne Rienner Publishers Inc.

Montagu, Mary Wortley. 2007. *Life on the Golden Horn*. London: Penguin Books

Moore, Henrietta L.. 1988. *Feminism and Anthropology*. Cambridge: Polity Press

Moors, Annelies. 1999. "Debating Islamic Family Law: Legal Texts and Social Practices" i *A Social History of Women & Gender in the Modern Middle East*. Meriwether, M. L. og Tucker, J. E. (red). Boulder: Westview Press. s.141-175

Nielsen, Finn Sivert. 1996. *Nærmere kommer du ikke...; Håndbok i antropologisk feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget

Othman, Rafiqa og Michael Gorkin. 1996. *Three mothers, three daughters: Palestinian women's stories*. Berkeley: University of California Press

- Passaro, Joanne. 1997. "‘You Can’t Take the Subway to the Field!’: ‘Village’ Epistemologies in the Global Village" i *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science*. Gupta, A. og Ferguson, J.. (red.). s. 147-162
- Perthes, Volker. 1995. *The Political Economy of Syria under Asad*. London: I.B. Tauris
- Rabo, Annika. 1996. "Gender, state and civil society in Jordan and Syria" i *Civil Society; Challenging Western Models*. Hann, C. og Dunn, E.. (red.). London: Routledge. s.155-177
- Rabo, Annika. 1992. "The Value of Education in Jordan and Syria" i *Kam-ap or Take-off, Local Notions of Development*. Dahl, G. og Rabo, A.. (red.). Stockholm: Stockholm Studies in Social Anthropology, SSSA. s. 98-122
- Rabo, Annika. 1986. *Change on the Euphrates: Villagers, Townsmen and Employees in Northeast Syria*. Stockholm: Stockholm Studies in Social Anthropology, University of Stockholm
- Saadawi, Nawal El. 2007. *The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World*. Oversatt og redigert av Sherif Hetata. London: Zed Books
- Said, Edward. 2003. *Orientalism*. London: Penguin Books
- Satrapi, Marjane. 2006. *Persepolis: The Story of a Childhood & The Story of a Return: v.1 & v.2*. London: Jonathan Cape Ltd.
- Shaaban, Bouthaina. 1988. *Both Right and Left Handed, Arab Women Talk About Their Lives*. London: The Women’s Press Limited

- Shaheed, Farida. 2005. "The Cultural Articulation of Patriarchy: Legal Systems, Islam and Women" i *Women and Islam; Critical Concepts in Sociology*. Volum 1. Moghissi, H.. (red.). London: Routledge. s.224-243
- Solheim, Jorun. 2002. "Kjønn, kompetanse og hegemonisk makt", i *Den usynlige hånd? : Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv*. Ellingsæter, A.L. og Solheim, J. (red.). Oslo: Gyldendal Akademisk
- Thompson, Elizabeth. 2000. *Colonial Citizens: Republican Rights, Paternal Privilege, and Gender in French Syria and Lebanon*. New York: Columbia University Press
- Toubia, Nahid. (red.). 1994. *Arab Women: A Profile of Diversity and Change*. Zamalek: The Palm Press
- Tucker, Judith E..1985. "Ties that Bound: Women and Family in the Eighteenth- and Nineteenth Century Nablus" i *Women in Middle Eastern History; Shifting Boundaries in Sex and Gender*. Keddie, N. og Baron, B.. (red.). New Haven: Yale University Press
- Vikør, Knut. 2004. *Ei verd bygd på islam: oversikt over Midtaustens historie*. Oslo: Samlaget
- Weber, Max. 1971. *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal
- White, Elizabeth H.. 1978. "Legal Reform as an Indicator of Women's Status in Muslim Nations" i *Women in the Muslim World*, Beck, L. og Keddie, N.. (red.). Cambridge: Harvard University Press. s.52-69
- Wikan, Unni. 2006. *Medmennesker: 35 år i Kairos bakgater*. Oslo: Pax
- Wikan, Unni. 2003. *For ærens skyld, Fadime til ettertanke*. Oslo: Universitetsforlaget

Wikan, Unni. 1984. "Shame and Honour: A Contestable Pair" i *Man*. New Series. Volum 19. Nr.4. Great Britain: Royal Anthropological Institute. s.635-652

Yapp, Malcolm E.. 1996. *The Near East since the First World War: A History to 1995*. Essex: Pearson Education Limited

Youssef, Nadia H.. 1978. "The Status and Fertility Patterns of Muslim Women" i *Women in the Muslim World*. Beck, L. og Keddie, N.. (red.). Cambridge: Harvard University Press. s.69-99

Zisser, Eyal. 2001. *Asad's Legacy: Syria in Transition*. London: C. Hurst & Co. (Publishers) Ltd.

Offentlige dokumenter:

Central Statistics Bureau, Syria. Member States (UN) Responses to the Questionnaire on Implementation of the Beijing Platform for Action (1995) and the Outcome of the Twenty-Third Special Session of the General Assembly. Tilgjengelig på:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/SYRIAN-ARAB-REPUBLIC-English.pdf>

Sist besøkt: 07.05.2009

Moghadam, Valentine M. og Roudi-Fahimi, Farzaneh. 2003. *Empowering Women, Developing Society: Female Education in the Midle East and North Africa*. Population Reference Bureau. Tilgjengelig på:

<http://www.prb.org/pdf/EmpoweringWomeninMENA.pdf>

Sist besøkt 14.03.2008

Internettkilder:

BBC News (2007). Tilgjengelig fra:

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7042249.stm

Sist besøkt 07.05.2009

CIA The World Factbook (2009). Tilgjengelig fra:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

Sist besøkt 14.05.2009

MSN Encarta (2009). Tilgjengelig fra:

http://encarta.msn.com/map_701511966/damascus.html

Sist besøkt 14..05.2009